

**Шымкент қаласы білім басқармасының
«Экология, өлкетану және туризм орталығы» КММ**

Камытбекова У.Ж.

**Мекеменің экологиялық
туристік-өлкетану бағытындағы
кешенді жұмыс жүйесі**

**Шымкент
2021**

УДК 574:908
ББК 26.89
М 41

Баспаға Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің «Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК-ның Оқу-әдістемелік кеңес отырысы 16.09.2020 жылғы №5 хаттамасымен ұсынылған.

Пікір жазғандар:

- Есентуреева Г.Д.** – «Өрлеу» БАҰО» АҚФ Түркістан және Шымкент қаласы бойынша ПҚБАИ аға оқытушысы, а.ш.ғ.к.
- Жумаханова Р.К.** – М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университетінің аға оқытушысы, доцент, т.ғ.к.
- Паткиева М.М.** – Қазыбек би атындағы №36 жалпы орта білім беретін мектеп директорының тәрбие ісі-жөніндегі орынбасары

Камытбекова У.Ж. – «Экология, өлкетану және туризм орталығы» КММ директоры

М 41 «Мекеменің экологиялық туристік-өлкетану бағытындағы кешенді жұмыс жүйесі». Шымкент: «Әлем» баспаханасы, 2021. – 116 бет

ISBN 978-9965-19-710-9

Шымкент қаласы білім басқармасының «Экология, өлкетану және туризм орталығы» КММ қосымша білім беру орталығы болып табылады.

Мекеме өзінің қызметінде экология-биологиялық және туристік-өлкетану, экскурсиялық бағыттағы қосымша білім беру бағдарламалары арқылы үйірме сағаттарын жүргізіп, түрлі деңгейдегі іс-шараларды ұйымдастырып өткізеді.

Сонымен бірге оқу бағдарламаларын, байқаулардың, жарыстардың ережелері мен көмекші оқу-құралдарын және әдістемелік нұсқаулықтар дайындайды.

Ұсынылған материалдар өзекті, білім алушылардың шығармашылығын арттырып, кәсіби бағдар беріп, жеке тұлға болып қалыптасуына мүмкіндік береді. Яғни, балалар мен жасөспірімдердің экологиялық сауаттылығын арттырып, мәдениетін қалыптастырады. Сонымен бірге туған өлкесінің тарихи-мәдени мұрасын оқып, көрікті табиғат орындарын тани біледі және туристік дағдыларын оқып үйренеді.

УДК 574:908
ББК 26.89

ISBN 978-9965-19-710-9

© «Экология, өлкетану және туризм орталығы» КММ, 2021
© «Әлем» баспаханасы, 2021

Мазмұны

Кіріспе	4
Мекеменің қысқаша тарихы	5
Мекеменің негізге алатын заңнамалық және нормативтік құжаттамалары	6
Мекеменің мақсаты мен міндеттері	8
Мекеме туралы ақпарат	9
Шымкент қаласы білім басқармасының «Экология, өлкетану және туризм орталығы» КММ директоры туралы мәлімет	10
Мекеменің білім беру қызметі	13
Мекеменің педагогикалық құрамы	15
Тәрбие жұмысы	16
Оқу - әдістемелік жұмыстар	17
Сайт жұмысы	18
Организация учебно-опытного участка в учреждении дополнительного образования	18
Основные формы и виды методической продукции в работе педагога дополнительного образования	30
Көпшілік іс-шаралар сценарийлері	40
Гүлдерді кептіру және сақтау жолдарын көрсету әдістемесі	45
Эксперименты и игровые примеры экологической направленности в системе дополнительного образования	49
«Тірі табиғат мүйісі» тәжірибелік жұмыстарды жүргізу әдістемесі	53
«Тірі табиғат мүйісі» білім алушылардың өз бетінше жұмыстарын ұйымдастыру	59
«Экологиялық ассорти» зияткерлік ойыны	64
«Эрудит» үйірмесінің бағдарламасының мазмұны	71
Саусақ ұшындағы әлем	78
Түрлі деңгейде ұйымдастырылып өткізілген іс-шаралар	84
Республикалық іс-шараларды ұйымдастырып өткізу	99
Өлкеміздің тарихи-мәдени орындары мен табиғат нысандарына ұйымдастырылып өткізілген іс-шаралар	102
Республикалық іс-шараларға қатысу	105
Үйірме топтарына қатысушы білім алушылардың түрлі деңгейдегі іс-шаралар мен байқауларға қатысып жеткен жетістіктері	107
Мекеме жер телімдерін көгалдандыру бойынша жүргізілетін жұмыстардың жоспары	109
Мекеменің жер теліміндегі жас мезгілінде жүргізілетін дәстүрлі іс-тәжірибелік жұмыстар	110
Мекеменің дәстүрлі өтетін «Жасыл әлем» жазғы сауықтыру алаңының жұмысы	111
Ынтымақтастық меморандумы бойынша бірлескен мекемелер	113
Мекемеде өткізілген іс-шаралар және жетістіктер БАҚ-та жариялануы	114
Қорытынды	115
Пайдаланылған әдебиеттер	116

Кіріспе

Қай кезеңде болмасын жас ұрпаққа білім мен тәрбие беру қоғам алдындағы ең жауапты, маңызды іс болып қала береді.

Қазіргі таңда экологиялық білім мен тәрбие беру мәселелері жалпы тәрбие беру мен білім жүйелері дамуының өзекті бағыттарының бірі. Экологиялық білімсіз қоғамдық экологиялық сана құру мүмкін емес.

Экологиялық білім беру жеке адамның қоршаған ортаның жай күйі үшін экологиялық жауапкершілігін қамтамасыз ететін білім мен дағды жүйесін, құндылық бағдарларды, адамгершілік эстетикалық қатыныстарды қалыптастыруға бағытталған, жеке адамды тәрбиелеудің, оқытудың, тұлғаның өз білімін көтеруінің және дамуының үздіксіз процесі.

Балаларға қосымша білім беру мазмұны, оны ұйымдастыру түрі, әдістері мен технологиялары сапасын көтеру, педагогикалық шығармашылық жұмысты бағдарлы түрде ұйымдастыру көзделген. Қазақстандағы қосымша білім беру жүйесі білім беру кеңістігінің ең динамикалық және дамушы құрамды бөлігі болып табылады, ол стандартты жүйеге қарағанда ерекше ашық және еркін дамуды қалыптастырады.

Қосымша білім мен тәрбие беру - қосымша білім беру ұйымдарының бірегей жүйесін сақтау, одан әрі дамыту арқылы жеке тұлғаны тәрбиелеу, оқыту, шығармашылықпен айналысуына қолайлы жағдай жасау мақсатында ұйымдастырылады. Сонымен қатар салауатты өмір салтын қалыптастыру, жеке тұлғаның физикалық дамуына мүмкіндік беру, дарынды балаларға қолдау көрсету.

Білім алушыларға қосымша білім мен тәрбие берудің инновациялық оқу-бағдарламаларын дайындап, балалар мен жасөспірімдердің экология, туристік-өлкетану бағытына қызығушылығын одан әрі дамыту мақсатында мекеменің педагогикалық ұжымы оқу-бағдарламаларын дайындап, түрлі деңгейдегі көпшілік іс-шараларды ұйымдастырып өткізеді. Айта кететін болсақ мекемешілік, қалалық, республикалық, халықаралық іс-шаралар.

Сондай-ақ, балаларға арналған қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын қосымша білім беру ұйымы өз қызметінде Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы заңнаманы, балаларға арналған қосымша білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларды, балаларға арналған қосымша білім беру ұйымының жарғысын, сондай-ақ өзге де нормативтік құқықтық актілерді басшылыққа ала отырып өз қызметін атқарады. Сонымен қатар балалардың бос уақытын мазмұнды етіп ұйымдастыру, жеке тұлғаны қалыптастыру, кәсіби бағдар беру, адамгершілік, салауатты өмір салты, экологиялық мәдениет негіздерін қалыптастыру сияқты міндеттерін атқаруда.

Мекеменің қысқаша тарихы

Мекеме алғаш рет Оңтүстік Қазақстан облыстық білім басқармасының «Экология орталық» МКҚК 1954 жылы Шымкент қаласында Жас натуралистер станциясы болып іргетасы қаланды. Ол уақытта станция балансында 15 га оқу-тәжірибе учаскісі бар подхоз ұйымдастырылған еді. Онда алма бағы, көкөніс дақылдары және жүзім өсірумен айналысқан. Сондай-ақ жеміс ағаштарының тәлім бағында көшеттер өсірілген. Сол жылдары белсенді үйірме мүшелерін Москва қаласындағы Бүкілодақтық халық шаруашылығы жетістіктерінің көрмесіне, Кеңес Одағының үлкен қалаларына экскурсияларға жіберу арқылы ынталандырылып отырған.

Облыстық жас натуралистер станциясы 1999 жылдың сәуірінен бастап Облыс әкімінің №97 шешіміне сәйкес Оңтүстік Қазақстан Экологиялық білім беру орталығы болып қайта аталды. Ал 2005 жылдың бірінші қаңтарынан Шымкент қаласы әкімдігінің экологиялық білім беру орталығы болып өзгерді.

2011 жылдың қаңтар айында облыс әкімінің шешімімен Облыстық білім басқармасының «Экологиялық орталық» МКҚК болып қалыптасты.

Оңтүстік Қазақстан облысы білім басқармасының «Экологиялық орталық» МКҚК Оңтүстік Қазақстан облысы әкімінің 2017 жылғы 07 желтоқсандағы №346 қаулысына сәйкес Оңтүстік Қазақстан облысы білім басқармасының «Экологиялық орталық» КММ болып қайта ұйымдастырылды.

Облыс орталығы Түркістан қаласына көшуіне байланысты Түркістан облысы әкімінің 2018 жылғы 25 тамыздағы №250 қаулысына және Шымкент қаласы әкімінің 2018 жылғы 13 қыркүйектегі №165 қаулысына сәйкес Оңтүстік Қазақстан облысы білім басқармасының «Экологиялық орталық» КММ Шымкент қаласы білім басқармасының «Экологиялық орталығы» КММ қайта қалыптасты.

Шымкент қаласы әкімдігінің 2020 жылғы 28 қаңтардағы №44 қаулысына сәйкес Шымкент қаласы білім басқармасының «Экологиялық орталығы» КММ Шымкент қаласы білім басқармасының «Экология, өлкетану және туризм орталығы» КММ болып қайта бекітіліп қалыптасты.

2014 жылдың мамыр айынан бастап «Экологиялық орталығы» КММ басшы қызметін Камытбекова Улжан Жайлауовна атқарып келеді.

Мекеме өз қызметінде мынадай заңнамалық және нормативтік құжаттамаларды басшылыққа алады

Қазақстан Республикасының Конституциясы;
Бала құқығы туралы Конвенция
Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы 2002ж.08.08. N345 Заңы;
Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007ж.27.07. № 319 Заңы;
«Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының 2019ж.27.12. №293-VI Заңы;
Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы Қазақстан Республикасының 2004 ж.09.07. №591 Заңы;
Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын және педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының тізбесін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008ж. 30.01. № 77 Қаулысы, жаңа редакцияда - ҚР Үкіметінің 2020.06.03 №346 Қаулысы;
Азаматтық қызметшілерге, мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен ұсталатын ұйымдардың қызметкерлеріне, қазыналық кәсіпорындардың қызметкерлеріне еңбекақы төлеу жүйесі туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 31 желтоқсандағы № 1193 қаулысы, жаңа редакцияда – ҚР Үкіметінің 23.07.2020 № 471 қаулысы;
Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2015ж.07.04. №170 бұйрығының 1-қосымшасы «Балаларға қосымша білім беру бойынша қосымша білім беру ұйымдарына құжаттар қабылдау және оқуға қабылдау» мемлекеттік көрсетілетін қызмет стандарты;
«Балаларға арналған қосымша білім беру ұйымдары түрлері қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2013 жылғы 14 маусымдағы №228 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы ҚР Білім және ғылым министрлігінің 2019 жылғы 4 маусымдағы № 254 Бұйрығы;
Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, қосымша білімнің білім беру бағдарламаларын және арнайы оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарында жұмыс істейтін педагогтерді және білім және ғылым саласындағы басқа да азаматтық қызметшілерді аттестаттаудан өткізу қағидалары мен шарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 27 қаңтардағы № 83 бұйрығы, жаңа редакцияда - ҚР Білім және ғылым министрінің 14.05.2020 № 202 бұйрығы;
«Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайындағы тәрбиенің тұжырымдамалық негіздерін қабылдау туралы Қазақстан Республикасы Білім

және ғылым министрінің 2019 жылғы 15 сәуірдегі №145 Бұйрығы;

Нормативтік құқықтық актілерді ресімдеу, келісу, мемлекеттік тіркеу және олардың күшін жою қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 6 қазандағы №568 Қаулысы;

Білім және ғылым саласындағы азаматтық қызметшілер лауазымдарының тізілімін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 29 қаңтардағы №123 Бұйрығы;

Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі №338 Бұйрығы;

Білім беру жүйесіне тексеру жүргізу бойынша тәуекел дәрежесін бағалау өлшем шарттары мен тексеру парақтарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м.а. 2015 жылғы 31 желтоқсандағы №719 және Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің м.а. 2015 жылғы 31 желтоқсандағы №843 бірлескен Бұйрығы;

«Білім беру объектілеріне қойылатын санитарлық-эпидемиологиялық талаптар» санитариялық қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2017 жылғы 16 тамыздағы №611 Бұйрығы;

Мемлекеттік орган болып табылатын мемлекеттік мекемені қоспағанда, мемлекеттік мекеменің үлгі жарғысын (ережесін) және Мемлекеттік кәсіпорынның үлгі жарғысын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 9 тамыздағы №919 Қаулысы;

Қазақстан Республикасында балалар-жасөспірімдер туризмін дамытудың тұжырымдамалық тәсілдерін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 02 шілдедегі №431 мен Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрінің м.а. 2015 жылғы 26 маусымдағы №719 бірлескен Бұйрығы;

Білім беру ұйымдарында қамқоршылық кеңестің жұмысын ұйымдастыру және оны сайлау тәртібінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2017 жылғы 27 шілдедегі №355 Бұйрығы;

Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 30 маусымдағы №406 Қаулысы;

Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2019-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 мамырдағы №360 қаулысы, 3.1.6. пункті Туризмнің негізгі бағыттары;

Мекеменің Жарғысы және мекеме қызметінің үлгілік қағидасы, ішкі тәртіп ережелері.

Мекеменің мақсаты мен міндеттері

Мақсаты: балалар мен жасөспірімдердің шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру мен дамытуға, зияткерлік, адамгершілік және дене бітімін жетілдіруде олардың жеке қажеттіліктерін қанағаттандыруға, салауатты және қауіпсіз өмір салты мәдениетін қалыптастыруға, олардың бос уақытын тиімді ұйымдастыруға, мәдени, тарихи және табиғи мұра объектілерін тиімді пайдалануға және танымал етуге бағытталған қосымша жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыру бойынша білім беру қызметін жүзеге асыру болып табылады. Балаларға қосымша білім беру олардың қоғам өміріне бейімделуін, кәсіби бағдарлануын, сондай-ақ аса көрнекті қабілеттері бар балаларды анықтауды және қолдауды қамтамасыз етеді.

Міндеттері:

- экологиялық, туристік-өлкетану және экскурсиялық бағыттағы қосымша білім беру бағдарламаларын жүзеге асыру;
- оқушылардың демалысы мен сауықтырылуын ұйымдастыруды жүзеге асыру;
- белгіленген тәртіппен туристік лагерьлер ашу;
- конференциялар, семинарлар және өзге де іс-шараларды ұйымдастыру;
- инновациялық және шығармашылық қызметті жүзеге асыру;
- озық педагогикалық тәжірибені зерделейді, жинақтау және тарату;
- қосымша білім беру бағдарламаларына сәйкес жаңа педагогикалық технологияларды енгізу;
- қосымша білім беру бағдарламалары мен оқу жоспарларын дайындау;
- балалар мен жасөспірімдердің шығармашылық дағдыларын қалыптастыру;
- тарихи-мәдени құндылықтарын оқып-үйретіп, табиғат орындарын таныта отырып, бос уақытты тиімді ұйымдастыру;
- іс-шараларды өткізуді ұйымдастыру (конкурстар, слеттер, жорықтар, экспедициялар, көрмелер, акциялар, фестивальдар, конференциялар және т. б.);
- өз базасында күндізгі болу лагерінде балалардың ауыспалы құрамы бар бірлестіктер құру.

Мекеме туралы ақпарат

Атауы	Сипаттамасы
Мекеме атауы	Шымкент қаласы білім басқармасының «Экология, өлкетану және туризм орталығы» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Құрылтайшысы	Шымкент қаласының әкімдігі
Басқарушы орган	Шымкент қаласының білім басқармасы
Директор	Камытбекова Улжан Жайлауовна 87028141051
Типі	балаларға қосымша білім беру мекемесі
Бағыты	экология, өлкетану және туризм
Лицензия номері, мерзімі	00336046, шектеусіз
Қаржыландыру	жергілікті бюджет, республикалық бюджет
Занды мекен -жайы	Шымкент қ. 160011, Елшибек батыр көш. 110/2
Телефон/факс	8 (7252) 57-11-55, 57-08-32
Электронды мекен жайы	vesna_eko@mail.ru
WEB-Сайты	www.eco-senimai.kz
Салынған жылы	1954ж
Жер көлемі	0,8237 га
Ғимараттары	ыңғайландырылған
Ғимарат саны	3
Ғимараттың жалпы көлемі	354,9 м ²
№1 ғимараты	8 бөлмелі, ауданы 129,9 м ²
№2 ғимарат	4 бөлмелі, ауданы 112 м ²
№3 ғимарат	5 бөлмелі, ауданы 113 м ²
Қабаттылығы	1 қабат
Қабырғасы	1 қабат, бетон, ағаш
Шатыры	шифер
Жылу жүйесі	автономды қазандық
Ғимараттардың сипаттамасы	әкімшілік ғимараты, әдістемелік бөлім бөлмесі - 1, ұйымдастыру бөлімі бөлмесі әрі АКТ зал - 1, оқу бөлмелері - 7, интерактивті кабинет - 1, шаруашылық бөлмесі - 1, қойма - 1, есеп-қисап бөлмесі - 1 андар мен құстарға арналған вольерлер мен оқу-тәжірибелік телімдер
Қосымша жабдықталуы	жоқ
Штаттық кестесі бойынша	43
Педагогтар саны	31 (6 қызметкер бала күтіміндегі демалыста)
Оқыту тілі	қазақ-орыс
Базалық төлемақысы, айына	ақысыз
Білім алушылар саны	727
Үйірме, топтар саны	19 үйірме, 74 топ
Жұмыс күндері	дүйсенбі-жұма (сенбі – сабақ кестесіне сәйкес)
Уақыты	09.00-18.00

**Шымкент қаласы білім басқармасының
«Экология, өлкетану және туризм орталығы» коммуналдық мемлекеттік
мекемесінің директоры туралы мәлімет**

Аты-жөні:

Камытбекова Улжан Жайлауовна

Бітірген оқу орны, мамандығы:

1. Қ.А.Яссауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік Университеті, биология пәнінің оқытушысы, биолог (1993-1997ж.ж.).

2. Қазақстан халықтар Достығы Университеті, экономист (2006-2011ж.ж.).

Жұмыс тәжірибесі:

1997-2005 жж. Шымкент қаласының №40 мектеп-гимназиясында биология, химия, валеология, экономика пәндері бойынша мұғалім.

2003-2005 жж. «Шымкент медициналық колледжі» МКҚК оқытушы;

2005-2008 жж. Шымкент қаласы, «Авиценна» медициналық колледжі директорының оқу-тәрбие ісі жөніндегі орынбасары;

2008-2014 жж. «Сайрам» колледжінің директоры;

2014-2018 жылға дейін Облыстық «Экологиялық орталық» МКҚК директоры;

2018 жылдың қыркүйек айынан 2020 жылдың қаңтар айына дейін Шымкент қаласы білім басқармасының «Экологиялық орталығы» КММ директоры;

2020 жылдың қаңтар айынан бастап қазіргі уақытқа дейін Шымкент қаласы білім басқармасының «Экология, өлкетану және туризм орталығы» КММ директоры.

Марапаттары:

Сертификаттар:

– 2018 жыл – «Білім беру мазмұнын жаңарту аясында педагогикалық тәсілдерді қолдану мен оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау» атты семинар, «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ Шымкент қаласы, 22.10.2018ж. Куәлік. Тіркеу нөмірі:070399;

– 2019 жыл – «Еңбек заңнамасының өзекті мәселелері: еңбек қатынастарын құқықтық реттеу» тақырыбындағы семинар. Астана өрлеу. Шымкент қаласы, 2019ж. Сертификат. Тіркеу нөмірі:013892-I;

– 2019 жыл – «ERP СИСТЕМА ДЛЯ ЭВМ MINDAL» тыңдау курсы. MINDAL қосымша білім беру. Қарағанды қаласы. Сертификат;

Алғыс хаттар мен мадақтамалар:

– 2017 жыл – Медаль, алғыс хат, сертификат. Республикалық «Ұстаз жолы» қоры;

– 2017 жыл – Құрмет грамотасы. ОҚО кәсіподақтар орталығы;

– 2017 жыл – Алғыс хат. Оңтүстік Қазақстан облысы білім басқармасы;

– 2017 жыл – Алғыс хат. Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институты;

- 2018 жыл – «ҚР экология саласыны 30 жыл» мерекелік медаль (төсбелгі), № 726 куәлігі. Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігі;
- 2018 жыл – Алғыс. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі;
- 2018 жыл – Грамота. Алматы қаласы. Табиғи ресурстар және табиғатты пайдалануды реттеу басқармасы;
- 2018 жыл – Алғыс. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі;
- 2018 жыл – Алғыс хаттар. Сайрам-Өгем мемлекеттік ұлттық табиғи паркі;
- 2018 жыл – Алғыс хат. Оңтүстік Қазақстан облысы білім басқармасы;
- 2018 жыл – Алғыс хат. Оңтүстік Қазақстан облысы Төлеби аудан әкімдігі;
- 2018 жыл – Алғыс хат. ҚР Энергетика министрлігінің экологиялық реттеу және бақылау комитетінің ОҚО бойынша экология департаменті;
- 2018 жыл – Алғыс хат. Білім және ғылым қызметкерлері кәсіподағы Шымкент қалалық комитеті;
- 2018 жыл – Алғыс хат. Ы.Алтынсарин атындағы облыстық балалар кітапханасы;
- 2018 жыл – Алғыс хат. ОҚО мәдениет және тілдерді дамыту басқармасы Оңтүстік Қазақстан облыстық жасөспірімдер кітапханасы;
- 2019 жыл – Құрмет грамотасы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі;
- 2019 жыл – Құрмет грамотасы. Қазақстандық салалық білім және ғылым қызметкерлерінің кәсіподағы;
- 2019 жыл – Құрмет грамотасы. ҚР Кәсіподақтар Федерациясы «Шымкент қаласының кәсіподақтар орталығы» аумақтық кәсіподақтар бірлестігі;
- 2019 жыл – Құрмет грамотасы. Қазақстандық салалық білім және ғылым қызметкерлерінің кәсіподағы;
- 2019 жыл – Алғыс хат. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығы;
- 2019 жыл – Алғыс хат. Сайрам-Өгем мемлекеттік ұлттық табиғи паркі;
- 2019 жыл – Алғыс хат. Шымкент қаласы білім басқармасы;
- 2019 жыл – Алғыс хат. Шымкент қаласының табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасы;
- 2019 жыл – Алғыс хат. Шымкент қаласының туризм басқармасы;
- 2019 жыл – Алғыс хат. Төлеби аудандық білім бөлімі;
- 2019 жыл – Құттықтау. Түркістан облысы адами әлеуетті дамыту басқармасы;
- 2019 жыл – Құттықтау. Қазақстандық Ұлттық ЮНЕСКО Клубтары Федерациясының Түркістан облысы мен Шымкент қаласының аймақтық өкілділігі, Балалар көркемсурет мектебі ЮНЕСКО клубы;

- 2019 жыл – Құттықтау. А.Асқаров атындағы Шымкент мемлекеттік дендрологиялық саябағы» МКҚК;
- 2019 жыл – Құттықтау. №2 балалар саз мектебі МКҚК; Тәжірибені жинақтау және тарату, басылымдар:
- 2017 жыл – Облыстық деңгей. «Әдістемелік вернисаж» тақырыбындағы әдістемелік құрал. Шымкент қаласы, Рахат медиа баспасы;
- 2017 жыл – «Экологиялық білім мен тәрбиені дамыту» мақаласы. Болашақ газеті; 2017 жыл – «Парк шеруі -2017» мақаласы. Болашақ газеті;
- 2017 жыл – Статъя «Казахстан – моя страна!». Газета Панорама Шымкента;
- 2017 жыл – Статъя «Трепет листьев, блеск луны...». Газета Панорама Шымкента;
- 2017 жыл – «Үздік әдістемелер анықталды» мақаласы. Оңтүстік Қазақстан газеті;
- 2017 жыл – «Экспо - 2017» шеңберінде «Қазақстан – менің елім» форумы мақаласы. Экологический курьер газеті;
- 2017 жыл – «Экологиялық тәрбие мен білім беруді дамыту» мақаласы. Болашақ газеті;
- 2017 жыл – «Табиғатты қоршаған, адам әркез қорғаған» мақаласы. Болашақ газеті;
- 2018 жыл – «Өлкетанушылар күніне арналған кездесу» мақаласы. Болашақ газет;
- 2018 жыл – Статъя «Приведи в порядок свою планету». Газета Панорама Шымкента;
- 2018 жыл – Статъя «Красота в глазах смотрящего». Газета Панорама Шымкента;
- 2018 жыл – Статъя «Ждем Вас юнаты» мақаласы. Газета Панорама Шымкента;
- 2019 жыл – Қалалық деңгей. «Әлемді көркейтейік» тақырыбындағы әдістемелік нұсқаулық. Шымкент қаласы. Нұрлы бейне баспасы;
- 2019 жыл – «Үздік ректор-2019», «Үздік директор-2019» атты республикалық байқауының материалдар жинағы. Ұлттық Инновациялық ғылыми-зерттеу орталығы;
- 2019 жыл – «Экологиялық орталығы» КММ 65 жыл толуына орай «Экологиялық сауаттылық – болашақ кепілі» қалалық ғылыми-тәжірибелік конференциясының жинағы. Шымкент қаласы. Нұрлы бейне баспасы;
- 2019 жыл – «Экологиялық орталығына 65-жыл» мақаласы. Болашақ газеті;
- 2019 жыл – «Табиғат әлемі балалар көзімен» мақаласы. Болашақ газеті;

Мекеменің білім беру қызметі

Мекеменің білім беру қызметі оқу жоспары, жылдық күнтізбелік кесте және сабақ кестесі негізінде құрылады.

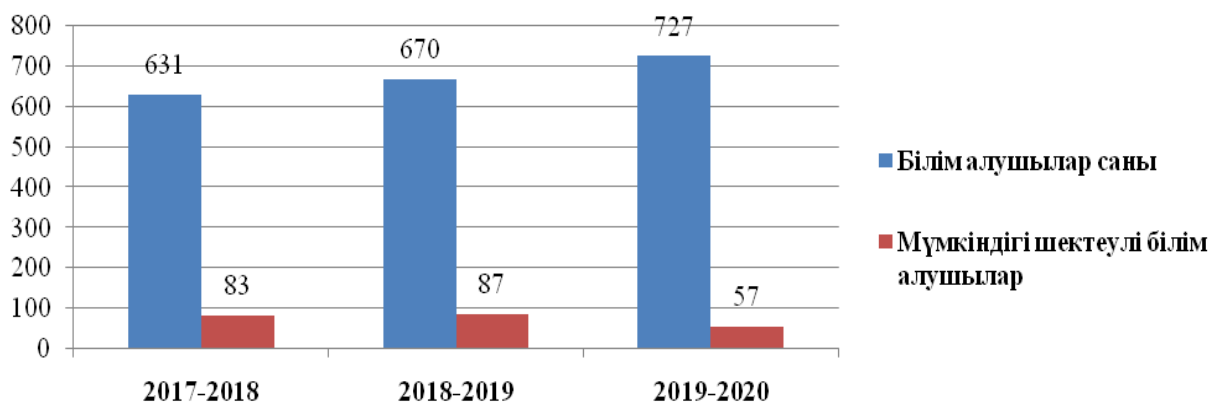
Оқу процесі дербес әзірленген қосымша білім беру бағдарламаларына сәйкес жүзеге асырылады. Барлық бағдарламалар әдістемелік кеңесте қарастырылады және директормен бекітіледі.

Мекемеде 19 бағыттағы жалпы дамыту қосымша білім беру бағдарламалары іске асырылды. Оның ішінде түрлендірілген – 15, бейімделген – 4.

Жалпы үйірмелер саны – 19, білім алушылар саны – 727. Үйірме топтарының саны -74. Үйірме топтарына жалпы білім беретін мектептер мен «Көру қабілеті бұзылған балаларға арналған «Үміт» мектеп-интернаты» КММ оқушылары қамтылды. Білім алушылардың жас аралығы 7-16 жасты құрайды. Үйірмелердегі сабақ қазақ және орыс тілдерінде жүргізілді. Білім алушылардың контингенті тұрақты түрде сақталуда.

№	Үйірме атауы	Топ саны	Білім алушылар саны
1	«Жасыл әлем»	4	44
2	«Экология және денсаулық»	1	5
3	«Жануарлар әлемі»	5	56
4	«Жас бағбан»	5	56
5	«Жасыл дәріхана»	5	56
6	«Шебер қолдар»	7	43
7	«Біз және гүлдер»	2	23
8	«Жас флорист»	5	20
9	«Юные экологи»	3	12
10	«Экология человека»	2	16
11	«Гүлдер әлемі»	4	46
12	«Жас желкен»	1	10
13	«Эрудит»	4	46
14	«Табиғат қорғаушылары»	1	10
15	«Жас натуралист»	5	56
16	«Экорепортер»	5	56
17	«Жас өлкетанушы»	5	57
18	«Экотеатр»	5	56
19	«Жас экскурсовод»	5	59
Жалпы		74	727

Білім алушылар контингентінің диаграммалық көрсеткіші

Білім алушылар контингенті

Білім алушылар контингенті											
Оқу жылы	Үйірмелер саны	Жалпы білім алушылар саны	Орталықтағы білім алушылар			Оқу базасы (қала мектептері)			Ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балалар		
			саны	ұл	қыз	саны	ұл	қыз	саны	ұл	қыз
2017/18	18	631	333	155	178	216	62	144	83	42	40
2018/19	18	670	256	121	135	327	158	169	87	40	47
2019/20	19	727	298	125	173	372	127	245	57	31	26

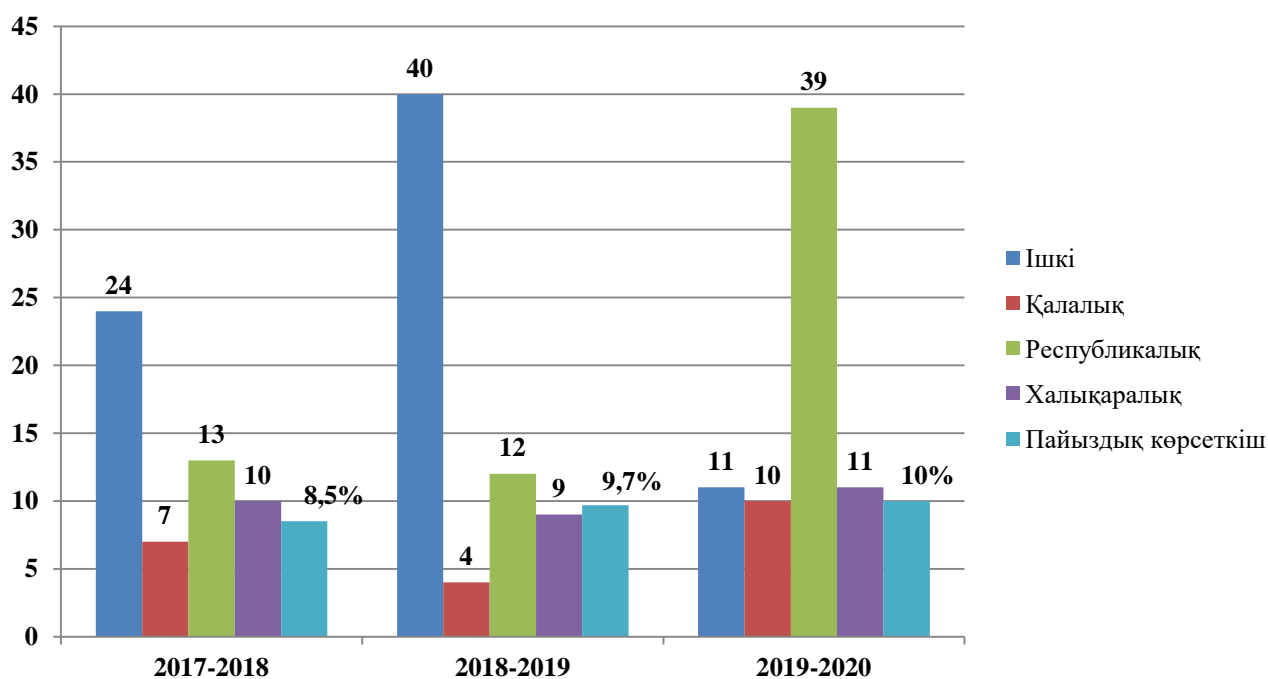
Білім алушылардың жас ерекшелігі

№	Жасы	Қамтылған білім алушылар саны		
		2017-2018	2018-2019	2019-2020
	7-9	418	231	158
	10-12	208	350	533
	13-15	5	89	36

Білім алушылардың әлеуметтік жағдайы

Түрлі санаттағы оқушылар	2017/18	2018/19	2019/20
ЖҰҚ есебінде тұратындар	-	-	-
Толық отбасы	284	312	445
Толық емес отбасы	72	84	56
Жетім балалар	22	21	-
Әлеуметтік көмек қажет ететін балалар	23	-	41
Көпбалалы отбасы	147	166	128
Мүмкіндігі шектеулі балалар	83	87	57
Барлығы	631	670	727

Білім алушыларының түрлі деңгейдегі іс-шаралар мен байқауларға қатысып жеткен жетістіктерінің көрсеткіші

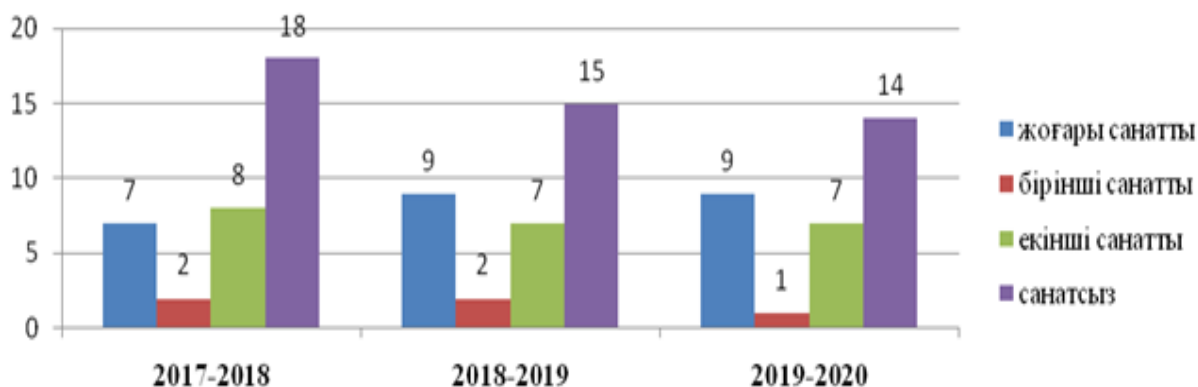

Мекеменің педагогикалық құрамы

2019-2020 оқу жылының білім беру қызметін 31 педагог қызметкер (6 педагог қызметкер бала күту демалысында) жүзеге асыруда. Педагог қызметкерлердің барлығы жоғары педагогикалық білімді. Жоғары санаттағылар – 9, бірінші санаттағылар – 1, екінші санаттағылар – 7, санаты жоқ – 14. Магистрлер – 3.

Мекеменің педагогикалық құрамы жоғары сапалы білім беруді

қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін маңызды құрамдас қорының бірі болып табылады. Оқу жылы барысында педагог қызметкерлердің шығармашылық өсуіне, кәсіби шеберліктерін арттыруға және еңбек сапасына қолайлы жағдайлар жасауға көңіл бөлінуде. Педагогикалық қызметкерлер құрамы тұрақты, қазіргі уақытта ұжымда іскерлік, шығармашылық микроклимат құрылған.

Тәрбие жұмысы

Тәрбие жұмысы жеке тұлғаның адамдық бейнесін, ұнамды мінез-кұлқын қалыптастырып, өмірге бейімдеу үшін жүргізілетін жүйелі тәрбие процесінің негізінде жүзеге асырылады.

Мекеменің тәрбие жұмысы білім алушылардың бойында ізгілік, инабаттылық, патриоттылық, адамгершілік қасиеттерін және тіршілікке қажетті дағдылар қалыптастыру мақсатында 8 бағыт бойынша жұмыс жүргізілді:

1. Рухани-адамгершілік тәрбие
2. Қазақстандық патриотизм және азаматтық тәрбие, құқықтық тәрбие
3. Дене тәрбиесі, салауатты өмір салты
4. Ұлттық тәрбие
5. Отбасы тәрбиесі
6. Көпмәдениетті және көркем-эстетикалық тәрбие
7. Зияткерлік тәрбие, ақпараттық мәдениет тәрбиесі
8. Еңбек экономикалық және экологиялық тәрбие

Оқу-әдістемелік жұмыстар

Әр оқу жылына арналған жұмыс жоспарына сәйкес ҚББП оқу тақырыптық қосымша білім беру бағдарламасы мен өз білімін жетілдіру жұмысын жоспарлау, күнтізбелік жоспар бойынша өтілетін тақырыптың мақсаттарына сәйкес мазмұнын іріктеу, көрнекі-құралдар мен дидактикалық материалдарды әзірлеу, білім алушыларды үйірме топтарына тарту бойынша қосымша білім беру педагогтарымен бірлесіп жұмыс жүргізіледі.

Үйірме бағыттары бойынша өтілетін сабақ тақыптарын оқыту барысында заманауи технологияларды пайдаланудың әдіс-тәсілдері бойынша қосымша білім беру педагогтарына әдістемелік көмек көрсетуге байланысты бірқатар іс-шаралар ұйымдастырылып өткізіледі.

Педагог қызметкерлердің білімі мен біліктіліктерін арттыру, заман талабына сай үйірме сабақтарында жаңа технологияларды пайдалану және оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру мақсатында құрылған «Педагогикалық шеберлік мектебі», «Жас мамандар мектебі», «Білім берудің біртұтас ақпараттық жүйесін құру арқылы педагогтардың білім деңгейін көтеру», «Жобалар жасаудың әдістемесі мен технологиясы» тақырыптарында педагог қызметкерлер арасында семинар-кеңестер өткізіледі.

Білім берудің біртұтас ақпараттық жүйесін құру арқылы педагогтардың білім деңгейін көтеру тақырыбында қазіргі кезде білім беру үрдісінде оқытудың озық технологияларын, жаңа педагогикалық ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктерін меңгере отырып, бәсекеге төтеп бере алатын, білім деңгейі жоғары, ізденушілік- зерттеушілік қабілеті дамыған педагог кадрларын жетілдіру бойынша педагогтарға ұсыныстар айтылып нәтижесінде білім алушының интеллектуальдық қабілетін дамытуға, өздігінен білім алуға, түрлі ақпараттарды өздігінен өңдеу сияқты әрекеттерге бағытталған оқытудың әдістемелік жүйесін ақпараттық-коммуникациялық технология арқылы құру жолдарын меңгеруді үйреніп өзіміздің күнделікті тәжірибемізде қолданамыз.

Тәлімгерлердің оқу жылы барысында жас мамандармен жүргізген жұмыс бекітілген жоспар бойынша жүргізіліп жас мамандардың тәжірибе жинақтауына шеберліктерін шындауына тиісті әдістемелік көмек көрсетіледі.

Мекеменің педагог қызметкерлері арасында өзара тәжірибе алмасу мақсатында жұмыс жоспарынан тыс қосымша «Өлкетану және экскурсия», «Туризм» және «Экология» бағыттары бойынша кешенді іс-шаралар жоспары бекітіліп жоспарға сәйкес Өлкетану және экскурсиялық бағыттары бойынша «Экскурсияны ұйымдастырып өткізу туралы», «Шымкент қаласындағы тарихи тұлғалардың ескерткіштеріне арналған виртуалды саяхат», Шымкент қаласы бойынша экскурсиялық бағыттар», «Оңтүстік өңіріндегі тарихи-мәдени нысандарға виртуалды саяхат» және Оңтүстік өңіріндегі табиғат орындарына виртуалды саяхат өткізіліп өзара тәжірибе алмасу сағаттары жоспарлап өткізіледі.

Мекеменің педагог қызметкерлері әдістемелік жұмыстырын жүргізу

барысында әдістемелік жұмыстардың (көмекші оқу құралдары, нұсқаулықтар, жинақ-кітапшалар, журналдар) қоры жинақталды.

Сайт жұмысы

Оқу жылы барысында www.eco-center.kz сайтымен жұмыс жасау өз жалғасын тапты. Өткізілген мекемеішілік, қалалық, өңірлік деңгейдегі іс-шаралар өз уақытында сайтта жарияланып отырды.

Организация учебно-опытного участка в учреждении дополнительного образования

У.Ж.Камытбекова - директор

Процесс обучения и воспитания двусторонний, и его эффект достигается совместными усилиями педагогов и обучающихся. Поэтому рост познавательной активности учащихся, расширение их участия в трудовой деятельности, развитие творческих способностей составляют важные стороны учебной и воспитательной работы с ребятами. Именно в детстве должен сформироваться у ребенка интерес к какой-либо области деятельности, должно возникнуть желание глубже ознакомиться с ней. Практическая реализация этого положения требует коренного улучшения содержания и методов развития сельско-хозяйственного опыта у воспитанников в учреждениях дополнительного образования. Все это должно помогать реализации идей комплексного подхода к воспитанию учащихся на основе единства трудового, нравственного, физического, экологического и эстетического воспитания учащихся. Формирование всесторонне и гармонично развитой личности немислимо без трудового воспитания, цель которого – готовить воспитанников к активной трудовой и общественной деятельности, развивать творческое отношение к труду.

Положение об учебно-опытном участке

Цели и задачи работы на учебно - опытном участке

Цель: Развивать практические навыки и умения ухода за культурными растениями, обобщать знания воспитанников об агротехнике полевых культур

Задачи:

1. Обеспечить глубокие знания закономерностей растительных организмов с помощью опытов и наблюдений
2. Закрепить и обобщить на практике теоретические знания о растениях, полученных на занятиях кружка
3. Способствовать развитию самостоятельности воспитанников
4. Направлять воспитанников к выбору профессий, связанных с экологией, охраной окружающей среды.

5. Способствовать развитию трудового, эстетического, физического и нравственного воспитания

Учебно-опытный участок, как средство развития и воспитания экологически грамотной личности ребенка.

В реализации задач экологического образования необходимо отдавать предпочтение таким методам, формам и методическим приемам обучения, которые:

1. Стимулируют учащихся к постоянному пополнению знаний об окружающей среде;
2. Способствуют развитию творческого мышления, умения предвидеть возможные последствия деятельности человека;
3. Обеспечивают развитие исследовательских навыков, умений, учат принимать экологически целесообразные решения и самостоятельно приобретать новые знания;
4. Вовлекают учащихся в практическую деятельность по решению проблем окружающей среды местного значения.

Учебно-опытный участок содержит большой потенциал для формирования экологических знаний и экологической культуры учащихся, является экологической лабораторией для детей.

Наш Экологический центр постоянно расширяет свои образовательные возможности в сфере экологического воспитания детей, максимально используя потенциал учебно-опытного участка. В нашем городе Экологический центр - единственное учреждение образования детей, которое имеет учебно-опытный участок с таким большим разнообразием отделов, где ребята могут реализовать свои интересы в сфере биологии, экологии, сельского хозяйства, животноводства, декоративно-прикладного творчества. На нашем учебно-опытном участке ребята организуют наблюдения и опыты, исследовательские и проектные работы, организуют акции и экскурсии.

Возможности учебно-опытного участка нашего образовательного учреждения являются важным средством обеспечения практической направленности обучения, воспитания экологической культуры дошкольников и школьников, непосредственного контакта детей с элементами живой природы, реализации различных форм образовательной и воспитательной деятельности, приобретения полезных и необходимых в жизни практических знаний, умений и навыков, трудового обучения, ранней профориентации, проявления собственных инициатив. Практическое обучение особенно актуально в современном образовании детей.

Назначение учебно-опытного участка, его структура

1. Учебно-опытный участок создан для проведения учебных занятий экологического центра, организации общественно-полезного труда; воспитания у учащихся интереса и любви к природе и сельскому

- хозяйству; обеспечения тесной связи изучения и основ наук с сельскохозяйственным трудом.
2. На учебно-опытном участке организуются отделы: полевых, овощных и плодово-ягодных культур, цветочно-декоративный, коллекционный отделы, отдел для работы младшими школьниками, экологический отдел. В состав участка входит подсобное помещение.
  3. На учебно-опытном участке могут создаваться и другие отделы: производственный, дендрологический. Площадь участка определяется руководством учреждения с учетом местных условий и количества учащихся, привлекаемых к работе.
  4. Отдел начальных классов состоит из делянок, на которых учащиеся 1-4 классов выращивают сельскохозяйственные культуры и другие растения в соответствии с программой кружка, который они посещают.
  5. В отделах полевых и овощных культур выращиваются в системе севооборотов важнейшие культуры данной зоны.
  6. Отдел плодово-ягодных культур состоит из сада, ягодников, питомника. В дендрологическом отделе создается коллекция древесных и кустарниковых растений.
  7. В цветочно-декоративном отделе выращиваются однолетние, двулетние и многолетние цветочно-декоративные растения.
  8. В производственном отделе выращиваются овощи, картофель, фрукты и ягоды. Защищенный грунт создается для выращивания овощных и цветочно-декоративных растений, рассады, размножения плодово-ягодных и декоративных растений. Производственный отдел состоит из теплиц, парников, рассадников.
  9. В подсобном помещении хранятся сельскохозяйственный инвентарь, аптечка с необходимыми для оказания первой помощи медикаментами и перевязочными материалами. В непосредственной близости от подсобного помещения устанавливается противопожарный инвентарь.
  10. Для хранения семенного и посадочного материала, выращенной продукции на территории земельного участка создается хранилище.
  11. Вокруг участка создается естественная (из зеленых насаждений) или искусственная изгородь. Участок обеспечивается водой для полива растений.
  12. Сельскохозяйственная продукция, выращенная на учебно-опытном участке, используется для укрепления материально-технической базы.

План работы на учебно-опытном участке

Работа воспитанников на учебно-опытном участке организуется согласно плану учебно-воспитательной работы. Заведующий учебно-опытным участком разрабатывает учебно-производственный план работы, план-схему, которые рассматриваются на педсовете и утверждаются директором.

Планом работы на учебно-опытном участке определяются:

1. Анализ работы за предыдущий год и учебно-воспитательные задачи работы на учебно-опытном участке в новом учебном году;
2. Общая характеристика учебно-опытного участка (площадь, основные отделы; севообороты и система обработки; перечень растений и животных; краткая характеристика почвы);
3. График проведения и тематика практических занятий, опытов на учебно-опытном участке в соответствии с учебной программой кружков;
4. Материальное обеспечение: определение потребности в сельхозинвентаре, посевном и посадочном материале, удобрениях, в кормах для животных; наличие изгороди, орошения и т.д.;
5. Обеспечение педагогическими кадрами в летний период (закрепление ответственных за работу на учебно-опытном участке педагогов, графики их работы);
6. Использование материалов опытно-практической работы и продукции, выращенной на учебно-опытном участке для оборудования кабинетов для реализации;
7. Формы подведения итогов работы.
8. К плану работы прилагается положение об учебно-опытном участке паспорт, журнал учета работы обучающихся на участке, дневники опытов.

Содержание и организация работы учащихся на учебно-опытном участке

1. Основными направлениями деятельности на участке являются выращивание растений, наблюдение за их ростом и развитием, проведение сельскохозяйственных опытов в соответствии с программами кружков
2. На участке организуются общественно-полезный труд, трудовая практика, опытническая и природоохранная работа. Режим труда воспитанников на учебно-опытном участке устанавливается с учетом Положения о летней трудовой практике.
3. Работа воспитанников на участке организуется в соответствии с планом, разработанным на учебный год. В него включены следующие разделы: планировка территории учебно-опытного участка (размещение отделов, их площадь), содержание и организация работы (перечень растений, возделываемых на участке; тематика наблюдений и опытов, распределение опытов между кружками; календарные сроки и порядок выполнения воспитанниками работ.
4. Директор учреждения несет ответственность за состояние учебно-опытного участка, осуществляет общее руководство работой на нем.
5. Непосредственное руководство работой на участке (включая летнее время) осуществляет заведующий учебно-опытным участком,

назначенный директором учреждения.

6. Директор вместе с заведующим учебно-опытным участком, обеспечивает: расстановку педагогов, для руководства работой воспитанников; развитие материальной базы учебно-опытного участка; привлечение базового и других предприятий, общественных организаций, родителей к участию в организации работы на участке.
7. Заведующий несет ответственность за состояние участка и содержание работы на нем, за его обеспечение посевными и посадочными материалами, оборудованием и инвентарем; инструктирует педагогов, привлекаемых к работе на участке; обеспечивает соблюдение санитарно-гигиенических норм, правил охраны труда, а так же правил пожарной безопасности.
8. Имущественно - материальные ценности, необходимые для организации работы на учебно-опытном участке, находятся на ответственном хранении у заведующего учебно-опытным участком. Он ведет учет этих ценностей в установленном порядке
9. Заместитель директора по хозяйственной части принимает меры по своевременному обеспечению учебно-опытного участка инвентарем, водой для полива растений. Он организует хранение и реализацию продукции, полученной на учебно-опытном участке.
10. Педагоги, привлекаемые к руководству занятиями, трудом учащихся на учебно-опытном участке, обучают их правильным и безопасным приемам работы, обеспечивают соблюдение учениками правил техники безопасности и санитарно-гигиенического режима, а также осуществляют надзор за исправным состоянием и безопасной эксплуатацией оборудования, инвентаря.

Требования по охране труда на учебно-опытном участке

Общие требования безопасности

1. К работе на учебно опытном участке допускаются лица, прошедшие медицинский осмотр и инструктаж по охране труда
2. В процессе работы воспитанники должны соблюдать порядок выполнения работ, правильно применять рабочий инвентарь, соблюдать правила личной гигиены
3. В процессе работы обязательно наличие аптечки с необходимым набором медикаментов и перевязочных средств
4. При получении травмы оказать первую помощь пострадавшему, сообщить об этом администрации учреждения и родителям пострадавшего.

Опасные производственные факторы:

1. Переноска тяжестей сверх допустимой нормы
2. Травмы при небрежном обращении с сельскохозяйственным инвентарем
3. Травмирование рук при очистки почвы от посторонних предметов и при

прополке грядок

4. Заражение болезнями ЖКТ при употреблении невымытых овощей, ягод, фруктов
5. Нарушение трудовой дисциплины

Инструкция по технике безопасности для учащихся во время работы на учебно-опытном участке.

- 1) Приходить на работу в рабочей одежде и обуви.
- 2) Переносить заостренные сельскохозяйственные орудия (лопаты, грабли, вилы) в вертикальном положении так, чтобы рабочая часть их была направлена вниз.
- 3) Вскрывая почву лопатой, работать попеременно то правой, то левой ногой (по 5 минут), это предупредит искривление позвоночника.
- 4) При переноске тяжести, соблюдать нормы, указанные педагогом, равномерно нагружать обе руки.
- 5) Соблюдать указанный педагогом ритм работы.
- 6) Во избежание переутомления, делать в работе 10 –минутные перерывы через каждые 30 минут работы по указанию учителя.
- 7) Работая лопатой, следить за тем, чтобы она не ранила ноги; во время работы граблями, вилами не направлять их рабочую часть на окружающих.
- 8) При прополке обязательно работать в перчатках.
- 9) Не обрабатывать растения ядохимикатами; если на участке производилась обработка ядохимикатами, не заходить на участок 5 суток.
- 10) Не есть невымытые корнеплоды, овощи, фрукты.
- 11) По окончании работы на участке очистить инвентарь, сдать его, снять рабочую одежду и тщательно вымыть руки с мылом.

Правила по охране труда при работе на учебно-опытном участке (для педагога)

- 1) Запрещается посадка колючих кустарников и ядовитых растений.
- 2) На учебно-опытном участке ученики работают в халатах и перчатках.
- 3) При переносе заостренных орудий (лопат, грабель, вил) учащиеся должны держать их вертикально, рабочей частью вниз, во избежание нанесения травм другим учащимся.
- 4) Сельскохозяйственные орудия должны соответствовать возрасту и росту воспитанников. Лейки должны иметь вместимость до 4 литров. Если лейки 10 - литровые, необходимо следить за тем, чтобы воспитанники наливали не более 1/3 вместимости.
- 5) Продолжительность работы воспитанников устанавливается в соответствии с их возрастом. Учащиеся среднего звена работают на участке 2 часа с 10 минутными перерывами через каждые 20-30 минут. Во время каждого занятия необходимо разнообразить деятельность воспитанников, переключая звенья с одних видов работы на другие.
- 6) Воспитанникам до 15 лет запрещается подъем и переноска тяжестей

свыше 4 кг.

- 7) Перед началом каждого занятия, педагог проводит инструктаж воспитанников с обязательным показом приемов работы, позволяющих обеспечить правильную позу во время трудового процесса, а также предупреждающих возможный травматизм.
- 8) Очистка почвы от засоряющих ее посторонних предметов проводится с помощью инструментов. Проводить такие работы руками запрещается.
- 9) В каждом конкретном случае педагог, руководящий работой воспитанников на участке, обязан инструктировать детей как пользоваться сельскохозяйственными орудиями, чтобы не нанести повреждений себе и окружающим.
- 10) Воспитанникам категорически запрещается работа с ядохимикатами. В случае крайней необходимости, обработка растений проводится взрослыми в отсутствие детей, которые в течение 5 суток на участок не допускаются.
- 11) Нельзя разрешать воспитанникам проводить прополку руками, для этого используются мотыги и рыхлители. При выполнении таких работ, во избежание загрязнения и травматизма, воспитанникам должны быть выданы перчатки или рукавицы.
- 12) Численность воспитанников, работающих одновременно с одним руководителем, не должна превышать 15 человек.
- 13) В течение всего времени занятий педагог должен находиться с ребятами, обеспечивая выполнение ими правил техники безопасности.

Характеристика отделов учебно опытного участка

При планировании участка не следует придерживаться стандартов, а в зависимости от его размеров, конфигурации, возможностей водоснабжения и контингента воспитанников нужно педагогически обоснованно и агрономически грамотно расположить все отделы и постройки. В целях правильного использования земельной площади, повышения плодородия почвы, рациональной борьбы с сорняками и повышения урожайности во всех основных отделах учебно-опытного участка необходимо организовать севообороты.

1. Отдел овощных культур – это один из основных отделов учебно-опытного участка. Включает открытый, закрытый и частично-защищенный грунт. Размеры полей этого отдела определяются количеством практических занятий, предусмотренных программой, количеством воспитанников, закрепленных за этим отделом, а также общим размером учебно-опытного участка. Отдел овощных культур обычно размещают вблизи источника водоснабжения, на участке с выровненным рельефом и почвенным плодородием, т.к. большинство овощных культур по своим биологическим особенностям являются

- требовательными к влаге и удобрениям.
2. Отдел полевых культур в отделе размещаются основные зерновые, пропашные, кормовые, технические и другие культуры, имеющие большое производственное значение для данной зоны и отвечающие требованиям программы по биологии и сельскохозяйственному труду. Все полевые культуры размещают в системе севооборота с учетом их биологических и морфологических особенностей и отдачи максимальной потенциальной продуктивности.
  3. Отдел плодово-ягодных культур занимает значительную площадь учебно-опытного участка и состоит из маточного сада, ягодника и плодово-ягодного питомника. При подборе сортового материала для посадки надо учесть, что ряд сортовых яблонь, груш, слив и вишен имеют стерильную пыльцу, и предусмотреть посадку сортов-опылителей.
  4. При составлении плана размещения цветочно-декоративных растений необходимо учитывать время и продолжительность цветения различных видов, их отношение к свету, теплу, почве, влаге, особенность зрительного восприятия различных окрасок цветов и листьев, а также требования программы кружков и сельскохозяйственному труду. Цветочно-декоративный отдел обычно представлен следующими формами цветочных насаждений:
    - a. клумба–цветник, который имеет различные правильные геометрические контуры с одинаковыми взаимными перпендикулярами;
    - b. рабатка–цветочная грядка, размещенная вдоль дорожек, площадок или строений шириной 1,0–1,5 м, длиной до 10 м; бордюр–окаймляет газоны, клумбы, рабатки и имеет ширину 0,1–1 м и длину от 10 м и более; группа–посадки 2–3-х видов или сортов растений, сочетающихся по высоте, окраске и другим признакам;
    - c. миксбордер–смешанные посадки красивоцветущих растений, которые размещают пятнами свободных очертаний;
    - d. газон–площадь с естественно или искусственно созданным сомкнутым травяным покровом.
  5. Коллекционный отдел – площадь этого отдела зависит от размера учебно-опытного участка и количества воспитанников. Вся площадь коллекционного отдела разбивается на небольшие делянки размером 2–5 м² при ширине делянки 1–1,5 м. Делянки отделяются друг от друга дорожками шириной 30–50 см. На каждой делянке выращивается только один вид растений, относящихся к одной из следующих групп: зерновые, технические, овощные, кормовые, масличные, цветочно-декоративные, медоносные, лекарственные, представители дикой флоры.
  6. В экологическом отделе выращивают засухоустойчивые, влаголюбивые, водные, светолюбивые и теневыносливые растения,

относящиеся к различным видам экосистем. Возможно создание альпийских горок.

Содержание опытнической работы

Опытническая и исследовательская работа является основным видом труда учащихся на учебно-опытном участке нашего экологического центра. Проведение исследований активизирует познавательную и творческую деятельность учащихся, дает возможность лучше понять основную суть жизненных процессов, способствует формированию биологических понятий, развивает навыки научно-исследовательской работы, вооружает методами биологической науки, прививает уважение к сельскохозяйственному труду.

Потенциал учебно-опытного участка в проведении исследовательских работ с детьми очень высок. Учебно-опытный участок можно использовать для проведения интересных опытов по изучению почвы, ее обитателей, состава почвы и т. д. Содержание опыта, объясняющего причины эрозийных процессов в почве имеется в Приложении

Перед началом работы на учебно-опытном участке руководитель вместе с воспитанниками продумывает все ее этапы, уточняет содержание.

Схема последовательности выполнения этапов опытнической работы.

Определение объектов опыта, его биологии, агротехники выбор участка и его обработка составление рациональной схемы опыта

Обдумывание системы наблюдений

Подготовка посевного, посадочного материала

Закладка опыта в соответствии со схемой опыта

Уход за растениями, наблюдение

Уборка и учет урожая, анализ результатов и выводы

Каждый опыт ставится на двух делянках – опытной и контрольной. Делянки имеют однородную почву, ровную поверхность, одинаковые размеры и форму. На опытной делянке растения прореживают, вносят удобрения, а на контрольной этого не делают. На обеих делянках обработка почвы, уход за растениями, уборка урожая и т.д. одинаковы и проводятся одновременно; для более точных выводов по опытам их закладывают в двух повторениях. На делянках опытного участка ставят таблички с надписями: тема опыта, культура, опыт, контроль.

Выбор тем опытов

От выбора тематики и объекта опыта во многом зависит его успех и практическое значение. Выбор тем опытнической работы определяется возможностями учреждения и базового хозяйства. Темы можно выбирать из следующих разделов.

1. Почвенно-климатические условия произрастания растений.
2. Агротехнические приемы выращивания культурных растений.

3. Сортоизучение и знакомство с биологическими особенностями роста и развития сельскохозяйственных культур.

4. Влияние органических, минеральных удобрений, микроудобрений на повышение урожая и улучшение качества продукции.

5. Растения, содержащие фитонциды, как средство защиты растений от насекомых-вредителей.

6. Влияние факторов среды на рост и развитие растений.

7. Биологические способы борьбы с вредителями растений.

Тематика опытов для проведения на учебно-опытном участке

1. «Безрассадный способ выращивания капусты»

2. «Влияние густоты стояния растений на урожайность»

3. «Влияние подготовки семян и рассады на урожайность огурца и томата»

4. «Конвейерное производство зеленых овощных культур»

7. «Влияние площади питания на урожайные качества картофеля при посадке клубнями мелкой фракции»

8. «Выращивание декоративных кустарников из стеблевых черенков»

9. «Влияние сроков зелёного черенкования и местоположения черенка на побеге на выход и качество посадочного материала чёрной смородины и крыжовника»

Формы подведения итогов работы

Ежегодно в начале учебного года подводятся итоги работы на учебно-опытном участке, организуются выставки «Мир природы - глазами детей», конференции по результатам работ воспитанников на учебно-опытном участке, проводится «Праздник урожая».

На отчетных конференциях ребята, защищают свои проекты, обсуждают, какие практические умения и навыки они приобрели в процессе опытнической работы.

Эксперимент «Эрозия почвы»

Опыты, которые дети могут сделать сами, помогают им лучше проникнуть в суть природных процессов, почувствовать и понять, почему происходят те или иные явления. Данный эксперимент покажет ребятам причины эрозии почвы, возможности ее предотвращения, приобщит детей к исследовательской деятельности.

Цель: дать понятие эрозии почвы, объяснить причины этого явления, помочь ребятам самостоятельно найти способы борьбы с эрозией почвы,

продемонстрировать важность растительности для предотвращения эрозийных процессов.

Что понадобится:

Шесть пустых пятилитровых пластиковых бутылок

Клей для дерева

Ножницы и нож

Почва и компост

4 небольшие растения

Мульча (кусочки коры, листья, палочки)

Ход эксперимента:

Шаг №1

Подготовьте три бутылки, разрезав прямоугольные отверстия примерно 7 см на 25см вдоль сторон бутылки. Можно использовать готовый трафарет.

Шаг №2

Приклейте бутылки к деревянной доске клеем для дерева, убедившись, что горлышки бутылок немного выступают над краем доски.

Заполните первую бутылку простой садовой почвой, а две другие – смесью почвы и компоста. Плотно прижмите землю.

Шаг №3

Оставьте первую бутылку, как есть.

Покройте верхнюю часть почвы второй бутылки мульчей.

Посадите растения в третью бутылку, уплотните почву.

Шаг №4

Отрежьте три другие бутылки поперек на две половины. Возьмите нижние части, сделайте в каждой два отверстия, чтобы продеть в них нить длиной около 25 см. и повесьте на горлышки других бутылок на доске так, чтобы получились водосборники.

Шаг №5

Медленно вливайте одинаковое количество воды в каждую бутылку, воду наливайте с обратной от горлышка стороны бутылки.

Обратите внимание на цвет воды в накопителях. Вода из первой бутылки грязная, а вода из второй и третьей бутылок намного чище.

Почему так произошло? Что помогает предотвратить эрозию почвы?

Продолжайте наблюдения каждый день в течение недели или двух. Записывайте ваши наблюдения в дневник. В результате эксперимента легко сделать вывод о том, что почва удерживается с помощью растений и мульчи.

Опытно-исследовательская работа один из видов творческой, познавательной деятельности учащихся. Она является важнейшим средством для углубления и расширения знаний, способствует развитию логического мышления, выработке полезных навыков. Общеизвестно большое учебно-воспитательное значение эксперимента в обучении естественным наукам. Известна роль эксперимента в образовании убеждений, формировании и развитии биологических понятий и материалистического мировоззрения в развитии познавательных способностей детей

Основные формы и виды методической продукции в работе педагога дополнительного образования

Ж.И.Исмаилова
заместитель директора по
учебно-воспитательной части

Введение

Деятельность педагога дополнительного образования немислима без методического обеспечения. Методическая продукция – это необходимая информация, учебно-методические комплексы, т.е. разнообразные методические средства, оснащающие и способствующие более эффективной реализации программно-методической, научно-экспериментальной, воспитательной, организационно-массовой, досугово-развлекательной деятельности педагогических работников системы дополнительного образования детей.

Как вид деятельности, методическое обеспечение – это процесс, направленный на создание разнообразных видов методической продукции, изданий для различных категорий педагогических работников, на выявление, изучение, обобщение, формирование и распространение положительного педагогического опыта. Поэтому создание методических пособий в процессе работы педагога и накопления им своего опыта очень важно.

В данном пособии также присутствует программа дополнительного образования «Экология человека», направленная на формирование экологического просвещения и воспитания обучающихся. Присутствует методическая разработка проведения мастер-класса с инновационным подходом на тему: «Гидрогель – альтернативный субстрат для комнатных растений».

Сущность методической деятельности

Вышеуказанные средства методической помощи наиболее эффективно реализуются в следующих **формах методической деятельности**:

- теоретические семинары (доклады, сообщения);
- семинары-практикумы (доклады, сообщения);
- диспуты, дискуссии («круглый стол», диалог-спор, дебаты, форум, симпозиум, «техника аквариума», «панельная дискуссия», кассета «идей» и др.);
- «деловые игры», ролевые игры, занятия-имитации; занятия-панорамы,
- обсуждение современных новейших методик, технологий, достижений психолого-педагогической науки;
- в обсуждение отдельных открытых, взаимопосещённых занятий, мероприятий или их цикла;
- обсуждение и оценка авторских образовательных программ, учебных пособий;
- обсуждение методов диагностики развития детей;
- разнообразные выставки, отчеты по самообразованию (доклады, рефераты, разработки занятий, изготовление дидактических и наглядных пособий; выставки лучших детских работ;
- обсуждение результативного педагогического опыта и рекомендации к его распространению и внедрению;
- конкурсы «Лучший методист», «Лучший педагог дополнительного образования года»;
- педагогические чтения, научно-практические конференции и др.;

Обобщение педагогического опыта

Обобщение педагогического опыта – это вид методической деятельности, который предполагает выявление, выбор, изучение, обобщение, формирование и дальнейшее систематизированное описание опыта высокопрофессиональным методистом и глубокое изучение какого-либо конкретного положительного педагогического опыта либо учреждения, либо одного педагогического работника или группы единомышленников.

Обобщение опыта – это научный метод изучения и анализа состояния практики, выявления новых тенденций, рождающихся в творческом поиске педагогов, эффективности и доступности рекомендаций науки. Изучается: массовый опыт (для выявления ведущих тенденций), отрицательный опыт (для выявления характерных недостатков и ошибок), передовой опыт, найденный в массовой практике.

В основе деятельности эксперта (педагога, методиста) заложено, прежде всего, осмысление, обоснование, анализ и обобщенное систематизированное описание педагогического опыта. При выборе педагогического опыта и его

дальнейшего изучения эксперту необходимо обоснование обстоятельств, свидетельствующих о наличии такого опыта (длительное изучение реальной практической деятельности педагога, программно-методических материалов программ воспитательной деятельности, свидетельствующих о высокой и устойчивой результативности образовательно-воспитательного процесса в учреждении или детском творческом объединении на протяжении ряда лет).

Важным этапом в ходе изучения педагогического опыта является постановка четкого целеполагания дальнейшего обобщения. Эксперт должен сделать прогноз и аргументацию ценностей предстоящего обобщения. Обобщить – это вывести и сформулировать основные идеи, на которых базируется конкретный педагогический опыт. Не менее важно обосновать актуальность, продуктивность и перспективность выявленных идей, раскрыть условия, при которых возможна их реализация. Эксперт должен стремиться к выявлению объективных закономерностей творческого использования и развития конкретного педагогического опыта.

Процедурную сторону обобщения педагогического опыта составляют конкретные приемы, методики, способы обработки и описания полученного результата.

Основным методом первичного изучения опыта является самодиагностика педагогом своей профессиональной деятельности (результативность образовательной программы, результативность воспитательной деятельности, профессиональная компетентность и т.д.). Эксперт должен ознакомиться с индивидуально-авторской или экспериментальной образовательной программой педагога, представляющей собой оригинальную методическую разработку, в которой дается обоснование новизны, актуальности новых концептуальных положений по одной из образовательных направленностей (художественно-эстетическая, культурологическая, социально-педагогическая, научно-техническая, туристско-краеведческая, эколого-биологическая и др.).

В образовательной программе должен присутствовать раздел «Управление образовательной программой (по этапный контроль и результативность)». Обычно, образовательные программы такого типа снабжены богатым учебно-методическим комплексом, раскрывающим технологические особенности программы. Педагог дополнительного образования также может представить на рассмотрение эксперту программу воспитательной деятельности детского творческого объединения, составленную на основе Концепции и Программы развития, Воспитательной системы данного УДО. Для объективной оценки результативности деятельности педагога эксперт или инициативная группа могут составить примерный план обследования научно-методической, образовательной и воспитательной деятельности данного педагога.

Методы изучения педагогического опыта: посещение занятий по предварительному согласованию с педагогом; анализ посещенного занятия по предложенной схеме; анкетирование; выявление нового; беседа-опрос;

наблюдение; тестирование; анализ продуктов творческой педагогической деятельности.

Обобщение передового опыта начинается с его описания на основе наблюдения, бесед, опросов, изучения документов. Далее проводится классификация наблюдаемых явлений, их истолкование, подведение под известные определения и правила. Более высокий уровень анализа предполагает установление причинно-следственных связей, механизма взаимодействия различных сторон учебного процесса, уяснение внутренних закономерностей достижения успеха в обучении и воспитании. От описания опыта необходимо переходить к его анализу, выявлению типичного в деятельности педагога-новатора. Например, последовательное обобщение результативного педагогического опыта преодоления неуспеваемости в школах Ростовской области показало, что полученные результаты были следствием комплекса мероприятий, связанных с оптимизацией содержания, средств и методов обучения, сочетанием коллективной и индивидуальной работы в классе, с усилением воспитательного потенциала обучения, творческим характером учебных задач.

Критерии выбора педагогического опыта для обобщения:

- результативность педагогической работы педагога (высокие и устойчивые результаты в образовательной и воспитательной деятельности на протяжении ряда лет);

- актуальность и социальная значимость педагогической деятельности (в достижении цели и решении образовательно-воспитательных задач, в содержании педагогической, методической и управленческой деятельности);

- учет здоровьесберегающих систем в образовательном процессе;

- научные основы педагогического опыта (научные концепции, теории, положения, методики, в развитии которых проводился педагогический эксперимент, нарабатывался педагогический опыт);

- новизна педагогического опыта (новое содержание, формы, педагогические технологии);

- успешное применение известных научных методик и положительного педагогического опыта;

- рационализация отдельных сторон педагогического, методического, управленческого труда;

- воспроизводство с элементами модификации положительного педагогического опыта в новых педагогических условиях.

Если обобщаемый опыт ориентирован на режим развития, рекомендуется разработать параметры и критерии, адекватные требованиям, предъявляемым к самоорганизуемой педагогической деятельности. В этом контексте критериями, т.е. мерилami оценки качества актуальности, результативности, новизны и т.д., могут выступать различные уровни:

- самостоятельности, компетентности, профессионализма, продуктивности, самообразованности;

- умений реализовывать концептуальные основы и принципы педагогической синергетики;
- способности заменять или пересматривать ценности, влияющие на отбор содержания образования;
- своеобразных позиций: инновационные моменты, наличие высокого профессионализма и специального мастерства (педагогического почерка) педагога.

В целом положительный педагогический опыт должен соответствовать синергетическим критериям: *открытости* (не содержит однозначной аксиоматичности), *дополнительности* (ориентирован на возможность быть дополненным субъективными смыслами воспитанников), *субъектности* (ориентирован на актуализацию внутренней, творческой активности детей, а не только педагога), *диалогичности* (содержит основания для возникновения диалога).

Виды методической продукции

Методисты и педагоги дополнительного образования оформляют результаты своей деятельности в трех основных видах методической продукции:

1. информационно-пропагандистской,
2. организационно-инструктивной,
3. прикладной.

1. Информационно-пропагандистская методическая продукция содержит сведения, подлежащие распространению, разъяснения приемов и методов, анализ опыта, описания педагогических технологий, ориентирует в текущих событиях, пропагандирует наиболее важные и актуальные направления педагогической деятельности.

Методическое описание содержит простое изложение проведенного воспитательного дела, увиденного события или средств его проведения. Часто повествование идет от первого лица, присутствуют личные впечатления, эмоции. Требование к методическому описанию - подробное описание и разъяснение события, действия. Предположим, методист описывает ход интеллектуальной игры «Дебаты»: подробное описание состава команд игроков (название команд, возрастной состав, психологический настрой на предстоящую игру и т. д.); поэтапное описание, возможные замечания, корректировки и т.д.; подробное описание технологических аспектов основного хода интеллектуальной игры "Дебаты".

Аннотация - это краткое изложение сути, содержания и главных особенностей книги, методического пособия, разработки, сведений об авторе. Аннотация раскрывает назначение данного материала. В ней обязательно указывается, кем и где может быть использована эта методическая работа, книга. В методической службе аннотация применяется и для самообразования, при подготовке к личной аттестации.

Информационный плакат позволяет ознакомить широкий круг людей с предстоящими событиями любого типа или итогами их проведения. Как правило, он предназначен для всеобщего обозрения, поэтому размер, оформление плаката должны быть соответствующими. Информационные плакаты могут также рекламировать и пропагандировать печатные издания из опыта работы, информирующие об адресах этого опыта, календарные планы работы детских объединений ОУДОД и т.д.

Информационно-методическая выставка организуется с целью ознакомления и пропаганды методической литературы или рукописных методических материалов (в том числе из опыта работы). Выставка может быть посвящена определенной теме, рассказывая об опыте работы того или иного педагогического коллектива или педагога, может также знакомить с новинками научно-методической и педагогической литературы.

Выставка может быть:

- 1) стационарная, работающая в течение долгого времени;
- 2) временная, действующая накануне праздников или по итогам учебного года;
- 3) передвижная, фонд которой можно вывезти в дошкольное образовательное учреждение, в школу, в детский оздоровительный лагерь и т.д.

В своей структуре методическая выставка имеет: название, точно отражающее тему выставки, ее назначение; адресат; разделы выставки.

Реферат - самая объемная из всех работ описывающего характера. Реферат - это краткое изложение в письменной форме содержания одной или нескольких книг, статей, научных работ, а также критический обзор источников. Это итог углубленной самостоятельной работы над определенной темой. Реферат должен отражать и точку зрения автора на рассматриваемую проблему, накопленный результативный опыт. Реферат не содержит поучительных аннотаций, а описывает имеющийся материал. По характеру информации он носит информационно-аналитический или пропагандистский характер, привлекает внимание к актуальным темам и проблемам. Педагогический работник в реферате демонстрирует теоретические и практические навыки по определенной проблеме; показывает умение изучать, систематизировать и структурировать материал; обобщать и делать выводы.

Примерная структура реферата:

- тема реферата, автор, занимаемая должность, место работы;
- введение (содержит краткий анализ избранной проблемы, обоснование актуальности; во введении определяются предмет, цели и задачи предстоящего исследования, описываются методики и технологии исследования);
- теоретическая часть (содержит анализ концептуальных положений по избранной проблеме, анализ первоисточников; раскрывает научное состояние проблемы, ее новые аспекты, требующие дальнейшего углубленного изучения и т. д.);

- практическая часть (включает авторские разработки, описание позитивных, негативных результатов самостоятельной исследовательской деятельности, педагогические технологии и т.д.). Эта часть обычно бывает большой по объему и содержит ряд разделов.

- заключение (содержит определенные выводы по результатам проведенного исследования);

- библиография;

- приложения (прикладная методическая продукция по итогам исследовательской и педагогической деятельности)

2. Организационно-инструктивная продукция предлагает, указывает, разъясняет цели и порядок действия, технологии и методики организации образовательного процесса, проведения мероприятий, акций, демонстрирует возможные приемы и формы организации массовых дел.

Инструктивно-методическое письмо включает указания и разъяснения, вытекающие из нормативного документа вышестоящей организации: определяет круг функций и деятельности педагога или педагогического коллектива по выполнению решений вышестоящих органов, раскрывает более полно содержание нормативных документов, положений, приказов, однако, без разъяснения частных методик и рекомендаций. Как правило, инструктивно-методическое письмо составляется вышестоящими организациями и адресовано одной или нескольким категориям работников. Руководителям направляются региональные инструктивные письма обычно из государственных органов управления образованием, на основании этих писем может быть разработано учрежденческое инструктивно-методическое письмо для соответствующих категорий педагогических работников.

Методическая записка дает пояснения к методическим материалам, изложенным более сжато (планам, графикам, таблицам, схемам). Методическая записка должна дать ответ на следующие вопросы: какие задачи решаются данной методической работой; кому она адресована; на основании каких документов, фактов, составлена методическая работа; какова система изложения материала.

Методическая памятка содержит краткие, самые важные сведения о выполнении каких-либо операций или осуществлении каких-либо функций. Наиболее распространенный вид методической продукции, позволяющий в сжатой форме дать алгоритм действий, круг обязанностей, перечень советов. Памятка невелика по объему, обычно не более 1 листа, имеет точного адресата в виде краткого обращения или просто названия. Изложение материала лаконично, без повторений, как правило, по пунктам.

Методические рекомендации (пособия) - методическое издание, содержащее комплекс кратких и четко сформулированных предложений и указаний, способствующих внедрению в практику наиболее эффективных методов и форм обучения и воспитания. Методические рекомендации разрабатываются на основе изучения или обобщения опыта учителей школ

или проведенного исследования. Создаются для оказания помощи педагогическому коллективу, педагогу в выработке решений, основанных на достижении науки и результативного педагогического опыта с учетом конкретных условий и особенностей деятельности данного педагогического коллектива, педагога. Раскрывают одну или несколько частных методик, выработанных на основе результативного педагогического опыта. Их задача – рекомендовать наиболее эффективные, рациональные варианты, образцы действий, применительно к определенной группе лиц или мероприятий (воспитательных дел, деятельности). В методических рекомендациях обязательно содержится указание по организации и проведению одного или нескольких конкретных дел, иллюстрирующих методику на практике. Рекомендации имеют точный адрес.

Примерная схема написания рекомендации (пособия):

Вступительная часть – пояснительная записка, где обосновывается актуальность, необходимость данных рекомендаций, дается краткий анализ положения дел по данному вопросу, указывается адрес, разъясняется, какую помощь призвана оказать настоящая работа.

Изложение главного тезиса, что именно рекомендуется сделать по улучшению существующего положения.

Методическая разработка – комплексная форма, включающая в себя рекомендации по планированию, организации и проведению отдельных массовых мероприятий, методические советы, сценарии, планы выступлений, выставок и т.д. Помогает лучше понять теоретические идеи и практические возможности рекомендованного материала. Примерная схема методической разработки: название разработки; название и форма проведения мероприятия; пояснительная записка, в которой указываются цели и задачи, предлагаемые методы, возраст детей, на которых рассчитано мероприятие, условия для его проведения; оборудование, оформление (технические средства, варианты текстов, плакатов); методические советы на подготовительный период; сценарный план, ход проведения; сценарий, где соблюдаются все композиционные, сюжетные части; методические советы организаторам и постановщикам (на какие особо важные моменты следует обратить внимание, каких ошибок необходимо остерегаться, где лучше проводить и т.д.); методические советы на период ближайшего последствия (как подвести итоги, какие дела провести для закрепления полученного результата и т.д.); список использованной литературы: Ф. И. О. автора разработки, должность, место работы.

Тематическая папка объединяет:

- нормативные документы, определяющие деятельность в данном направлении;
- методические рекомендации;
- прикладную методическую продукцию;

- разработки конкретных дел, сценарии проведенных мероприятий;
- материалы из опыта работы;
- библиографию;
- приложения (дидактический материал).

В методических отделах, методических кабинетах накапливается фонд методических материалов. Методисты создают тематические папки по всем образовательным направленностям, существующим в конкретном учреждении.

Образовательная программа - это нормативный документ, отражающий концепцию педагога в соответствии с заявленными целями деятельности, условиями, ресурсным обеспечением, специальным содержанием, методами и технологией достижения гарантированных положительных результатов. Это - индивидуальный образовательный маршрут обучающегося, пройдя который он может выйти на тот или иной уровень воспитанности, обученности, прогнозируемый педагогом-разработчиком.

3. Прикладная методическая продукция - вспомогательный материал, дополняющий, иллюстрирующий, более полно раскрывающий тему, отраженную в других видах методической продукции.

Сценарий – самый распространенный вид прикладной методической продукции. Сценарий – это конспективная, подробная запись праздника, любого дела. В сценарии дословно приводятся слова ведущих, актеров, тексты песен. В ремарках даются сценические указания: художественное оформление, световая партитура, движение участников на сцене.

Примерная схема сценария:

Название; адресат; цели и задачи; участники, реализующие сценарий, действующие лица; полный текст выбранного сценария; использованная литература.

Сценарий снабжается методическими советами, ремарками. Педагогу предоставляется возможность использовать сценарий не буква в букву, а разрабатывать собственные варианты, не повторяя ошибок.

Сценарий может содержать устойчивые элементы, являющиеся основой формы праздничного действия:

- церемониал – торжественная церемония, яркий праздник (открытие, закрытие, награждение, вручение дипломов, грамот, призов участникам). Организаторам праздников необходимо четко соблюдать правила и условности, на которых строится церемония: подбор и распределение музыки, общий стиль формирования (расстановка участников, как элемент стиля, интонация, речь, темп);

- театрализация – речь идет не о спектакле, а о драматическом действии, представлении. Основные условия театрализации – это не сцена, а наличие драматургии, сюжетного хода, игровых ролей;

- возможность общения – организаторы стремятся устроить все так, чтобы у приглашенных людей была возможность поговорить друг с другом до начала и по окончании торжественной части праздника;

- атмосфера приподнятости, возбуждения – одновременно является условием и результатом успешного воплощения сценарного замысла. Особенностью праздничной атмосферы является то, что праздник всеми участниками переживается как бы на уровнях: «с собой», «с другими / всеми участниками», «через рассказ».

Тематическая подборка необходима при накоплении материалов для написания рекомендаций, сценариев. Это может быть подборка стихов, песен, игр, описание цитат, поговорок, фотографий, рисунков и т.д. на одну определенную тему. Тематическая подборка оформляется в папку для бумаг, в скоросшиватель, в альбом, в большие конверты или в др.

Картотека – систематизированное в алфавитном порядке (как правило – по темам или направлениям) собрание карточек со сведениями и материалами по методической работе. Картотеки могут быть: методической литературы; газетных и журнальных статей; методических разработок; медиатека; видеотека, фонотека; игр; поговорок; цитат и др. Картотека состоит из специальных каталожных карточек, заполненных по определенной схеме. По форме каталог может представлять собой либо каталожные карточки, объединенные в картотеку, либо просто линейный текст, либо папку-скоросшиватель с подборкой материалов.

Методическая тема (проблема) – это конкретное направление, связанное с изучением и разработкой методических аспектов определенной проблемы, предмет методического исследования. Выбор методической темы обусловлен личным практическим педагогическим опытом методистов, педагогов, потребностями субъектов взаимодействия, спецификой работы. Этапами работы могут быть: выбор и обоснование темы, определение целей и задач, составление плана; отбор форм и методов работы над темой; накопление, систематизация и анализ теоретического и практического материала по теме; экспериментальная проработка материала, конструирование опыта; выпуск методической продукции; определение значения наработанного и сферы его применения.

При разработке годового плана методической деятельности многие педагогические коллективы в начале учебного года определяют методическую тему, над которой будут работать в течение всего года. Например, «Овладение принципами программно-методического обеспечения в УДО», «Определение качества образовательно-воспитательной деятельности в УДО»

Документация учебно-методической продукции включает разработку учебных планов, образовательных программ, учебно-методических пособий, предназначенных для внедрения в систему дополнительного образования.

Көпшілік іс-шаралар сценарийлері

«Менің денсаулығым-менің болашағым-менің экологиям» атты облыстық 3 күндік жас экологтар слетінің ашылу сценарийі

М.К.Керимбеков - бөлім меңгерушісі
Ғ.Ш.Қасым - педагог-ұйымдастырушы

Жүргізуші: Қайырлы күн, құрметті қонақтар, ұстаздар және оқушылар!

«Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында білім басқармасының жұмыс жоспарына сәйкес экологиялық орталықтың ұйымдастыруымен өткізіліп отырған «Менің денсаулығым – менің болашағым – менің экологиям» атты облыстық жас экологтар слетінің ашылуына қош келіпсіздер! Егемен еліміздің жалындаған жастары!

Елбасымыздың ұлттық сананы жаңартып, рухани жаңғырудың қырсырын тізбектеп көрсеткен «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласының жарыққа шыққаны белгілі. Тағылымы мол тарихымыз бен ерте заманнан арқауы үзілмеген ұлттық салт-дәстүрлерімізді өркендеудің негізі ете отырып, әрбір қадамды нық басып, болашаққа сеніммен бет алу қажеттігін айқындап берді.

Сонымен қатар биыл еліміздің бас қаласы Астанада «EXPO-2017» Халықаралық мамандандырылған көрмесі өтті. Бұл - Қазақстанның негізгі ірі жобаларының бірі. Осындай көрменің өте жоғары дәрежеде аталып өтілуі мемлекетіміздің мәртебесін жоғары етіп, еліміздің абыройын асқақтата түсті. Халықаралық іс-шараларды жоғары деңгейде өткізіп жатқан еліміздің әр баласы жетістіктерімізді мақтан етіп, дені сау, патриотты, білімді, саналы жеке тұлға ретінде қалыптасуға тиісті.

Жүргізуші: Қазіргі кезде экологиялық мәселелер өзінің қоғамдық мәні жағынан алдыңғы қатардағы мәселердің біріне айналды. «Табиғат, Табиғат – Ана» деген сөз асқақтаған ұғым. Жаңа экологиялық мәдениет осыны мойындауы тиіс. Осы тұрғыда балалар мен жасөспірімдерге берілетін экологиялық тәрбие мен білімді насихаттап, үндеуге үлес қосатын бүгінгі слетка қатысушы командалар 5 бағыт бойынша сайысқа түседі. Олай болса сайыс бағыттарымен таныс болыңыздар:

1. «*Экология-өмірдің соғып тұрған жүрегі*» командалық сайыс. Үгіт-насихат тақырыбындағы түрлі жанрдағы көріністер.

2. «*Білгір эколог*» экологиялық лабиринт.

3. «*Экология және біз*» экологиялық соқпақ.

4. «*Дені саудың - жаны сау*» спорттық эстафета.

5. «*Табиғат - анамыз өзіңнен денсаулық аламыз*» байқауы.

Жүргізуші: Құрметті көпшілік, ендігі кезекте сайысқа қатысушы командалардың білімдерін бағалайтын қазылар алқасының құрамымен таныстырып өтейін.

Жүргізуші: Сайысқа қатысушы барлық командаларға сәттілік тілей отырып «*Экология-өмірдің соғып тұрған жүрегі*» командалық сайысқа кезек береміз.

(Байқауға қатысушалыр жеребе бойынша алған кезектерімен өнерлерін көрсетеді)

**«Менің денсаулығым-менің болашағым-менің экологиям»
атты облыстық жас экологтар слетінің жабылу
сценарийі**

Сахна төрінде Марапаттау рәсіне арналған банер ілініп, сахна безендіріліп, қонақтарға, көрермендерге арналған орындықтарды орналастырылды. Дыбыс құралдары, музыкалық апаратура мен DVD-ойнағыштар концерттік бағдарлама үшін дайырланды.

«Менің денсаулығым – менің болашағым – менің экологиям» атты облыстық жас экологтар слетінің баннері, шарлар мен жалаушалар ілінген. Дайындалған орынға шақырылған қонақтар мен қазылар алқасы отырғызылады. Слетқа қатысушы командалар алдын-ала белгіленген орындарға тұрғызылады.

Жүргізуші: Армысыздар, құрметті қонақтар, ұстаздар және оқушылар!

"Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" мақаласы аясында Оңтүстік Қазақстан облысы әкімінің тапсырмасының негізінде, облыстық білім басқармасының жұмыс жоспарына сәйкес өткен *«Менің денсаулығым – менің болашағым – менің экологиям»* атты облыстық 3 күндік жас экологтар слеті жеңімпаздарын марапаттау рәсімін ашық деп жариялаймыз.

Тамыры терең Қазақ елі бүгінде болашағы айқынды, ұрпағы айбынды, татулықты ту еткен Тәуелсіз ел. Біз кешеге дейін дала заңымен өмір сүрген көне халықтың біріміз. Елдігіміз бен ерлігімізді егіз ұғымға айналдырып, ұрпақтан ұрпаққа мирас етіп, бүгінде кемелді мемлекет қатарына қосылдық. Тұрмыс-тіршілігіміз түзеліп, өркениетіміз дамып, уақыт талабына сай мемлекетіміздің іргетасы берік әрі мәңгілікке қаланды.

Еліміздің Мәңгілік ел болуы жастар, сіздердің қолдарыңызда. Ол үшін сіздер берген білімді одан әрі игеріп, ізденімпаз болуларыңыз қажет. Ел ертеңі білімді ұрпақ деп тегін айтылмаған.

Жүргізуші: Бүгінгі марапаттау рәсімінде слет жеңімпаздары дипломдар және бағалы сыйлықтарымен марапатталады.

Жүргізуші:

Салауатты мақсатың-өмір сүру,
Өмірдің мағынасын керек білу,
«Дені саудың жаны сау» деген сөз бар,
Пайдасы, осы жолмен керек жүру

Жүргізуші:

Табиғат әсемдіктің төркінісің,
Ән саламын бір сенің көркің үшін.
Жан - жануар табынып бір өзіңе,
Сенен алып тұрғандай бар тынысын.

Жүргізуші: Жеңіске жеткен барша командаларды құттықтаймыз.

Экология салдары көп заманда зиянды әдеттерден бойларын аулақ ұстап, өз денсаулықтарын аман сақтайтын, «Ауырып ем іздемей, ауырмаудың жолын табатын» азамат болып өсулеріңізге тілектеспіз.

«Менің денсаулығым – менің болашағым – менің экологиям» атты облыстық 3 күндік жас экологтар слетін ынтымағы жарасқан халықтардың бесігі болған шуақты Қазақстанның бақытты да парасатты, білімді де еңбекқор ұл – қызы болып өсе беріңіздер деген тілекпен қорытындылап, жас экологтарымыз бен ұйымдастырушыларды сахна төріне естелік суретке түсуге шақырамыз!

Жүргізуші: Құрметті қатысушылар мен қонақтар, жас экологтарымыздың орындауындағы флэшмоб биін қабыл алыңыздар!

**«Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» «Туған жер» бағдарламасы
аясында өтетін «Мәңгілік Ел - туған өлкем» атты мектеп
экоклубтарының фестивалі мен «Экологиялық вернисаж» сырттай
байқауының жеңімпаздарын марапаттау рәсімінің
сценарийі**

Фестиваль қатысушылардың категориясы: Жалпы орта білім беретін мектептер мен қосымша білім беру мекемелерінің білім алушыларынан құралған жас экологтар, табиғат зерттеушілері, экологиялық сақшылары, мектеп орманшылықтарының үздіктері.

Байқау қатысушыларының категориясы: Жалпы орта білім беретін мектептерінің 4-8 сынып оқушылары мен қосымша білім беру ұйымдарының білім алушылары.

Техникалық қамтамасыз ету: дыбыс құралдары, LED экран, музыкалық аппаратура мен DVD-ойнағыш /концерттік бағдарлама үшін/.

Жүргізілу барысы:

Марапаттау рәсіміне келген қонақтар мен қазылар алқасы отыратын орын алдын ала дайындалып қойылады. Сайысқа қатысушы командалар ортаға шығып белгіленген орындарға жайғасады. Сахнада LED экраннан «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» «Туған жер» бағдарламасы аясында өтетін «Мәңгілік Ел - туған өлкем» және «Экологиялық вернисаж» облыстық байқауы тақырыптары көрініп тұрады. Сахна марапаттау рәсіміне сай гүлдермен және гель шарлармен безендіріледі. Балалар белгіленген орындарына тұрғызылады.

САЙЫСТЫҢ БАСТАЛУЫ .

Жүргізуші: Қайырлы күн қадірменді қонақтар, сайысқа қатысушы топтар және Тәуелсіз еліміздің жалынды жастары!

Міне, бәріміз тағатсыздана күткен, сағынып жеткен көктем де келіп жетті. Осынау көктемнің жаршысындай болып келе жатқан Ұлыстың Ұлы Күні Наурыз мерекесі баршамызға құтты болсын! Ал, бүгінгі шуақты күніміз думанды мерекенің бастауына себеп болып тұрғандай.

Ендеше «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» «Туған жер» бағдарламасы аясында өтетін «Мәңгілік Ел - туған өлкем» атты мектеп экоклубтарының облыстық фестивалі мен «Экологиялық вернисаж» облыстық сырттай байқауының жеңімпаздарын марапаттау рәсіміне қош келдіңіздер!

Жүргізуші: Елбасымыздың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы ел дамуының жарқын үлгісі мен нақты қадамдарын көрсететін келелі ой, салиқалы пікір, батыл шешімдерге құрылған маңызды құжат. Бұл мақалада сананы жаңғырту, ұлттық болмыстан, ұлттық кодтан айырылып қалмай, оны әлемдік құндылықтармен үйлестіріп, Қазақстанның игілігіне жарату жолындағы мақсат - мүдделер туралы өзекті мәселе көтеріліп отыр.

Ал, біздің мақсатымыз Рухани жаңғыруды сипаттау және патриоттық сананы ынталандыратын ұлттық құндылықтарды жаңғырту. Оқушылардың бойында ұлттық сананы ояту, жас ұрпақ санасына туған халқына деген құрмет сүйіспеншілік және мақтаныш сезімін ұялату, ұлттық рухты сіңіру, экологиялық сауаттылыққа баулу.

Жүргізуші: Облыстық фестиваль төмендегі кезеңдер бойынша өтеді:

I кезең Сәлемдесу. Регламент – 4-5 минут.

II кезең «Экологиясыз болашақ» Өтірік өлең оқу.

III кезең Үй тапсырмасы. Экологиялық-тәрбиелік мәні бар қойылым. Регламент 10-12 минут.

Жүргізуші: Бүгінгі іс-шараға қатысып отырған қонақтармен таныстырып өтейін:

Жүргізуші: Фестивальге қатысушы командалардың өнерлерін бағалайтын қазылар алқасының құрамы облыстық білім басқармасының мамандары, эколог мамандар, жоғарғы оқу орнының ғалымдары, сондай-ақ табиғат қорғау саласының мамандарынан құралған.

(Командалар бәрі бірге: РАХМЕТ! деп сахна артына шығады)

Жүргізуші: Фестиваліміздің алғашқы кезеңі Сәлемдесуді бастаймыз. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» «Туған жер» бағдарламасы аясында, туған өлкесінің әсем табиғаты мен экологиялық жағдайын, аудан жетістіктерімен, мектеп экоклубтарының шығармашылық жұмыстарымен таныстыратын болады. Регламент– 4-5 минут.

Жүргізуші: Қатысушы командаларға қазылар алқасының беретін бағаларына кезек берсек.

Жүргізуші: II кезең - «Экологиясыз болашақ» тақырыбында өтірік өлең оқу. Адам денсаулығына қоршаған ортаның әсерін қамтитын, болашақтың экологиялық жағдайын сипаттайтын қиялдан туған өлең, жырлар сайысы.

Жүргізуші: Қатысушы командаларға қазылар алқасының беретін бағаларына кезек берсек.

Жүргізуші: Келесі III кезең Үй тапсырмасы, экологиялық-тәрбиелік мәні бар қойылым. Экологиялық үгіт-насихат және ағартушылық, қоршаған орта, табиғатпен үйлесімділікті сақтау, салауатты өмір салтын насихаттауға бағытталған үгіт-насихат тобының сайысы. Регламент 10-12 минут.

1 сәуір - Халықаралық құстар күніне арналған «ORNIS» жас орнитологтар сайысының СЦЕНАРИЙІ

Қатысушылардың категориясы: Жалпы білім беретін мектептер мен қосымша білім беру мекемелерінің 6-10 сынып оқушыларынан құралған жас экологтар, табиғат зерттеушілері, экологиялық сақшылары, мектеп орманшылықтарының үздіктері қатыса алады.

Техникалық қамтамасыз ету: дыбыс құралдар, музыкалық аппаратура мен DVD-ойнағыш /концерттік бағдарлама үшін/.

Жүргізілу барысы:

Сайысқа келген қонақтар мен қазылар алқасы отыратын орын алдын ала дайындалып қойылады. Сайысқа қатысушы командалар ортаға шығып белгіленген орындарға жайғасады. Сахнада «ORNIS» атты билборд ілініп тұрады. Сахна сайысқа сай гель шарларымен, тірі гүлдермен безендіріледі. Балалар белгіленген орындарына тұрғызылады.

САЙЫСТЫҢ БАСТАЛУЫ

I жүргізуші: Тарихтағы түріктің, киелі көк бөрінің, асыл текті Алаштың ұрпағы, Ассалаумағалейкум!

II жүргізуші: Сәлеметсіздерме! қымбатты көрермендер, замандастар, ұлағатты ұстаздар мен сайысқа қатысушы топтар!

I жүргізуші: «Рухани жаңғыру» бағдарламасы мен «1 сәуір - Халықаралық құстар күніне арналған «ORNIS» атты жас орнитологтар сайысының жеңімпаздарын марапаттау рәсіміне қош келдіңіздер.

II жүргізуші: Көктем хабаршысы құстардың жағдайы еліміздің әрбір тұрғынын бейжай қалдырмауы қажет. Себебі, ұя салу және мекенді ауыстыру кезінде қамқорлық көрсету, жойылып кету алдында тұрған құстар түрлерін ұдайы қорғау адамзаттың парызы.

I жүргізуші: Оқушылардың құстар және олардың тіршілігі туралы білімдерін кеңейту, экологиялық білім мен тәрбие беру арқылы қоршаған ортаға деген сүйіспеншілік дағдыларын дамыту мақсатында өткізіліп отырған «ORNIS» атты жас орнитологтар сайысы екі кезеңде өткізілді.

I жүргізуші: Сайыс жеңімпаздары дипломдармен және арнайы сыйлықтарымен марапатталады. Сонымен қатар «Үздік шығармашылық топ», «Үздік табиғаттанушы», «Үздік эколог», «Үздік құсбегі» "Үздік шебер", "Көркемөнер шығармашылығы", "Көрермен көзайымы", "Табиғат және біз" номинацияларының иелерін анықтайтын боламыз.

II жүргізуші:

Ендеше бақ сынағалы тұрған командаларды ортаға шақырайық.

(Фанфар ойнатылады.)

I жүргізуші: Сайыс төмендегі кезеңдер бойынша өтеді:

1ші кезең: Сәлемдесу.

2ші кезең: «Құстар қалашығы» көрме сайысы.

3ші кезең: «Өнерліге өріс кең» үй тапсырмасы

I жүргізуші: Сайысымыздың 2-ші кезеңі «Құстар қалашығы» деп аталады. Командалар құстар ұясынан көрме ұйымдастырып, қандай құстың түріне арнап жасалғандығына, ерекшеліктеріне сипаттама берген болатын. Ендеше қазылар алқасының екінші кезең бойынша берген бағаларына кезек берсек.

Қазылардың балдық көрсеткіштерімен таныстырылады.

II жүргізуші: 3-ші кезең: «Өнерліге өріс кең» үй тапсырмасы.

II жүргізуші:

Құлақтан кіріп бойды алар,

Әсем ән мен тәтті күй.

Көңілге түрлі ой салар,

Әнді сүйсең менше сүй. - дей отырып.

Қазылар алқасы ортақ ұпайларды есептеп, жеңімпаз командаларды анықтап болғанша ән шашуымызды қабыл алыңыздар.

Экологиялық жоба білім алушыларды табиғатты қорғау қызметіне тарту, экологиялық мәдениетті және туған өлке табиғатына экологиялық бағдарлы қатынаста тәрбиелеу мақсатында жалпы орта, қосымша, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының білім алушылары арасында өткізілуде.

II жүргізуші: Құрметті сайысқа қатысушылар, барлықтарыңызды жеңістеріңізбен құттықтай отырып, ортаға естелік суретке түсуге шақырамыз.

Гүлдерді кептіру және сақтау жолдарын көрсету әдістемесі

Г.К. Мустафина
қосымша білім беру педагогы

Кіріспе

Гүл – ол өсімдік әлемінің сұлулық символы. Олар біздің өмірімізді шаттандырады, түрлендіреді, адамды мейірімді болуға, сондай-ақ табиғатқа деген сүйіспеншілікті оятады, әсемдік әлеміне деген қызығушылықты арттырады.

Біздің білім алушыларымыз флористика сабағын ерекше жақсы көреді. Бұл сабақ оларға эстетикалық ләззат пен керемет көңіл-күй сыйлайды. Ал ең бастысы – сабақ барысында оқушыларымыз төзімділікке дағдыланады, ұсақ қол моторикасын дамытады, көкжиегі кеңіп, шығармашылық көзқарасы қалыптасып, өзіндік пікірін білдіреді, табиғатты аялауды және жақсы көруді үйренеді.

Флористика баланың қиялын шарықтатады, шығармашылық ойлауға және қызықты туындылар жасауға ынталандырады, жұмысқа зейін қоюға үйретеді. Сабақ кезінде кез келген мерекелерде гүлдерден жақындарына, туыстарына сыйлауға немесе бөлмені безендіруге және интерьер нысаны ретінде пайдалануға болатын бірегей композициялар жасауды үйренеді.

Гүлдермен, тірі және жасанды өсімдіктермен жұмыс істеу, олардан

ерекше композициялар жасау, оған қоса гүлдердің балғындығы мен ғұмырының ұзақтығын сақтап қалу – нағыз өнер. Бұл іс қолынан келетін адам – нағыз сиқыршы. Біздің тәрбиеленушілеріміз осындай өнерді меңгеріп, нағыз сиқыршы болып шығады.

Экология және мәдениет

Бүгінгі қоғам алдында тұрған мәселелердің бірі-экологиялық мәселелер, табиғатты қорғау және табиғи байлықтарды үнемді пайдалану болғандықтан Республикада қоршаған ортаны қорғау үкіметіміздің саяси-экономикалық және әлеуметтік міндеттерінің негізі болып табылады.

Елбасы Н.Назарбаевтың 2030 жылға дейінгі стратегиялық даму бағдарламасында қоршаған ортаны ластау мен экологиялық қалыпты жағдайды бүлдіруге жол бермеуге зор көңіл бөлінгендіктен білім алушыларға экологиялық білім беріп, гүлдер әлеміне деген қызығушылықтарынын оятып табиғатты қорғау тәрбиелеу-бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі.

Ғалымдардың пікірінше табиғаттағы күрделі өзгерістерді болдырмау үшін экологияны адам психологиясындағы экологиялық мәдениетті дамытып, қалыптастырудан бастау қажет деген ұсыныстар өте орынды.

11-21 ғасырда дүниежүзінде ғылыми техникалық прогрестің артуына байланысты адам санының көбеюіне орай қоршаған ортаның ластануы артты. Өкінішке орай қазақ жері дүние жүіндегі «экологиялық апатты» өңірлердің біріне айналып отыр. Осыны болдырмаудың алғы шарттарының бірі оқушыларда экологиялық мәдениет қалыптастыру.

Оқушылардың экологиялық сауаттылығы мәдениет сауаттылығы білім, ықылас, назар, ниет, арман, дүниетаным, сенім арқылы қалыптасуы шарт.

Экологиялық білім мен мәдениет жас жеткіншектің экологиялық санасының дамуын қамтамасыз етіп, жеке тұлғаның экологиялық мәдениетінің негізін қалайды.

Адам экологияның мәні мен маңызын философиялық тұрғыдан ұғынбайынша, жеке тұлғаның экологиялық мәдениетінің қалыптасуы мүмкін емес. Жастарға экологиялық білім мен тәрбие берудегі үйірмелердің негізгі міндеттері мыналар болу керек.

1. Оқушыларды сезімталдық қасиетке баулу (табиғаттың сұлулығын көріп-тани білуге), яғни экологиялық мәдениетілікке тәрбиелеу;

2. Оқушыларды қоршаған ортаны қорғау және онымен жарасымды қатынас жасай білуге;

3. Азаматтық –әдептілік тәрбиесін беру.

4. Гүл өсіру мәдениетіне баулу (гүлдерді әсемдеп безендіру, көркемдік танымға, ұқыптылық пен дәлдікке, сәндік талап қоя білуге тәрбиелеу)

Кептірілген гүлдер деген не?

Кептірілген гүлдердің композициясы интерьерге ерекше назар аудартады және бірегей жаздың белгісіне ие, егер сұлулықты ұнататын болсаңыз, онда сіз кез келген уақытта гүл шоқтарын жасауыңызға болады.

Өздерінің эстетикалық көрінісін сақтап қалған өсімдіктер кептірілген болып табылады. Олар сәндік мақсаттарда қолданылады: гүл шоқтарын, композицияларды, икебана, панноларды, картиналарды және басқа да өнер туындыларын жасау үшін керек.

Кептірілген гүл міндетті түрде гүлдерден емес, олар кез-келген өсімдіктер болуы мүмкін. Кейбір кептірілген өсімдіктер тез құлап, сынып, пішінін жоғалтады. Сондықтан олар ерекше мұқият күтімді қажет етеді.

Өсімдікті кептірудің әдістері:

1. Табиғи жағдайда (тегіс жерде, ілу, тұрғызу)
2. Сығымдап
3. Сусымалы материалдарда (құм, ұнтақ, селикат)
4. Микротолқынды пеште жеделдетілген кептіру
5. Қанттандыру арқылы
6. Глицеринде, балауызда косервлеу арқылы

Кептіру мақсатында жиналатын гүлдерді құрғақ ауа райында, күннің бірінші жартысында жинаған тиімді.

Ұсынылатын өсімдіктер: гипсофила; камелия, көктікен, барқытгүл, примула, раушан гүл, мыңжапырақ, гелиптерм, жарма, жүгері, физалис, цимин, көкнәр, гофрена, амарант.

Гофрена

Амарант

Ең оңай тәсілі – ауада, табиғи түрде кептіру. Өсімдіктерді көлеңкеде, жел тимейтін жерлерде бірнеше күн кептіреміз. Ең бастысы, жаңбыр тимесе болды. Кептірілген гүлдердің формасын сақтау үшін үлкен гүлдерді әдетте бір қабат газетке орап, құрғақ жерге орналастырылады. Бұл, мысалы, раушан мен пион гүлдерін кептіру үшін тиімді.

Кішкентай өсімдіктер бірнеше қабатта кептіріледі немесе үстіне жүк қойылады. Мысалы, бұл әдіспен хризантем және бақыт гүлдерін кептіруге болады.

Микротолқынды пеште жеделдетілген кептіру

Бұл әдіс нәзік өсімдіктерге жарамайды. Түймедақ, колендула, флоксия және т.б. гүлдерін микротолқынды пешке қойып, әр бес секунд сайын тексеріңіз. Олар жеткілікті құрғақ болған кезде, шығарып, жұмысыңызға пайдалануға болады.

Кептірілген гүлдерді қалай сақтау керек?

Кептірілген өсімдіктер дайын болғанда лакпен немесе арнайы бояумен гүлдерді бояймыз.

Бұл оларды ұзақ сақтауға көмектеседі. Лак кепкен кезде кептірілген гүлдерді картон қорапшасында ұқыпты орналастырып, сақтаймыз. Ылғал бөлмеде сақтауға болмайды.

Флористер тіпті қабықтарды, тамырларды, көкөністерді, жемістерді, мүк пен саңырауқұлақтарды композицияларға кіргізеді. Хош иісті болу үшін қалампыр, даршын және лаванды қосуға болады. Гүл шоқтарын жасауда

қолданылатын кептірілген өсімдіктердің дәстүрлі элементтері: гүлдер, жапырақтар, тұқымдар, тұқымдық бастар, сабақтар мен жемістер. Кез келген дәнді дақылдар да құрамын әдемі толықтырады. Ең танымал арпа, қоян, жүгері, мыскантос және антиоксидант.

Кептірілген гүлдердің құрамы бұзылмас үшін тек бүлінген, қурап қалған үлгілерді жұлып тастау керек. Кейбір өсімдіктер кептіруден кейін өздерінің түсін өзгертеді. Ашық гүлдер сарыға айналады, ал қызыл түстер қараңғы, қоңыр түспен боялады.

Эксперименты и игровые примеры экологической направленности в системе дополнительного образования

Э.Ю. Мельницкая
педагог дополнительного образования

Введение

Цель экологического образования и воспитания – формирование ответственного отношения к окружающей среде, которое строится на базе нового мышления, это предполагает соблюдение нравственных и правовых принципов природопользования и пропаганду идей оптимизации, активная деятельность по изучению и охране своей местности, защите возобновлению природных богатств. Формирование личности, ее социализация связаны с экологическим воспитанием.

Данное методическое пособие призвано помочь более эффективно организовать экологическое образование и воспитание на занятиях в учреждениях дополнительного образования. Именно с помощью экспериментов, различных опытов и практических работ закрепляются полученные знания и умения по экологии. При помощи демонстрации опытов, познавательной наглядности повышается и интерес у воспитуемых. В процессе игры школьники лучше усваивают новый материал по экологии. В результате проведения экологических игровых приёмов они смогут реально оценивать последствия своей практической деятельности при взаимодействии с природой. Основными компонентами экологической культуры личности должны стать: экологические знания, экологическое мышление, экологически оправданное поведение и чувство любви к природе.

Эксперименты и игровые приемы по экологии

Исследовать, открывать, изучать – значит делать шаги в неизведанное и непознанное. Чем разнообразнее и интенсивнее поисковая деятельность, тем больше новой информации получит ребёнок, тем быстрее и полноценнее идёт его развитие. Ознакомление с каким – либо предметом или явлением дает наиболее оптимальный результат, если оно носит действенный характер. Нужно предоставить детям возможность «действовать» с изучаемыми объектами окружающего мира.

Положительные эмоции, по мнению психологов, являются могучими

побудителями человеческой деятельности. Такой деятельностью в любом возрасте является игра, которую можно рассматривать, как важное средство формирования экологической направленности личности ребенка.

Игра, эксперименты способствуют углубленному переживанию детей, расширению их представлений о мире. Большие возможности в воспитании эколого-эстетических чувств по отношению к окружающему миру заложены в играх, прежде всего в дидактических, и экспериментах, в исследовательской деятельности. Отражая впечатления от жизненных явлений в образах игры, ребята испытывают эстетические и нравственные чувства.

Усвоение знаний о природе при помощи игр и экспериментов, вызывающих переживания ребят, не может не оказать влияние на формирование у них бережного и внимательного отношения к объектам растительного мира. Таким образом, проблемы экологического воспитания являются актуальными проблемами современности. Это побуждает к поиску эффективных способов её решения.

Эксперименты по теме «Круговорот воды в природе»

Круговорот воды в природе - это непрерывный процесс постоянного перемещения воды на Земле. Состоит он из испарения воды, конденсации, атмосферных осадков и переноса воды в реках и других водоёмах, а потом снова испарение. И так весь цикл начинается сначала.

Без круговорота воды в природе не было бы дождевых туч и снега, реки бы со временем пересохли, а все живое на Земле страдало бы от обезвоживания.

Вода - невероятный природный ресурс, который покрывает 70% поверхности Земли и необходим для жизни всего живого. Это единственное вещество, которое присутствует в трех физических состояниях — газ (водяной пар), жидкость (вода) и твердое тело (снег, лед). Большинство других веществ имеют только одно естественное состояние.

Во время полного цикла круговорота в природе, состояние воды постоянно меняется, поглощая или выделяя при этом тепловую энергию. Так, вода в круговороте проходит четыре стадии:

Испарение - процесс, когда вода на поверхности при нагревании превращается в пар и уходит в воздух. Происходит всюду, где есть вода: на поверхности океана, рек или озер, когда потеет мы или животные и когда на растениях проступает роса. Теплая вода испаряется быстрее и проверить это можно, закипятив воду на плите. Но даже когда мы не видим пар, испарение все равно происходит, но гораздо медленнее.

Конденсация. Когда водные пары в воздухе поднимаются и достигают верхних слоев атмосферы, холодная температура заставляет их выделять тепло и снова превращаться в жидкость. Эти мелкие капельки воды висят на частицах пыли в воздухе, образуя облака.

Осадки. Капли воды в облаках тоже сталкиваются и конденсируются вместе, и тогда они становятся больше и тяжелее. Если скорость падения капель воды превышает скорость восходящего облака и они не успевают

испарится, тогда они выпадают осадками в виде дождя, мокрого снега, снега или града.

Перенос воды. В виде осадков вода снова попадает на поверхность Земли. Какая-то часть воды стекает вниз и попадает в море, озера или реки. Другая - впитывается в землю и становится грунтовыми водами, которые питают растения или проходят через почву, достигая океана. Еще часть воды достается и поглощается животными. Отсюда круговорот воды начинается снова.

Эксперимент №1

Чтобы провести этот эксперимент понадобится: пакет на застежке; цветные маркеры; вода; синий пищевой краситель (по желанию); скотч.

Ход опыта:

Подогрейте воду, чтобы над ней образовался пар, но не доводите до кипения. Добавьте в воду синий краситель, чтобы у вас получилась «вода из океана». Залейте подогретую воду в пакет и застегните его.

Подвесьте пакет вертикально на окне или двери, приклеив его скотчем. Главное - хорошо зафиксировать.

Когда вода начнет испаряться, ребенок увидит, как вверху пакета начнет собираться конденсат.

Через какое-то время капельки воды появятся внутри пакета. Когда они станут очень большими и тяжелыми, они, в конце концов, сползут вниз. Это стадия возвращения воды обратно в море.

Если вода все еще теплая или если пакет висит на солнечной стороне, цикличность круговорота воды в нем будет продолжаться.

Эксперимент №2

Необходимые предметы:

большая чаша, кружка или маленькая чашка, пластиковая упаковка, нить или большая резиновая лента, вода

Ход опыта

Поместите кружку или маленькую чашку в центр чаши. Заполните чашу водой примерно на 2/3 (не наливайте воду внутрь кружки).

Накройте чашу пищевой пленкой и завяжите ее нитью или закрепите резинкой.

Поставьте чашу на улице в солнечном месте и оставьте на несколько часов.

Через несколько часов покажите ученикам что произошло. На пленке будет конденсат, и часть конденсата будет капать или упадет в кружку. После эксперимента учащимся можно задать вопросы на закрепление стадий круговорота воды.

Эксперимент №3

Необходимые предметы: крем для бритья, маленькое стекло, среднее стекло, пипетка или соломинка, синяя пищевая окраска, вода.

Ход опыта

Поместите приблизительно 3 столовые ложки воды в маленький стакан и добавьте около 10 капель синей пищевой расцветки.

Наполните средний стакан водой. Добавьте 5 см крема для бритья. Чем больше крема для бритья, тем дольше будет длиться эксперимент.

Добавьте цветную воду к крему для бритья, бросьте каплю с помощью пипетки или погрузите соломинку в цветную воду, положив палец на конец, держите ее над кремом для бритья и достаточно поднимите палец, чтобы позволить капли цветной воды капать на крем для бритья.

Продолжайте капать синей краской на крем для бритья, пока не заметите, что он становится слишком тяжелым, и «дождь» начинает падать вниз. В зависимости от количества используемого крема для бритья это может занять от 40-100 капель.

Этот эксперимент показывает, что происходит в облаках во время цикла воды. Когда облако накапливает слишком много капель воды, они падают в виде осадков. В эксперименте после определенного момента крем для бритья больше не может поглощать капли воды, а сила тяжести выталкивает их в воду.

Необязательно: перед тем, как сбросить воду в облачко для бритья, попросите учащихся предсказать, сколько капель воды они думают, что облако будет удерживать до того, как начнется «дождь» и попросить их записать его. Во время эксперимента подсчитайте количество капель и сравните его с догадками учеников.

«Тірі табиғат мүйісі» тәжірибелік жұмыстарды жүргізу әдістемесі

Г.Р.Ерсары - әдіскер

Кіріспе

Елімізде білімге бетбұрыстың жасалып жатқаны айқын. «Болашақ ұрпақтың сапалы білім алуы үшін заманауи әдістер мен технологияларды ендіру, білім беру жүйесін тұтастай инновацияландыру, жастардың білімге қолжетімділігін кеңейту сияқты мәселелерге жыл сайынғы Жолдауда арнайы көңіл бөлінуі жастар мәселесінің мемлекеттік деңгейде қарастырылатынын көрсете отырып, еліміздің білім беру жүйесіне де зор міндеттер жүктейді.

Осы білім саласында оқушылар түрлі пәндерді қарастырумен қатар олардың қыр сырын анықтайды. Жаратылыстану ғылымдарының көшбасшыларының бірі ретінде биология, экология пәндері болып табылатыны айқын. Биологиядан оқушылар өз белсенділіктерін өз бетінше көрсетіп отырады. Биология пәнінде қажетті құрал-жабдықтар белгілі дәрежеде өсімдіктану, жануартану, тәнтану, тіршіліктану курстары бойынша жабдықталады. Биология сабағында оқушылардың қызығушылығын арттырудың түрлі әдістері бар. Оқушылардың биология сабағына белсендіру алдымен қызықтыру үшін кабинетке тірі табиғат бұрышын ұйымдастыру керек.

Тірі табиғат бұрышында жануарлар бөлімінде омыртқасыздар қарапайымдылар көп жасушалар буынаяқтылар, бунақденелер, шаяндар балықтар, қояндар болса, оқушылардың қызығушылығы артады.

Қояндар (лат. *Leporidae*) – сүтқоректілердің бір тұқымдасы. Қоян тәрізділер отряды қазір екі тұқымдастан, шақылдақтар және қояндар тұқымдастары бар 12 туыстан тұрады. Қоян тәрізділер тұқымдасы (*Leporidae*) 10 туыс (45 түр) қосып, 3 негізгі топты біріктіреді: 1) кәдімгі қояндар (*Leporidae*) шамамен 20 түр, 2) үй қояны (*Oryctoladini*) шамамен 15 түр, 3) қатты түкті немесе ежелгі қояндар (*Pentaladini*) шамамен 10 түр. Бұлардың ішінде тез жүгіруге, ін қазуға, жүзуге, ағашқа өрмелеуге бейімделген түрлері кездеседі. Қазақстанда кездесетін 3 түрі (ақ қоян, құм қоян, ор қоян) бар. Ақ қоян, негізінен, қалың қар түсетін Қостанай, Солтүстік Қазақстанда, Павлодар және Ақмола облыстарындағы орманды далаларда, Қарағанды, Шығыс Қазақстан облыстарындағы таулы аймақтарда көптеп, ал Батыс Қазақстан, Ақтөбе, Алматы облыстарында сирек кездеседі. Жыл бойы жайылым жағдайына, қардың түсуіне орай, жыртқыштардың азды-көптігіне қарай қоныстарын ауыстырып отырады. Дене тұрқы 68 см, салмағы 5 – 6 кг-дай болады. Жазда түсі сұрғылт қоңыр, қыста түгелдей аппақ болып түлейді. Ақ қоян еті, терісі мен түбіті үшін ауланады.

Қоян тәрізділер тұқымдасы ең ірі отряд өкілдерінен тұрады, дене ұзындығы 30 - 69 см жетеді. Кеміргіштерден басты ерекшелігі сол, олардың үстіңгі жақтарында бір емес екі жұп күрек тістері болады. Онымен бірге, сол және оң қатары күрек тістері арасындағы сүйекті таңдайының түрі жіңішке көлденең өткілше тәрізді келеді. Қоян тәрізділерде ауыз тістері болмайды, күрек тістері азу тістерінен негізгі, тістері жоқ кеңістікпен (диастема) бөлінген. Құлақтары ұзын, ланцет тәріздес, басына жабысқан, олар көз аймағына жетеді. Алдыңғы аяқтары қысқа, саусақтарымен жүреді, артқы аяқтары керісінше ұзын, табан дерлік, сондықтан секіріп жүгіреді. Табаны қалың қылды түктермен жабылған, жастықша келген табаны жалаңаш болмайды. Азу тістерінің түбірі ашық, сондықтан әр уақытта өсуде болады. Үлбірі жұмсақ, үлпілдек, терісі жұқа, мықты емес, дегенменде фетр (қоян жүнінен басылған материал) өндірісінде, өте сирек тауар ретінде жүреді. Тұқымдас құрамына 13 құрып кеткен, 9 қазіргі түрлер енеді. Олар өте өсіп-өңіш, жылына бірнеше рет ұялайды да, әрқайсысында

5-10 көжегі болады. Антарктида мен Мадагаскардан басқа бүкіл жер шарына тараған. Жаңа Зеландия, Австралия, Американың оңтүстік бөлімінде, мұхит аралдарының бірталайында, әрі Қазақстанның шығысында, Тарбағатай мен Алатауда оларды адам жерсіндірген. Мекен ету орны әралуан – тайга орманынан орманды, қыр даласына дейін. Қысы-жазы қоян қалың бұталары немесе көп шөмшекте, жиі терең орман ішінде аялдай береді. Қоянның қоректенуі жыл мезгіліне орай әртүрлі болады. Жазда түрлі шөптесін өсімдіктерді жейді де, бұршақ, қырықбуын, саңырауқұлақтардыны ұнатады. Қыста негізі азығына ұсақ бұташалар, жаңғақтар және т.б. жатады.

Тірі табиғат мүйісіндегі жануарлар мен өсімдіктер әлемі

Мекемедегі сәндік қояндар

Сәндік (қыңыр) қояндар аң аулаушылар арасында кең танымал болды. Үлкен бауырластарынан айырмашылығы, қояндары күзет пен күтім жасауда әлдеқайда қызық. Сәндік қояндар бір-бірінен ерекшеленетін және өз ерекшеліктері бар көптеген тұқымдары бар.

Қояндарды азықтандыру. Қоянды күту өте қарапайым. Ең бастысы дұрыс тамақтандыру. Шөп жеткілікті мөлшерде торда болуы керек, себебі қояндар үшін бұл негізгі тағам; үй жануарлары дүкендерінде әртүрлі вариацияларда қояндар үшін дайын астық өнімдерін сатады (үй жануарына дұрыс таңдай аласыз).

Шырынды тағамдар - жемістер, көкөністер, жасыл шөптер ересектерге ұсынылады. 1-1.5 айдағы қояндарға сәбіз және алмадан бастау керек. Қырыққабат қоянға 3-4 айдан ерте берілуге тиіс. Ол кебулерге әкелуі мүмкін.

Минералды тас, тістерді тегістеу үшін бұтақтар, әсіресе, жануардың кішкене қайнатқышы болса, торда болуы керек.

КАЛИФОРНИЯЛЫҚ ҚОЯН КАЛИФОРНИЙСКИЙ КРОЛИК SYLVILAGUS BACHMANI

Таралуы: Солтүстік Американың Тынық мұхиты жағалаулары. Ұзындығы 50 см, салмағы 4 кг дейін жетеді.

Қорегі: Шөптесін өсімдіктер, жапырақтары мен жидектер, бұталы өсімдіктер.

Көбеюі: Буаздық мерзімі 27-32 күн. Бір жыл ішінде аналық қоян шамамен 5-15 көжек туады.

ФРАНЦУЗ ҚОЙЫ (САЛПАНҚҰЛАҚ ҚОЯН) ФРАНЦУЗСКИЙ БАРАН (ВИСЛОУХИЕ КРОЛИКИ)

Таралуы: 1850 жылы француздар шығарған қоян. Еуропада кең таралған. Терінің жақсы сапасымен және құлағының ерекше формасымен сипатталатын. Салмағы 4-6 кг-ға жетеді.

Қорегі: шөптесін өсімдіктер, жапырақтары мен жидектер, бұталы өсімдіктер.

Көбеюі: температура мен басқа факторларға байланысты өзгеріп отырады. Буаздық мерзімі 30-34 күн. Бір жыл ішінде аналық қоян шамамен 6-17 көжек туады.

РЕЗА (ИНДОНЕЗИСКАЯ ПОРОДА)
РЕЗА (ИНДОНЕЗИЯЛЫҚ ТҰҚЫМ) (REZA)

Таралуы: Индонезия және Малайзияда ғана кездеседі. Жұмсақ жарқыраған терісі мен пропорционалды денесі тән ерекшеліктері болып табылады. Салмағы 3,5-4,5 кг-ға жетеді.

Қорегі: Шөптесін өсімдіктер, жапырақтары мен жидектер.

Көбеюі: Буаздық мерзімі 28-32 күн. Бір жыл ішінде аналық қоян шамамен 5-20 көжек туады.

АҚ АЛЫП
БЕЛЫЙ ВЕЛИКАН

Таралуы: Еуропада фермерлерде үй жағдайында терісін алу мақсатында өсіреді. Орташа тірі салмағы 5,1 кг. үлкені 8,3 кг-ға дейін жетеді.

Қорегі: Шөптесін өсімдіктер, жапырақтары мен жидектер, бұталы өсімдіктер, көкөністер.

Көбеюі: Аналық ұрпағы 7-8 көжет туады.

Қояндар жақсы аналық қасиеттермен және жоғары сүт берумен сипатталады.

БЕЛГИЯЛЫҚ ФЛАНДР
БЕЛЬГИЙСКИЙ ФЛАНДР

Тұқымдасы: Бельгиялық фландр 16-17 ғғ. Аргентинадан әкелінген патагондық қояндардың ұрпақтары.

Таралуы: Еуропа Бельгия.

Қорегі: Шөптесін өсімдіктер, жапырақтары мен жидектер, бұталы өсімдіктер, көкөністер.

Көбеюі: Аналық ұрпағы 6-9 көжет туады.

Буаздық мерзімі 27-33 күн. Бір жыл ішінде аналық қоян шамамен 5-20 көжек туады.

КӨПБҰРШАҚТЫ ҚОЯН БАБОЧКА

Таралуы: Еуропа елдерінде фермада, үй жағдайында өсіреді. Салмағы шамамен 4,5 кг. Дене ұзындығы 55-60 см.

Қорегі: Шөптесін өсімдіктер, жапырақтары мен жеміс-жидектер, бұталы өсімдіктер, көкөністер.

Көбеюі: Температура мен басқа факторларға байланысты өзгеріп отырады. Буаздық мерзімі 30-35 күн. Аналық қоян орта есеппен 8 көжек туады.

КЕҢЕСТІК ШИНШИЛЛА СОВЕТСКАЯ ШИНШИЛЛА CHINCHILLA

Таралуы: Еуропа елдерінде фермада, үй жағдайында өсіреді. Кеңес шиншилласы ет пен терілерді өндірудің жоғары көрсеткіштеріне ие. Ересек қояндардың тірі салмағы 5 кг.

Қорегі: Шөптесін өсімдіктер, жапырақтар мен жидектер, бұталы өсімдіктер.

Көбеюі: Температура мен басқа факторларға байланысты өзгеріп отырады. Бір жыл ішінде аналық қоян шамамен 8-18 көжек туады.

ЕРГЕЖЕЙЛІ ҚОЯН (ПОЛЯК ҚОЯНЫ) КАРЛИКОВЫЙ КРОЛИК (ПОЛЬСКИЙ КРОЛИК) BRACHYLAGUS

Таралуы: Ергежейлі қояндар Европада үй жағдайында өсіріледі. Тірі салмағы 1-1,35 кг., ұзындығы 32-34 см.

Қорегі: Шөптесін өсімдіктер, жапырақтары мен жидектер, бұталы өсімдіктер, көкөністер.

Көбеюі: температура мен басқа факторларға байланысты өзгеріп отырады. Аналық қоян 8 айлығында шағылысуға дайын болады.

Буаздық мерзімі 28-30 күн. Аналық қоян бір туғанда шамамен 3-6 көжек туады.

«Тірі табиғат мүйісі» білім алушылардың өз бетінше жұмыстарын ұйымдастыру

Жеке шаруашылықтарда мектептегі тірі табиғат бұрышында және басқада мекемелерде үй қояндарын ұстаудың көптеген тәсілдері бар. Бір өңірлерде кең қораларда оларды еркін ұстау әлі де қолданылады. Бірақ бұл тәсілдің өз кемшіліктері баршылық. Ең біріншісі – көжектеудің бақылаусыз қалуы, өйткені әртүрлі жастағы еркектері мен ұрғашылары бір жерде ұсталады, сондай-ақ ұрғашы қояндар өздерінің ұяшығын терең ін етіп жасайтындықтан, жаңа туған көжектерді алу да оңайға соқпайды. Үй қояндарын бұлай асырау тиімсіз.

Ең тиімдісі – үй қояндарын жеке немесе топтық торларда асырау.

Қоян торларын ағаштар отырғызылған құрғақтау учаскелерге орналастыру қажет. Торды аймақтағы қолжетімді кез келген құрылыс материалынан жасауға болады. Тор конструкциясы жағынан қарапайым, жануарларға ыңғайлы, әрі оларды асырауға, яғни жем беруге, қояндарды бақылауға, астын тазалауға қолайлы болуы керек. Ең дұрысы – жерден 0,8 – 1,0 м биіктікке орналастыру. Торлар бір немесе екі орындық болуы мүмкін.

Үй қояндарын көбейту. Қояндардың көбеюге дайындығы 3-3,5 айында басталады, бірақ оларды бұл жаста шағылыстыруға болмайды, өйткені олардың ағзасы әлі де толыққанды қалыптасып бітпейді. Ірі тұқымды ұрғашы қояндарды бес айлығында салмағы 3,5 кг. болғанда, ал орташа тұқымдыларды төрт айдан асқанда, салмағы кемінде 2,5 кг- ға жеткенде шағылыстыру ұсынылады. Қояндардың өмір сүру ұзақтығы – 5-8 жыл, бірақ олардың өнім беруі үш жылды құрайды, өйткені жасы ұлғайған сайын қояндардың көбею мүмкіндігі төмендейді.

Қояндар көбеюінің жоғары интенсивтілігі олардың көп көжектеуімен (бір ұрғашысы 5-7, жекелеген жағдайларда 17-ге дейін көжектей алады), буаздылығының қысқамерзімдігімен (30 күн), ерте физиологиялық жетілуімен және буаздық пен сүттілікті қатар алу мүмкіндігімен байланысты, бұның бәрі бір ұрғашы қояннан жылына 4-5 көжек алуға мүмкіндік береді. Ұрғашылары жыл бойы төлдей береді, тек күзде ғана олардың шағылысу белсенділігі біршама төмендейді.

Қысқы мезгілде көжектеуге дейінгі бес күн бұрын қораны жылылайды, тордың бұрышына аналық ұяны – ауқымы 55x30x20 см болатын жәшікті орналастырады және оны сабанмен толтырады. Ұядағы төсеніш құрғақ, жұмсақ, таза болуы керек.

Қояндар әдетте (негізі оншақты) жалаңаш, көзі жұмулы және құлағы естімейтіндей туылады. Ұрғашы қоян туғаннан кейін ұя жәшігінен шығысымен көжектердің тірі екенін тексеру керек. Ұрғашы қоян өзінің көжектерін қорғау үшін біршама ашулы болуы (бұл сирек кездеседі) немесе долдануы мүмкін. Оны ызаландырмаңыз, оның назарын басқа жақа аударыңыз, мысалы көжектерден алысырақ әкету үшін сүйікті тағамын

(алма) беруге болады. Өлі көжектерді (суықтарын) немесе қатты ауруларын алып тастау керек, осы арқылы қалған сауларын қорғауға болады.

Жануарлардың барлығы сау болу керек, мынадай аурулар: сібір язвасы, құтыру, туберкулез, бруцеллез, салмонез, және т.б. түрлері кең таралған. Бұл ауруды таратушы көздер ешкі, қоян, теңіз шошқасы, ит, мысық, тауық, тотықұс және т.с.с. Жұқпалы аурулар байқалған жағдайда қатысушыларды жануарларға кіргізуге болмайды. Үйірме жетекшісі техникалық қауіпсіздік ережесі бойынша белгілі бір уақытқа дейін карантинге алады. Үй қояндарының маңына ит, мысық т.б. бөтен жануарларды ұстауға болмайды.

Үй қояндарының торларын үнемі таза ұстау қажет. Қоянның қиы көп жиналып қалса, жұқпалы аурулар пайда болатын бактериялар болуы мүмкін. Қоян қиларын күнделікті тазалап отыру керек және оның қиян бірден бөлме гүлдеріне, бау-бақшаларға пайдалануға болмайды. 1-2 жыл дан кейін күйдіріліп болғаннан кейін пайдалануға болады.

Үй қояндарының арнайы дәрі қобдишасы болуы керек. Қобдишаның ішінде міндетті түрде мына дәрі-дәрмектер болуы шарт.

- креолин;
- карболды қышқыл;
- йод;
- жасыл бриллиант;
- олесерин;
- марганец ерітіндісі;
- сода;
- спирт;
- хлор;
- мақта, бинт т.б.

Қояндардың негізгі рационды тағам мөлшері

Қояндар тұратын торды қоянның қиларын міндетті түрде күнделікті тазалап тұру қажет өйткені жаңа туған көжектерге гигиена өте маңызды.

Алғашқы күндері көжектерді тамақтандыру туралы бас қатырудың қажеті шамалы, олар ана сүтімен қоректенеді. Бірақ бірқатар маңызды мәселелер баршылық. Қоректендіру процесі кезінде ұрғашы қоянның назарын аударатын адамдар, шу секілді факторлар болмау керек, себебі бұл жануардың өз көжектеріне деген қарым-қатынасына жағымсыз әсер етеді.

Қояндар мен көжектердің негізгі жемі:

- көк (шөптер, тамыржемістілер сабақтары, қырыққабат, күнбағыс жапырағы, топинамбур, жүгері сабағы мен жапырағы);
- селді (тамыржемістер, бақша дақылдары мен бақша шаруашылығының қалдықтары, сүрлем);
- қатты (сабан, собық, бұта жемі);

- концентрендірілген (арпаның, сұлының, бидайдың, жүгерінің, ірі бұршақтылардың астық жемі және қалдықтары: жом, шрот, аралас жем, кебектер);
- ұсақталған (шөп ұны, жом, астық үгінділері, етсүйекті немесе балықты ұн және микро элементтер);
- минералдар (тұз, бор, сүйек ұны).

Қояндарға ешқашан беруге болмайтын улы өсімдіктер:

- Меңдуана
- Еліртпе сасық меңдуана
- Убалдырған
- Сарғалдақ күйдіргіш
- Ақжиде
- Ұлпагүл
- Вороний глаз
- Тамыр дәрі

Үй қояндарына жемтік рационын шамалап беру мөлшері

Үй қояндарының жас шамасы	Жазғы кезең		Күзгі, қысқы кезең		
	Жемнің құнарлығы	Шөп	Жемнің құнарлығы	Шырынды жемшөп	Пішен шөп
Шағылысуға дайын еркек және ұрғашы қояндар	65 (40-70)	550-700	70 (65-80)	150-200	150-200
Буаз қоян	70 (40-80)	600-800	80 (70-100)	200-250	150-200
Емізулі қоян	110 (70-120)	1000-1200	140 (95-150)	300-500	200-250
Жас көжектердің жас шамасы					
1,5-2 айлық	40-50	300-450	40-45	80-150	80-110
2-3 айлық	50-60	350-500	60-75	100-200	90-120
3-4 айлық	65-80	450-550	75-90	100-250	120-150

Қояндарға тамақ рационын ауыстырып беріп отыру қажет. Оларға тамақтың көптеген түрлерін қабылдай беруге болмайды. Бір зияндысы, қояндар негізгі жем түрлерін ажыратпай жей берулері мүмкін. Сол себепті олар тез артық салмақ жинап алады. Кей-кезде олар тамақтан мүлде бас тартпай жей берулері мүмкін. Сонымен қатар қояндарға қатқан нан, бидай, жеміс ағаштарының бұтақтарын, қарақұмық дәндері, күріш, сәбіз, қызылша, алма берген дұрыс.

«Жас зоолог» үйірмесінің білім алушыларының тірі табиғат бұрышындағы қояндарға тәжірибелік жұмыс

1. Тазалық жұмыстары

2. Қояндарға су беру сәті

“Олесерин” ұнтағы қояндарды залалсыздандыруға қолданады. Іштің кебуіне, улы өсімдіктерден сақтануға алдын алады. 5 л суға 10 гр олесерин ұнтағын араластырып береміз)

3. Қояндарды коректендіру

- 4. 1 және 3 айлық көжектер
- 5. Қояндарды дәрілеу барысы

Робибак V дәрісі. Құтырма жұқпалы ауруларға қарсы екпе

«Экологиялық ассорти» зияткерлік ойыны

Ш.Т. Таскетбаева
қосымша білім беру педагогы

Мақсаты:

Білімділік: Білім алушыларда белсенді танымдық қызмет арқылы экологиялық пікірді қалыптастыру.

Дамытушылық: Шығармашылық сипаттағы тапсырмаларды орындау логикалық ойлау қабілеттерін дамыту;

Тәрбиелік: Топпен жұмыс жасауға дағдыландыру, бір бірінің пікірін құрметтеуге, тыңдай білуге тәрбиелеу.

Сабақтың түрі: ашық сабақ

Көрнекілік: суреттер, плакат, сандық,

Әдіс-тәсілі: экологиялық жаттығу, экологиялық әліппе, жаңылыс, экологиялық жағдайлар, қоқысты жел, сыр сандық.

Ұйымдастыру кезеңі: Шаттық шеңберін құрып, бір бірлеріне бейбітшілік тілек тілеу арқылы сыныпта ынтымақтастық атмосферасын қалыптастырады.

Мозайкалар құрастыру арқылы білім алушылар топқа бөлінеді.

Мұғалім сөзі: Алдыңғы өткен сабақтарымызды пысықтау мақсатында «Экологиялық ассорти» зияткерлік ойын сабағын өткіземіз. Барлық тапсырмалар өсімдік және жануарлар әлеміне байланысты болады. Сабақ жарыс түрінде өтпек. Жарыс бірнеше кезеңдерден тұрады.

I-кезең «Экологиялық жаттығу»

II-кезең «Экологиялық әліппе»

III-кезең «Экологиялық жағдайлар»

VI- кезең «Қоқысты жел»

V- кезең «Жаңылыс»

VI-кезең «Сыр сандық»

I-кезең «Экологиялық жаттығу»

Әрбір дұрыс жауапқа-1 балл

I-топқа

1. Дүниедегі ең биік ағаш /Секвойя/
2. Құрлықтың ең жылдам жануары /Гепард/
3. Жер шарында ең көп таралған зат /Су/
4. Дүниедегі ең жуан ағаш /Боабаб шеңбері 50 м-ге жуық/
5. Жер шарындағы ең үлкен жануар /Кит ұзындығы 33 метр/
6. Дүниедегі ең үлкен құс /Страус 3 метрге жетеді/
7. Қарағай өсетін орман /Қарағай орманы/
8. Еменнің жемісі /Жаңғақ/
9. Экологиялық таза отын /Сутегі/
10. Жердің жасыл жамылғысы /Шөп/

II-топқа

1. Қандай жануар бірінші қолға үйретілді итпе мысықпа /ит/
2. Қандай құсты орман дәрігері деп атаймыз /Тоқылдақ/
3. «Хлорофилл» өсімдіктерге қалай әсер етеді /Өсімдіктерге жасыл түс береді/
4. Ұшпайтын құс /пингвин/
5. Жалқау қалталы аю /Коала/
6. Каспий теңізінің ең үлкен балығы /Бекіре/
7. Күн баласы атанған өсімдік /Күнбағыс/
8. Жартылай Тұщы тұйық көл /Балқаш/
9. Ботаника ғылымы нені зерттейді /Өсімдіктерді/
10. Жер бетінің су қабаты қалай аталады.

II-кезең «Экологиялық әліппе»

Әр топ бес минут ішінде берілген әріптерден флора және фаунаның өкілдерін кестеге жазу керек.

Әрбір атау-1 балл

№	Флора	Фауна	№	Флора	Фауна	№	Флора	Фауна
А			М			З		
Ә			Н			К		
Б			О			И		
В			У			Т		
Г			Ш			Ә		
Қ			Д			Е		
Л			Ж			П		

III-кезең «Экологиялық жағдай»

Әрбір топ ішінде экологиялық жағдай көрсетілген конвертті тандайды, оның дұрыс шешімі топқа **2-балл** әкеледі. Ойлануға 1-минут беріледі.

I-топқа

1. Қоянның Жер шарындағы тіршілігі қалтқысыз емес. Біздің өлкеде бір қоянға 10 аңшы келеді деген ащы сөздерді естисің. Өкінішке орай бұл арақатынасы айтарлықтай асыра көрсетілмеген. Қояндар қалай тірі қалады екен? /Оларды өсімталдық құтқарады жылына 3-4 рет ұрпақ әкеледі, әр ретте сегіз көжекке дейін/
2. Қасқырлар аз мемлекеттерде олар қатаң түрде қорғалады және осындай мемлекеттерге апарып көбейтіледі. Қасқырлар санының азаюынеге алып келеді? /Қасқырлар санының азаюы жұтқа және шөпқоректі жануарлардың ауруларына әкеледі, өйткені қасқырлар табиғатта санитарлар болып табылады және шөпқоректі жануарлардың санын реттейді.

II-топқа

1. Неліктен көктемгі суықтар ағаштарды олар қыста одан күшті аязды көтеретіндеріне қарамастан құртады? /Көктемде ағаштарда шырынның жылжуы басталады, олар қысқы тыныштық кезеңінен кейін тіріледі. Суық жасуша цитоплазмасын мұзға айналдыра алады, осы жағдайда жасуша мембраналары бұзылады, олар өлуі мүмкін/
2. Қандай бейімделу белгілері жануарларға қиыр солтүстікте тірі қалуға көмектеседі? /Жылықанды жануарлардың қалың терісі және тері асты майдың қалың қабаты бар/

IV-кезең «Қоқысты жел»

Жерді ластайтын заттар туралы айтылады. Бірінші сұрақта жауап берілсе -5 балл, екінші сұрақта -4 балл, үшінші сұрақта-3 балл, төртінші сұрақта-2 балл, бесінші сұрақта -1 балл беріледі.

I-топқа

1. Ол қалада көп, ауылда аз.
2. Ол фабрикалар, зауыттар, машиналар, көп өнеркәсіптік қалада әсіресе күшті.
3. Оның салдарынан адамдар ауырады, көп абыржиды, қатты бақырады, және ол одан сайын көбейеді.
4. Оны әр түрлі құрылғыларда машиналар да шығарады.
5. Ол қоршаған ортаның ластануына әкеледі. /Шу/

1. Менің көп ойыншықтарым одан жасалған,
2. Ол түрлі түсті болады, оны сындыру қиын.
3. Одан жасалған заттардың салмағы аз.
4. Егер оны жандырса, онда қара көзді ашытқыш түтін пайда болады.
5. Оны лақтырып тастауға болмайды, өйткені ол табиғатта ыдырамайды.
/Пластмасса/

II- топқа

1. Оны қытайлықтар ойлап тапты.
  2. Бізде оны сүректен алады.
  3. Ол жеңіл жанады.
  4. Одан өте көп қоқыс шығады.
  5. Оған әдетте сурет салады, немесе жазады. /Қағаз/
1. Оны құмнан жасайды.
  2. Ол басым жағдайда мөлдір болады.
  3. Құласа ол сынады.
  4. Егер оны қыздырса, ол қамыр сияқты созылмалы болады.
  5. Орманда тасталса, ол өрттің себебі болуы мүмкін. /Шыны/

V-кезең «Жаңылыс»

Сөздерді дұрыс ретпен қойыңыз. Мұнда үйлесімде, мәнерде жоқ...

Барлығын дұрыс қойыңыз
Әрбір дұрыс түзету-1 балл
Пингвиндер- шөл тұрғындары,
Сужыландар- қауынды жақсы көреді,
Жүргізушілер- таңқурайдың пайдасын біледі,
Түйелер- мұздақта жүзеді,
Аюлар- машинамен жүк тасиды,
Тасбақа- асықпай жүреді,
Кірпі - қорқыныш дегенді білмейді,
Арыстан - шөпте жасырынады,
Балалар – батпақта жорғалайды

Дұрысы:

Пингвиндер мұздақта жүзеді,
Сужыландар батпақта жорғалайды,
Жүргізушілер машинамен жүк тасиды,
Балалар қауынды өте жақсы көреді,
Түйелер шөл тұрғындары,
Аюлар таңқурайдың пайдасын біледі,
Тасбақа асықпай жүреді,
Қуатты арыстан қорқыныш дегенді білмейді,
Кірпі шөпте жасырынады,
Оны түлкі аулайды.

VI-кезең «Сыр сандық»

I-топқа

Сандық ішіне жасырылған заттың сипаттамасы беріледі, сол арқылы оның ішінде не бар екенін табу керек. 1 көмек болады, әр бір көмек сайын 1 балл шегеріледі.

1. Бұл өсімдікті орта ғасырларда ежелгі гректер жыланның шаққан жеріне бірден бір ем ретінде қолданған. 2. Сондықтан оны «Жылан өсімдігі» деп атаған. 3. Ал ежелгі мысырда оны пирамида құрылысы кезінде мыңдаған құлдарға күн сайын беріп тұрған. 4. Иісі өткір, ащы тамаққа пайдаланамыз.

Пияз

2. Бұл жануар өте тақаппар құс. Өзінің ұясын құздың ең биік шыңына салады. Көк аспанда қалықтап ұшып, өзінің қорегін іздейді, қиядағыны көзі шалады. Егер жемтігін көрсе аспаннан сорғалап келіп тырнағымен бүре түседі. Бұл қандай құс? /**Бүркіт**/

II-топқа

1. Ең алғаш бұл сусын 18 ғасырда голландықтар дастарханында пайда болды. Басында оны дәрі ретінде пайдаланды. ал 19 ғасырдан бастап оны өте көп мөлшерде пайдалана бастады. Отаны Қытай/**Шай**/

2. Бұл жануар екі құлағы тікірейіп ескі бұтаның түбіне таң ата келеді. Сол жерде отырып, жан жағына мазасыздана құлақ түре інінен шығады./**Қоян**/

Рефлексия: «Аспан әлемі»

Ай-бүгінгі сабақтан түйгенім өте көп, маңызды болды.

Жұлдыз-бүгінгі сабақты жақсы түсіндім, бірақ толықтыруым керек.

Бұлт- бүгін сабақта түсінбеген сұрақтарым көп, оқуым керек.

Біз табиғат қорғаны

Мақсаты: Білім алушылардың табиғат жөнінде ой-өрістерін дамыту; білуге құштарлығын, логикалық ойлау қабілетін және сөйлеу мәдениетін олардың бойларында дамыту; табиғатты сүйе білуге, экологиясын қорғауға үлес қосуға, ұйымшылдыққа және өзара сыйластыққа тәрбиелеу.

Көрнекілігі:

«Табиғат - алтын бесік», «Табиғат сені сүйеміз, өзіңе бас иеміз», «Табиғат тазалығы-тіршілік саулығы», т.б. қанатты сөздер, ақындар өлеңдерінен үзінділер, "Табиғат тамашалары" папкасы, интерактивті тақта, слайд-шоу, «Экологиялық жағдайлар» жайлы фотосуреттер.

Барысы: «Табиғатты аялау - халық даналығы» /Кіріспе сөз/
«Сұғанақшы - табиғат жауы» /танымдық саяхат/

Жанель:

Қайырлы күн, күнім, далам, орманым,

Қайырлы күн, гүлім,,құсым, көлдерім.

Қайырлы күн, өсімдіктер, жәндіктер,

Қайырлы күн, бар тіршілік иесі

Мейрамбек:

Ойлап жүрер туған жердің, табиғатын, ел жайын,

Көш бастаған елбасымыз жолдау арнап жыл сайын.

Өзімізді асыраушы табиғаттай Ананы,

Қорғау үшін әрқашанда алдымызда тұр дайын.

Аруна:

Табиғаттан нәр аламыз бәріміз,

Пәк табиғат тозып жатыр күн сайын.

Өзімізді асыраушы-Анамыз,

Табиғатты аялауға дайынбыз.

Табиғат – күрделі де көп түрлі, Біз оны неғұрлым көп танып түсінсек,

соғұрлым табиғат бізге қызықтырақ бола түседі. Өмір сүруге қажеттінің бәрін береді тамақ, киім, баспана. Табиғатқа басталған сүйіспеншіліктен махаббат пен Отан басталады. Табиғаттың әсемдігін сезініп, оның тілін оқып-білу, байлығын қорғау керек. Бүгін өздеріңізбен танымдық саяхат жасаймыз. Саяхат барысында білім, достық, тапқырлық, шапшаңдық және тапсырманы ұқыптылықпен орындау қажет. Өздеріңіздің білетіндей - адам табиғаттың сырын ұғып, жапырақтың сыбдырымен, бұлақтың сылдырын естіп, бұлбұлдың әнімен, шегірткенің дыбыстауын тыңдап, адам болғаны бәрімізге мәлім, яғни, адам табиғатпен тығыз байланыста болады. Қазіргі таңда экология сөзін жиірек еститін болдық. Экология сөзі грек тілінен аударғанда «үй - жай» және «мекен» туралы ілім. Ол бірнеше бөлімге бөлінеді: аутэкология, синэкология, демэкология, биоэкология, адам экологиясы. Табиғатымызды аялай білейік. Ал, енді біз саяхатқа шығамыз.

I аялдама: Ботаникалық бақ

Айналаға қарасандар өздеріңізге таныс және таныс емес өсімдіктер қаншама! Осыған байланысты дәрілік өсімдіктер туралы айтып берсеңіздер. *1.Итмұрын 2.Жалбызтікен 3.Меңдуана 4.Түймедақ 5.Өгейшөп 6.Усарғалдақ* «Неге?» деген білуге құштарлық сөз бар! Ол сөз, әр кезде, әр қашанда өмірдің мәнін аңғаруда туындайды. Бұл сөз айнала қоршаған дүниені танып білуге көмектеседі. Ендігі кезектегі ойынымыз «Ең, ең, ең.....» айдарымен бірнеше сұрақтар беріледі жауабын табындар?

1. Ең үлкен гүл? (Раффлеза, салмағы 24 кг, диаметрі 1 м)
2. Ең үлкен шырынды жеміс? (Асқабак)
3. Ең улы саңырауқұлақ? (Мухомор)
4. Ең жеңіл сабақ? (Бальза)
5. Ең ұзақ жасайтын ағаш? (Секвойя 3000-5000 жыл)
6. Ең ұзын сабақ? (Ротанг пальмасы)
7. Ең ұзын жапырақты ағаш? (Цейлон пальмасы)
8. Ең үлкен құрғақ жеміс? (Оңт. Азия өсетін Ентада ағашының бұршақ қынының ұзындығы - 1,8 м, ені – 1,5м)

II аялдама: Зоологиялық бақ

Біз білеміз азайып бара жатқан жануарлар мен құстардың Қызыл кітапқа енгізілгенін, білгендеріңше айтып беріңдер. Құлан, жайран, келес, бүркіт, қызғылт бірқазан, лашын, арқар түрлері: Алтай, Қызылқұм, Қара тау, қыран, жалман, шағала, қабылан, ақ тырна, ителгі, Жетісу бақатісі. Ал енді ойын жүргізейік «Құстар туралы кім көп біледі» айдарымен білімдерімізді байқасақ.

1. Пингвин – құстардың ішіндегі ең жүзгіші, ол сағатына 30 шақырым жерге дейін жүзе алады.
2. Бүркіт – дүниеде күн көзіне қарай алатын құс. Аң аулау үшін құс салады.

Бұл қыран құс.

3. Тырна - өте сақ құс, ол су құсы, бірақ, аспанда ұшбұрыш жасап тізбектеліп ұшады.
4. Аққу – құстың сұлуы, табиғаттың көркі, достық пен махаббаттың белгісі
5. Үкі – айналасындағы заттарға екі көзімен бірдей қарай алатын құс.
6. Торғай – дыбыс шығармай бұтақта қонақтап отырса, жел болмайды.
7. Қарға - олар топтанып қарқылдаса аяз болады, ал аспанда ұшып қарқылдаса қар жауады.

III аялдама: «Қорық»

Елімізде 11 қорық бар. Қорықта қанша жануар түрлері кездеседі, көбісі, әрине, бізге таныс. Тапсырма: «Сен білесің бе?» айдарымен жануарлардың ерекшеліктерін айтып беру.

1 білім алушы: Орлов сәйгүлігі - әріптерден сөз құрастыра біледі және дыбыстап жауап та бере алады екен.

2 білім алушы: Тоты құс - адамша сөйлей алады және оны орнымен айта алады: «Сәлем!», «Қайырлы түн!», «Тамақ бер!», «Тоңып қалдым» - деген сияқты.

3 – білім алушы: Қарғалар қатып қалған нанды шалшық суға салып, жібітіп жейді екен. Шоқып, қайта салып жібіген кезде жеп отырады екен.

4 – білім алушы: Сауысқан – өз ұясына жылтыр заттарды жинап отырады екен.

IV аялдама: «Көгілдір экран»

Бірнеше ақпараттар беріледі. Осыған қарап қандай экологиялық мәселелер көтеруге болады?

1. Адамдар өздері дамыған кезінде қаншалықты көп уақыт өтсе де, соның соңғы ғасырында жер қойнауынан құнды байлықтардың жүз есе көбін алған екен.

2. Қазіргі кезде бос жерлер 20 пайызға дейін жетті.

3. Өндіріс қалдығы өте көп. Табиғат шикізаттан улануда.

4. Ауаға көмірқышқыл газдың орасан мол мөлшері шығарылуда. Соның әсерінен көктемелік әсер пайда болуда.

5. Тірі ағзаға зиянын тигізетін озон тесігі пайда болуда және қышқылдық жаңбырлар жаууда.

6. Қазақстанның орталығында орналасқан Байқоңыр космодромы экологияға кері әсерін тигізуде.

Көтерілетін мәселелер:

1. Ормандардың жоғалып кетуі мен өрттердің алдын-алу.

2. Пайдалы қазбалармен орман байлықтарына аса жауапкершілікпен қарау. Табиғатты қорғау.

3. Полигондар мен атомдық қару-жарақтарын жою.

4. Азайып бара жатқан өсімдіктер мен жануарларды білу және сақтау.
5. Ауыз суды таза ұстау: Арал, Балқаш су көздерін қорғау.
6. Өзіміз тұрып жатқан ауылымызды, ауламызды таза ұстау. Ағаштарды көбейту.

V аялдама: Нақыл сөздер

Ал балалар келесі кезеңге өтеміз. Табиғат туралы қандай мақал-мәтел, нақыл сөздер білеміз. Қанекей ортаға салайық.

- «Ер-елдің көркі, орман-тоғай жердің көркі»,
- «Бір тал кессең, он тал ек»
- «Дәрі шөптен шығады, дана-көптен шығады»;
- «Қорада малың болсын, көшеде талың болсын»
- «Атаңнан мал қалғанша, тал қалсын»
- «Сұлу жер құрақсыз болмас, таулы жер бұлақсыз болмас»
- «Бұлақ көрсең, көзін аш»
- «Жылап жүріп арық қазсаң, Күліп жүріп су ішерсің»

Нақыл сөздер

«Туған жерге туынды тік»

Мың шыбық шаншып өсірсең

Халқыңа орман салғаның

Өзіңе қорған салғаның»

«Табиғат- тал бесігің, аяла, қорғай біл, тазалығын сақта

Келешек сендердің қолдарыңда»

Қорытынды: «Табиғатым, аспаным, Бізден қорғау сұрайды» - дей отыр білім алушылар мынадай қорытындыға келеді:

Орманды сақтаймыз!

Өзенді тазалаймыз!

Соғыстарға жоқ дейміз!

Жер шарымызды қорғаймыз!

«Эрудит» үйірмесінің бағдарламасының мазмұны

1. Кіріспе (4 сағат)

«Саналы ұрпақ – жарқын болашақ». Кіріспе сабақ. Орталықтың тарихы мен тыныс тіршілігі.

2. Түркістан облысының табиғаты мен экологиялық жағдайы (14)

Түркістан облысының орналасуы мен экологиясы. **Тәжірибелік жұмыс (бұдан әрі - Т/ж):** «Жерұйық» зияткерлік ойыны. Қазығұрт тауы. Тарихқа толы, мәдени өлке-Түркістан.

Т/ж: «Туған өлкем-қандай көркем» топтық сайыс. Табиғат қорғау аймақтары. Оңтүстік өлкеміздегі таулар.

3. Жануарлар әлемі (20 сағат)

Жануарлар дүниесін қорғау. Қояндарға жалпы сипаттама.

Т/ж: Қояндардың тамақ рационы. Шымкент қаласында мекендейтін жануарлар. Теңіз жануарлары.

Т/ж: «Жануарлармен сырласу» таным жорық. Қызыл кітапқа енген жануарлар. Қазақстанда кездесетін жабайы жануарлар. Құстар әлемі.

Т/ж: Тірі табиғат мүйісіндегі жануарларға күтім жасау.

4. Эрудит танымы (42 сағат)

Тәжірибелік жұмыстар: «Эрудит танымы» интеллектуалды ойын сабақ, «Табиғат сенің өз үйің» экологиялық сайыс, «Табиғат ғажайыптары» тренинг сабақ, «Алтын сақа» интеллектуалды ойын – сайыс, «Зерде» интеллектуалдық ойыны, «Экология табиғат жүрегі» танымдық ойыны, Қазақтың ұлттық ойындары, Асық ойыны ұлттық ойын, «Экология өмірдің соғып тұрған жүрегі» сайыс сабағы, Ұшқыр ой мен шешен тіл, «Сиқырлы табиғат» сайыс сабақ, Не? Қайда? Қашан? экологиялық сайысы, «Жүзден жүйрік, мыңнан тұлпар» интеллектуалды ойын, «Бізді қоршаған табиғат» танымдық сайыс, Қызықты экология елінде сайыс сабақ, «Табиғат білгірлері» сайыс сабағы, Спорт денсаулық кепілі спорттық сайыс, ХХІ ғасыр көшбасшысы интеллектуалды ойыны, «Экологиялық соқпақ» сайысы, «Кім білгір» ойындар, ребустар, жұмбақтар, «Экологиялық тор» ойыны.

5. Табиғатың-тал бесігің (16 сағат)

Шымкент қаласы. **Т/ж:** «Табиғат тіршілік аясы». А.Асқаров атындағы Шымкент мемлекеттік дендрологиялық саябағы. Табиғат алтын бесік. Табиғат байлықтары. **Т/ж:** Қазақстан еліме саяхат. Табиғи және жасанды орта. Ақсу Жабағылы қорығы.

6. Салауатты өмір салтын қалыптастыру (12 сағат)

Денсаулық және қоршаған орта. Компьютердің пайдасы мен зияны. **Т/ж:** Тіс күтімі-денсаулық күтімі. **Т/ж:** Зиянды әдеттерден аулақ бол. Нашақорлыққа жол жоқ. **Т/ж:** «Денсаулық зор байлық» тренинг.

7. Ауа өмір тынысы (6 сағат)

Атмосфера жердің ауа қабаты. **Т/ж:** Ауаны ластанудан қорғау. Ауа жердің қорғаны.

8. Түркістан облысының су қорлары (6 сағат)

Су қоймаларын қорғау. Оңтүстік өлкесіндегі көлдер. Оңтүстік өлкесіндегі өзендер.

9. «Ғажайып көктем!» (6 сағат)

Т/ж: Білгенге маржан. **Т/ж:** «Елім менің» интеллектуалды-танымдық сайысы. **Т/ж:** «Толағай» спорттық сайыс.

10. Өсімдіктер әлемі (16 сағат)

Өсімдіктер әлемі. Қызыл кітапқа енген дәрілік өсімдіктер. Қиярдың адам өміріндегі маңызы. Дәрілік өсімдіктер. Бақша ағаштары. Қызанақтың пайдасы. Мәдени өсімдіктер. Көкөніс дақылдарының маңызы.

11. Қорытынды (2 сағат)

«Қалдықтардың екінші өмірі» шеберлік сағаты.

Бағдарламаның әдістемелік қамтылуы

1. Оқу-әдістемелік қамтылуы

Аудиовизуалды оқыту құралдары:

1. Музыкалық аппарат;
2. Компьютер сыныбы;
3. Мультимедиялық жабдығы (интерактивтітақта, проектор);
4. DVD –плеер;
5. Теледидар;
6. Микроскоптар.

Дидактикалық материалдар:

1. Дидактикалық материалдар (үлестірме және тексеру материалы);
2. Ойынхана (іріктеу ойындарының тақырыптар бойынша бағдарламалар);
3. Гербарийлер, муляждар және табиғи объектілер;
4. Бақылау күнделіктері;
5. Шығармашылық дәптерлері.

Көрнекіқұралдар:

1. Жалпы білім беретін орта мектептердегі ботаника, зоология пәндері бойынша кестелер;

2. Ылғалды препараттар (бақа, кесіртке, атжалман, моллюскалар, жаңбырқұрты, жыландар);

3. Балықтардың, бақалардың, кептерлердің қаңқалары.

Электрондық құралдар:

1. Табиғат туралы таспалар CD, DVD;
2. «Табиғаттағы құстар мен жануарлардың дауысы» бейнекассеталар;
3. Бейнекассеталар: жануарлар, табиғи аймақтар туралы фильмдер.

2. Оқу-тәрбие үрдісінің негізгі әдістері

1. Көрнекі – әңгіме, демонстрация, бақылау;
2. Диалогтық – танымдық ойындар, шығармашылық тапсырмалар;
3. Эвристикалық өз бетінше жұмыс;
4. Зерттеу – оқу, пікірталас, экскурсия.

3. Оқу-тәрбие үрдісінің негізгі тәсілдері:

1. Лекциялар;
2. Әңгімелесу;
3. Кездесу;
4. Ойындар, викториналар;
5. Мерекелер;
6. Көрмелер.

4. Қорытындылаудың түрлері:

1. Реферат, презентация;
2. Танымдық ойындар мен шығармашылық тапсырмалар;
3. Қатысу, конкурстарға, көрмелерге, ашық сабақ;
4. Бақылау күнделігін жүргізу;
5. Қалалық іс-шараларға табиғат қорғау акциялары.

Оқу-тақырыптық жоспар

№	Тақырыптың аты	Теория	Тәжірибе	Жалпы
1	Кіріспе	2	2	4
2	Түркістан облысының табиғаты мен экологиялық жағдайы	10	4	14
3	Жануарлар әлемі	14	6	20
4	Эрудит танымы	-	42	42
5	Табиғатың-тал бесігің	12	4	16
6	Салауатты өмір салтын қалыптастыру	6	6	12
7	Ауа-өмір тынысы	4	2	6
8	Түркістан облысының су қорлары	6	-	6
9	«Ғажайып көктем!»	-	6	6
10	Өсімдіктер әлемі	16	-	16
11	Қорытынды	-	2	2
12	Барлық сағат саны:	70	74	144

«Эрудит» үйірмесінің күнтізбелік-тақырыптық жоспары

№	Тақырыбы	Сағат саны		Топтардағы сабақтың өтілетін уақыты			
		теория	тәжірибе	I	II	III	IV
Кіріспе (4 сағат)							
1	«Саналы ұрпақ – жарқын болашақ»	2					
2	Кіріспе сабақ. Орталықтың тарихы мен тыныс тіршілігі		2				
Түркістан облысының табиғаты мен экологиялық жағдайы (14 сағат)							
3	Түркістан облысының орналасуы мен экологиясы	2					
4	«Жерұйық» зияткерлік ойыны		2				
5	Қазығұрт тауы	2					
6	Тарихқа толы, мәдени өлке-Түркістан	2					
7	«Туған өлкем-қандай көркем» сайыс сабақ		2				
8	Табиғат қорғау аймақтары	2					
9	Оңтүстік өлкеміздегі таулар	2					

Жануарлар әлемі (20 сағат)							
10	Жануарлар дүниесін қорғау	2					
11	Қояндарға жалпы сипаттама	2					
12	Қояндардың тамақ рационы		2				
13	Шымкент қаласында мекендейтін жануарлар	2					
14	Теңіз жануарлары	2					
15	«Жануарлармен сырласу» таным жорық		2				
16	Қызыл кітапқа енген жануарлар	2					
17	Қазақстанда кездесетін жабайы жануарлар	2					
18	Құстар әлемі	2					
19	Тірі табиғат мүйісіндегі жануарларға күтім жасау		2				
Эрудит танымы (42 сағат)							
20	«Эрудит танымы» интеллектуалды ойын сабақ		2				
21	«Табиғат сенің өз үйің» экологиялық сайыс		2				
22	«Табиғат ғажайыптары» тренинг сабақ		2				
23	«Алтын сақа» интеллектуалды ойын – сайыс		2				
24	«Зерде» интеллектуалдық ойыны		2				
25	«Экология табиғат жүрегі» танымдық ойыны		2				
26	Қазақтың ұлттық ойындары		2				
27	Асық ойыны ұлттық ойын		2				
28	«Экология өмірдің соғып тұрған жүрегі» сайыс сабағы		2				
29	Ұшқыр ой мен шешен тіл		2				
30	«Сиқырлы табиғат» сайыс сабақ		2				
31	Не? Қайда? Қашан? экологиялық сайысы		2				
32	«Жүзден жүйрік, мыңнан тұлпар» интеллектуалды ойын		2				

33	«Бізді қоршаған табиғат» танымдық сайыс		2				
34	Қызықты экология елінде сайыс сабақ		2				
35	«Табиғат білгірлері» сайыс сабағы		2				
36	Спорт денсаулық кепілі		2				
37	XXI ғасыр көшбасшысы интеллектуалды ойыны		2				
38	«Экологиялық соқпақ» сайысы		2				
39	«Кім білгір» ойындар, ребустар, жұмбақтар		2				
40	«Экологиялық тор» ойыны		2				
Табиғатың тал бесігің (16сағат)							
41	Шымкент қаласы	2					
42	«Табиғат тіршілік аясы»		2				
43	А.Асқаров атындағышымкент мемлекеттік дендрологиялық саябағы	2					
44	Табиғат алтын бесік	2					
45	Табиғат байлықтары	2					
46	Қазақстан еліме саяхат		2				
47	Табиғи және жасанды орта	2					
48	Ақсу Жабағылы қорығы	2					
Салауатты өмір салтын қалыптастыру (12сағат)							
49	Денсаулық және қоршаған орта	2					
50	Компьютердің пайдасы мен зияны	2					
51	Тіс күтімі-денсаулық күтімі		2				
52	Зиянды әдеттерден аулақ бол		2				
53	Нашақорлыққа жол жоқ	2					
54	«Денсаулық зор байлық» тренинг		2				
Ауа өмір тынысы (6 сағат)							
55	Атмосфера жердің ауа кабаты	2					
56	Ауаны ластанудан қорғау		2				
56	Ауа жердің қорғаны	2					

Түркістан облысының су қорлары (6 сағат)							
57	Су қоймаларын қорғау	2					
59	Оңтүстік өлкесіндегі көлдер	2					
60	Оңтүстік өлкесіндегі өзендер	2					
Ғажайып көктем (6 сағат)							
61	Білгенге маржан		2				
62	«Елім менің» интеллектуалды-танымдық сайысы		2				
63	«Толағай» спорттық сайыс		2				
Өсімдіктер әлемі (16 сағат)							
64	Өсімдіктер әлемі	2					
65	Қызыл кітапқа енген дәрілік өсімдіктер	2					
66	Қиярдың адам өміріндегі маңызы	2					
67	Дәрілік өсімдіктер	2					
68	Бақша ағаштары	2					
69	Қызанақтың пайдасы	2					
70	Мәдени өсімдіктер	2					
71	Көкөніс дақылдарының маңызы	2					
Қорытынды (2 сағат)							
72	«Қалдықтардың екінші өмірі» шеберлік сағаты		2				
Барлығы			144 сағат				

Саусақ ұшындағы әлем

Ғ.Мұстафина
қосымша білім беру педагогы

Білімділік мақсаты: Саусақтарының қимылын дұрыс сақтауын бір қозғалыстан екіншісіне дұрыс ауысуын қадағалап үйрету.

Дамытушылық мақсаты: Саусақ ойындары арқылы балалардың танымдық қабілеттерін дамыту.

Тәрбиелік мақсаты: Жаттығуларды орындағанда балаларды ұқыптылыққа, берілген тапсырмаларды дұрыс орындауға тәрбиелеу.

Сабақтың түрі: түсіндіру, сұрақ-жауап.

Сабақтың көрнекілігі: тұзды қамыр, суреттер, бедерлі-нүктелі жазу аппараты, домбыра.

Сабақтың барысы:

Ұйымдастыру кезеңі: Армысыздар құрметті бүгінгі сабаққа қатысушы қонақтар және балалар! Саусақ ұшындағы әлем атты сабағымызға қош келдіңіздер! Балалардың назарларын сабаққа аудару.

Бүгін қай күн, қаншасы, қай ай, қай мезгіл екенін сұрау. Қыс мезгілінде ауа-райы қандай болатынын сұрау, қағаздан қар жасау және оны лақтыру.

Қарды ұстағаннан кейін қолымыз жаурап қалды, қолымызды үрлеп, ысқылап жылытып алайықшы (тыныс алу жаттығуы және ұсақ моторикасын дамыту)

В.А. Сухомлинский «Балалардың қабілеттері мен дарындылығының бұлағы-олардың саусақ ұшында неғұрлым бала қолының қозғалысында ширақтылық болса, соғұрлым қолының еңбек қаруы мен өзара іс-қимылы жіңішкерек болады, бала ақыл-ойының шығармашылық сұрапылдығы көрнекті болады. Ал бала қолында шеберлік көбірек болса, бала ақылды болады» деп жазған.

Саусақ қимылдарының дамуы сөйлеу құзыреттілігінің дінгегін қалыптастырады. Ғылыми деректерге сүйенсек қолдың саусақ қимылдарын және сөйлеу мүшелерін бақылайтын бастағы ми қыртыстары бір-біріне жақын орналасқан. Қолдың саусақтары қимылынан жүйке бастағы ми қыртысына импульс жібереді де, оған жақын орналасқан сөйлеу аймақтарын белсендіреді.

Ойын баланың алдынан өмір есігін ашып, оның шығармашылық қабілетін дамытады ойынсыз ақыл-ойдың қалыптасуы мүмкін емес екен.

Саусақ жаттығуларын орындауда:

1. Алдымен барлық жаттығулар баяу орындалады. Баланың жаттығуды дұрыс қайталауын және білектердің саусақтардың қалпын дұрыс сақтауын және бір қозғалыстан екіншісіне дұрыс ауысуын қадағалау керек. Балаға бірге жасап көмектесу керек.

2. Жаттығулар алдымен бір қолмен орындалады, содан кейін екінші қолмен, сосын екі қолмен бір уақытта.

3. Кейбір жаттығулар бірнеше түрде берілген. Бірінші ең жеңілі

орындалады.

4.Адамның он екі мүшесінің тіршілікте атқарар міндеті зор. Соның ішінде екі қолға бес-бестен біткен он саусақты күнделікті қажетті жұмыстарды атқаруға пайдаланытынымыз белгілі.Сонымен қатар ертеден келе жатқан «Қуырмаш» ойынынан саусақ атауларын бала тәрбиелеуге, оның тілін жетілдіруге, ойын ұштауға әдемі пайдаланғанын білеміз.

Қуыр, қуыр, қуырмаш,

Тауықтарғы тары шаш.

Балапанға бидай шаш,

Балаларға тәтті шаш.- дей келе, жұмылған әр саусақты жеке-жеке ашарда:

Сен түйеңе бар,

Сен жылқыға бар.

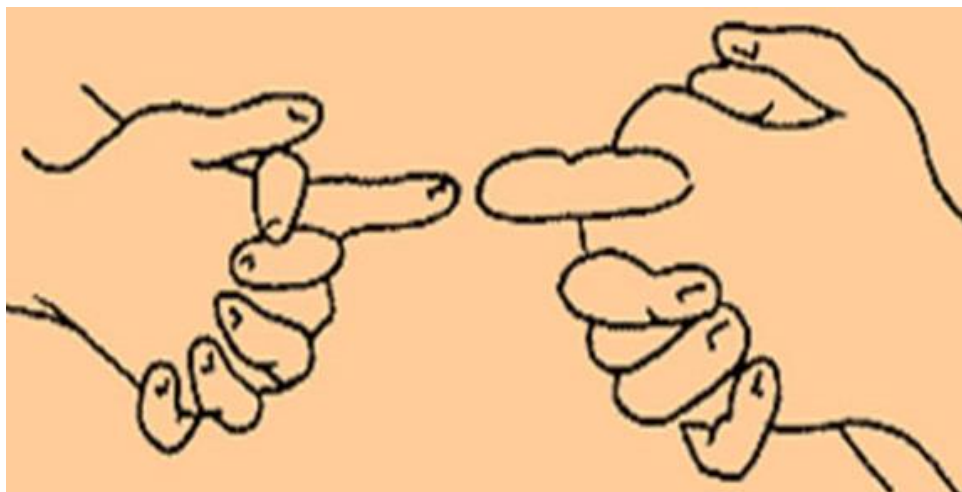
Сен сиырға бар,

Сен қойыңа бар.

Сен үйде отырып

Шешеңе көмектес,- деп әр саусаққа тапсырма беріледі. Одан соң әр саусақтың басынан ұстап тұрып, “қарның ашса: мына жерде нан бар, мына жерде май бар” деп әртүрлі астың атын атай келіп, қолтыққа жеткенде “қуырмаш”, “қуырмаш” деп қытықтайды. Көтеріңкі көңіл-күй сыйлайтын бұл ойын балаға саусақтардың атын, адамға нәр берер түрлі астың атауын да үйретеді. Сондай-ақ төрт түлік малды таныстырып, оны бағып еңбектенгенде ғана тамақтануға болатынын ескертіп, еңбекпен тапқан тамақ тәтті болытынын уағыздайды.

Халық өзінің өмір тәжірибесінде тіршілікте қалай қайда қолдануына қарай саусақтарға ат қойған. 1-саусақ “Басбармақ”, 2-саусақ “Балаң үйрек”, 3-саусақ “Ортан терек” 4-саусақ “Шылдыр шүмек” 5-саусақ “Кішкентай бөбек”.

Санамак. Балаға қарама-қарсы отырып, тәрбиеші көрсетіп отырады, қолдарды құлыпқа ұқсатып түйеді. Саусақтарын кезек-кезек создыра көрсетіп, «Кел, санайық санамак, саусақтарға қарап ап. Басбармақ, Балан үйрек, Ортан терек, Шылдыр шүмек, Кішкене бөбек.» Бала қозғалыстарды

қайталайды.

Саусақ ойыны саусақтардың көмегімен қандай да болмасын ертегіні немесе өлең тақпақ шумағын сахналау болып табылады. Саусақ ойыны арқылы баланың сөйлеуге деген талпынысы, қабілеті дамып, ынтасы артады және шығармашылық әрекетіне жол ашады. Саусақ ойынын ойнай отырып, балалар қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстарды, жанжануарларды, құстарды және ағаштарды бейнелей алады. Саусақтарының қозғалыс қимылына қарап бала қуанады, шаттанады, сөзді айтуға тырысады және өлеңдегі үйренген сөз шумақтарын қайталап айта отырып, есінде сақтайтын болады. Сонымен қатар қолдарын қатайтады.

Шынжыр. Оң және сол қолдағы бас бармақпен балан үйрек саусақтары түйісіп, жүзіктер секілді айқасып, шынжыржасайды.

Піл. Оң қол алақаны жайылып тұрады. Сол қол саусақтары бас бармақ пен кішкене бөбек артқы аяғы болса, балан үйрек саусақ пен шылдыр шүмек саусақ алдыңғы аяқтар, ал ортаңғы саусақ пілдің тұмсығы.

Доп. Алақандар бір-бірімен жабысады (доп пішінін жасайды)

Гүл. Қолдар, саусақтар жоғары қарайды

Алақандар айшанақпен қосыла түптері өзара жанасады. Саусақтар ашылады

Осы жаттығуларды орындай отырып, мына өлең жолдарын айтады:

Саусақтар шынжыр болады,

Үзілмейді тартсаңда.

Ал, піл келіп шынжырды,

Үзіп кетті басқанда.

Тұмсығымен доп іздеп,

Ойнағысы келіп тұр.

Достық үшін пілге мен,

Гүл сыйлағым келіп тұр.

Саусақтар жүреді.

Екі саусақпен 5-ке дейін тура және кері санап, алға-артқа жүреді

Құстар қанат қағады

Құстар ұшып барады,
Көкте қанат қағады.
Барлық құстар қосылып,
Шиқ-шиқ-деп, әнсалады.

Бедерлі-нүктелі жазу.

Аппаратпен оқушылар ізгі тілектерін жазып саусақ ұшымен оқып беру.
Шығармашылық жұмыс. Оқушылардың бедерлі-нүктелі жазу арқылы жаттаған өлеңдерін айтып береді.

Тұзды қамырмен жұмыс.

Қамыр – мүсін жасауға ыңғайлы да қолжетімді материал. Дегенмен, бұл бәліш пен тоқаш әзірлейтін қамыр емес, тұзды қамыр.

Тұзды қамырды әзірлеу үшін арзан сұрыпты бидай ұнын пайдалануға болады.

Тұзды қамыр қалай дайындалады ? Оны дайындаудың жолдары:

1. жолы: 2 стакан ұн, 1 стакан ұнтақ тұз, 250 мл. Су

2. жолы: 1 стакан ұн, 1 стакан ұнтақ тұз, 1 ас қасық күнбағыс майы, 1\2 стакан су

3. жолы: (түрлі-түсті тұзды қамыр) гуашь бояуын езіп тұзды қамырға араластырып отырып илеу. 1\4 стакан су, ұн, тұз.

Қамырға қосылған тұз ұсақ әрі майда болуы тиіс. Суды қамырға тек суық күйінде ғана қосу қажет.

Желім қамырға-созылғыштық, ал дайын бұйымдарға-беріктік қасиет береді. Мүмкіндік болса обой клейін қосқан жақсы, оны алдымен жылы суға езіп алу керек (азғантай суға 2 ас қасық желім).

Қамырды целлофан пакетпен тоңазытқышта сақтаған жөн.

Бұйымды батарежде немесе төмен температурамен духовкада, ал жазда күнге кептіреді.

Тұздалған қамырмен аппликация жасау, балаларды қамырмен таныстыру, оларды жұмыс жасауға үйрету. Балаларға түрлі- түсті боялған қамырдан суреттерде көрсетілген бейнелерді жасауға тапсырма берілді. Бұл ойын балаларға өте қатты ұнағандығы соншалық, олар қамырдан барлық көрсетілген заттың бейнесін оңай жасап шықты.

Сергіту сәті: Ал енді балалар ортаға шығып күй орындап береді.

Он сегіз мың әлемді жаратқан Алла тағаланың саналы құлы адамзаттың тіршіліктік қағидалары ұқсас болғанмен, олардың алақан, саусақ таңбалары еш уақытта ұқсас келмейді. Саусақ терісін қанша рет сыпырсаң да, терісі қайта қалпына келгенде, бұрынғы саусақ пен алақан сызықтары қаз қалпына өзгеріссіз келеді. Сондықтан да, алақан мен саусақ таңбалары жеке адамның өзіндік кодтық таңбасы.

Қорытынды: Саусақ ойындарының нәтижесінде:

- Баланың тілі жетіледі;
- Қимыл - қозғалысы артады;
- Икемділігі артады;
- Қисынды ойлауы дамиды;
- Танымдық деңгейі артады.

Қашанда ойымыздың көк жиегі биік болсын, жүрісіміз нық, еңсеміз биік

Түрлі деңгейде ұйымдастырылып өткізілген іс-шаралар

Мекеменің әр оқу жылында дәстүрлі түрде мекеме ішілік қалалық іс-шаралар ұйымдастырылып өткізіледі.

Ашық есік күні аясында өткен «Табиғат тіршіліктің аясы» экологиялық сағаты

Жасөспірімдер арасында экологиялық тәрбие мен білім беруді насихаттау, табиғи ресурстарды сақтау және күту мәселелеріне тарту және оқушыларды үйірме жұмыстарына баулу үшін «Табиғат тіршіліктің аясы» экологиялық сағаты өтті.

Іс-шараға Шымкент қалалық туризм басқармасының, табиғат қорғау мекемелерінің қызметкерлері, үйірме білім алушылары мен №24, №18, №12і, №59, №28, №62, №52, №97, №19, №66 мектептерінің оқушылары мен ұстаздары, ата-аналар қатысты.

Іс-шара барысында Сайрам-Өгем мемлекеттік ұлттық табиғи паркі, Шымкент мемлекеттік дендрологиялық саябағы, Түркістан облыстық Ы.Алтынсарин атындағы балалар кітапханасы, Шымкент қалалық жасөспірімдер кітапханалары «Табиғат тіршіліктің аясы» тақырыбына сәйкес көрмеге өздерінің жұмыс бағыттарына қарай көрме орналастырды.

Іс-шара барысында оқушылар табиғат, қоршаған ортаны қорғау туралы үгіт-насихат жұмыстары мен әдеби композицияларын тарту етіп, сахналық қойылымдарын көрсетті.

Сондай-ақ экологиялық сағат барысында «Өсімдіктер әлеміне саяхат» викторина, «Қағаздың екінші ғұмыры» гофра қағазынан бұйымдар жасау шеберлік сағаты, «Саусақ ұшындағы әлем» шеберлік сағаты, «Интерактивное занятие - Капля жизни» танымдық сабақ, «Аялайық туған жер табиғатын» тәрбие сағаттары өткізілді.

«Халықаралық темекіден бас тарту күні» танымдық сабағы

«Экология, өлкетану және туризм орталығы» КММ мен Облыстық салауатты өмір салтын қалыптастыру орталығымен бірлесіп «Халықаралық темекіден бас тарту күні» тақырыбына орай танымдық сабақ өтті.

Танымдық сабақ ролдік ойын, сұрақ-жауап, пікір алмасу түрінде жүргізіліп, оқушылар түрлі саланың мамандары (тарих, дәрігер, социолог, химик) ретіндегі темекінің тарихы, зияны, құрамындағы улы заттар жайында ақпараттар жинап, бір-бірімен бөлісті. Темекінің зияны жайлы көріністер көрсетіп, түрлі өлең жолдарын ұсынып, тақырып бойынша дайындалған ойын, ребус, тренингтер өткізіп, балаларға темекі зияны жайлы қосымша мәліметтер берді.

«Тұрмыстық қалдықтарды заманауи тәсілмен сұрыптау» тренингі

«Экология, өлкетану және туризм орталығы» КММ мен №40 мектеп-гимназиясымен бірлесіп «Тұрмыстық қалдықтарды заманауи тәсілмен сұрыптау» тренингі өткізілді.

Тренинг барысында қалдықтардың түрлері, қаламыздағы мөлшері, өңделетін қалдықтар мен қайта өңдеуге келмейтін қалдықтар және қалдықтарды сұрыптаудың қазіргі заманғы тәсілдері жөнінде ақпараттармен таныстырылып, оларды қайта өңдеу тақырыбында пікір алмасты. Сонымен қатар, қалдықтарды өңдеудің жолдарымен танысып, қима қағаздарда бейнеленген қалдықтардың суреттерін қазіргі заманғы тәсілдермен сұрыптап, евростандарт бойынша қажетті контейнерлерге бөлді:

1. Көгілдір контейнер - қайта өңдеуге келетін қалдықтар (пластмасса қалдықтары)
2. Ақ контейнер - газет, журнал, картон қалдықтары
3. Сары контейнер - көкөніс, қарбыз, тағам қалдықтары
4. Сұр контейнер - басқа да қалдықтар
5. Қара түсті Қайта өңдеуге келмейтін қалдықтарға арнайы контейнерлер (сынапты лампа мен батареялар) арналған.

Алған білімдерін іс-тәжірибеде көрсетіп, тұрмыстық қалдықтарды осы тәсілдер бойынша арнайы жасалған контейнерлерге орналастырып шықты.

Тренинг соңында оқушылардың тақырыпқа қатысты ойларын тыңдап, қалдықтарды сұрыптаудың қазіргі заманғы тәсілдері, қаламызды қоқыстан сақтаудың жолдары туралы ойларын айтты белсенді қатысты.

«Нашақорлық пен есірткі бизнесіне қарсы күрес» тақырыбында ата-аналармен өткен танымдық сабағы

«Экология, өлкетану және туризм орталығы» КММ жұмыс жоспарына сәйкес №36 мектебінің оқушылары және олардың ата-аналарының қатысумен «Нашақорлық пен есірткі бизнесіне қарсы күрес» тақырыбында танымдық сабағы өтті. Танымдық сабақ ролдік ойын, сұрақ-жауап, пікір алмасу түрінде жүргізілді. Оқушылар түрлі саладағы маман (тарих, дәрігер, социолог, биолог, химик) ретіндегі темекінің тарихы, зияны, құрамындағы улы заттар жайында ақпараттар жинап, бір-бірімен бөлісті. Темекінің зияны жайлы көріністер көрсетіп, түрлі өлең жолдарын ұсынды. Сабаққа көрермен ретінде қатысушы ата-аналар мен ұстаздарға сұрақтар қойылып, зиянды әдеттер жайлы пікірлері тыңдалып, өз кезегінде оқушыларға ақыл кеңестерін айтты.

«Менің Отаным - Қазақстан» туристік экспедициялық жасақтардың қалалық слеті

Төлеби ауданы, Біркөлік шатқалы «Бәйшешек» спорттық-сауықтыру кешенінде «Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында «Менің Отаным - Қазақстан» атты туристік экспедициялық жасақтардың қалалық слеті ұйымдастырылып өткізілді.

Слетке жалпы білім беретін мектептердің 14-16 жас аралығындағы оқушыларынан құралған, қала мектептерінен іріктеліп алынған 15 команда (№36, 10, 61, 26, 68, 97, 24, 59, 25, 87, 90, 37, 18) (әр командада 8 оқушы, 2 жетекші) қатысты.

«Менің Отаным - Қазақстан» туристік экспедициялық жасақтардың қалалық слеті

Қазылар алқасының шешімімен (хаттама негізінде) төмендегі командалар жеңімпаз деп танылды:

№	Жүлде дәрежесі	Жеңімпаз команданың аты	Мектеп атауы
1	I-орын	«Қанатты барыс»	№97 жалпы орта мектебі
2	I-орын	«Экологика»	№68 жалпы орта мектебі
3	II-орын	«Асар»	№90 жалпы орта мектебі
4	II-орын	«Экопатруль»	Фуркат атындағы №37 жалпы орта

			мектебі
5	II-орын	«Жерұйық»	Ақпан батыр атындағы №10 жалпы орта мектебі
6	III-орын	«Табиғат қорғаушылары»	Қазыбек би атындағы №36 жалпы орта мектебі
7	III-орын	«Саттар жұлдыздары»	С.Ерубасев атындағы №24 мектеп лицейі
8	III-орын	«Табиғат қорғаушылар»	А.Назарбеков атындағы №87 жалпы орта мектебі
9	III-орын	«BNG»	Жамбыл атындағы №26 мектеп гимназиясы

Іс-шара қорытындысы «Болашақ», «Шымкент келбеті», «Панорама Шымкент» газеттеріне жіберіліп, әлеуметтік желілерде (facebook, instagram парақшасында) жарияланды.

«Менің Отаным - Қазақстан» туристік экспедициялық жасақтардың қалалық слетінің марапаттау сәті

«Табиғат әлемі балалар көзімен» қалалық көрме байқауы

Жасөспірімдерге экологиялық тәрбие мен білім беру, қоршаған ортаны қорғау жұмыстарына баулу, табиғи заттардан қолөнер бұйымдарын жасау арқылы сәндік-қолданбалы шығармашылығын дамытуға жан-жақты ықпал ету мақсатында Бейнелеу өнері музейінде «Табиғат әлемі балалар көзімен» атты қалалық көрме байқауы ұйымдастырылып өткізілді.

Байқауға Шымкент қаласының жалпы білім беретін мектеп оқушылары мен қосымша білім беру мекемелерінің 11-17 жас аралығындағы білім алушылары қатыстырылды.

Байқауға түскен жұмыстар саны - 793, оның ішінде көркем суреттер - 300, фото - 81, панно - 197, тұрмысқа арналған креативті бұйымдар - 175, дизайн-жоба - 40.

«Табиғат әлемі балалар көзімен» қалалық көрме байқауын қазылар алқасының сараптау кезеңі

Қазылар алқасының шешімімен (хаттама негізінде) төменде көрсетілген оқушылар жеңімпаз деп танылды:

№	Жүлде дәрежесі	Оқушының аты-жөні	Мекеме атауы
«Экология балалар көзімен» атты көркем суреттер номинациясы бойынша			
1	I-орын	Битабарова Ш.	М.Х.Дулати атындағы үш тілде оқытатын мамандандырылған №8 гимназия
2	II-орын	Ералы Н.	Балалар көркемсурет мектебі
3	II-орын	Бердалы П.	№82 К.Қасымұлы атындағы жалпы орта білім беретін мектебі
4	III-орын	Дүйсебеков Д.	Ө.Жәнібеков атындағы №19 жалпы орта білім беретін мектебі
5	III-орын	Әріп Б.	№118 Көкбұлақ жалпы орта білім беретін мектебі
6	III-орын	Исраилова М.	М.Горький атындағы №12 жалпы орта білім беретін мектебі
«Табиғат тынысы» фотосуреттер мен фотоколлаждар номинациясы бойынша			
1	I-орын	Жамбыл А.	№72 жалпы орта білім беретін мектебі
2	II-орын	Ибраимова А.	№18 Ш.Уалиханов атындағы жалпы орта білім беретін мектебі
3	II-орын	Юнусова Р.	Ж.Баласағұн атындағы №6 жалпы орта білім беретін мектебі
4	III-орын	Полатбек Г.	№99 мектеп-гимназиясы
5	III-орын	Аяз А.	№63 негізгі орта мектебі
6	III-орын	Луенко А.	«Экологиялық орталығы» КММ
«Табиғи материалдан жасалған бұйым» номинациясы бойынша			
1	I-орын	Орынбеков М.	«Экологиялық орталығы» КММ
2	II-орын	Адырбек Н.	№43 жалпы орта білім беретін мектебі
3	II-орын	Тоқтамыс О.	Т.Тәжібаев атындағы №81 жалпы орта білім беретін мектебі
4	III-орын	Умарова Р.	Мукими атындағы №13 жалпы орта білім беретін мектебі
5	III-орын	Файзахметова С.	№53 жалпы орта білім беретін мектебі
6	III-орын	Қалдыбаева А.	К.Қасымұлы атындағы №33 жалпы орта білім беретін мектебі
«Тұрмысқа арналған креативті бұйымдар» номинациясы бойынша			
1	I-орын	Дәулетбай Ә.	Ө.Жолдасбеков атындағы №9 лицей
2	II-орын	Көлбай Н.	Балалар көркемсурет мектебі
3	II-орын	Алтынбек А.	С.Ерубасев атындағы №24 мектеп-лицейі
4	III-орын	Кеңесбек Н.	№77 А.Асқаров атындағы мектеп-лицейі
5	III-орын	Утимова А.	Т.Рысқұлов атындағы №25 мектеп-гимназиясы
6	III-орын	Жақып А.	№49 жалпы орта білім беретін мектебі

«Ұлттық колориті бар интерьердің ерекше дизайн-жобасы» номинациясы бойынша			
1	I-орын	Қанатбек С.	№74 негізгі орта мектебі
2	II-орын	Біржанұлы Д., Алғабек А.	№52 мектеп-лицейі
3	II-орын	Әлімжан С.	№79 жалпы орта білім беретін мектебі
4	III-орын	Әбділәзім Д.	№69 жалпы орта білім беретін мектебі
5	III-орын	Шалдыр Д., Шарафадан К.	№59 жалпы орта білім беретін мектебі
6	III-орын	Төлепберген А.	Қазыбек би атындағы №36 жалпы орта білім беретін мектебі

«Табиғат әлемі балалар көзімен» қалалық көрме байқауының марапаттау сәті

26 қараша күні қазылар алқасының сараптауымен үздік жұмыстар анықталды.

27 желтоқсан күні қала мектеп оқушыларына, жоғарғы, кәсіптік және техникалық білім беру ұйымдарына тегін көрме ұйымдастырылды.

Оқушылардың көрмені тамашалауы

28 қараша күні жеңімпаздар дипломдар мен бағалы сыйлықтармен марапатталды.

Іс-шара барысы «ОНТУСТИК», «Айғақ» телеарналарының жаңалықтарынан көрсетілді, қорытындысы «Шымкент келбеті», «Панорама Шымкента», газеттеріне, Республикалық қосымша білім беру оқу әдістемелік орталығының ziyatker.org сайтына жіберіліп, әлеуметтік желілерде (facebook, Instagram парақшасында), жарияланды.

«Табиғатты аяла» жас өлкетанушылар, экологтар мен табиғат зерттеушілерінің қалалық форумы

2019 жылы 15 мамыр күні «Табиғатты аяла» жас өлкетанушылар, экологтар мен табиғат зерттеушілерінің қалалық форумы өткізілді.

Іс-шараға қала мектептері №1, №2, №5, №7 м/л, №8, №9, №10, №17, №24, №28, №30, №36, №37, №41, №46, №47, №52, №62, №64, №66, №68, №74, №75, №88, №90, №96 қатысты.

Жыл сайын республика көлемінде өткізілетін форумның қалалық кезеңі жалпы білім беретін мектептерінің 14-16 жастағы оқушылары мен қосымша білім беру ұйымдарының білім алушылары арасында 6 номинация бойынша ұйымдастырылып өткізілді.

«Табиғатты аяла» жас өлкетанушылар, экологтар мен табиғат зерттеушілерінің қалалық форумында қазылар алқасының шешімінің қорытындысы негізінде төменде көрсетілген қатысушылар жеңімпаз деп танылды:

Р/с	Жүлде дәрежесі	Білім алушының аты-жөні	Жетекшісі	Мектебі
«Туған өлкені зерттейміз» номинациясы бойынша				
1	I-орын	Сағындық Ә	Маханбетова А	№9
2	II-орын	Аралбай А	Абдиева Н	№47
3	II-орын	Сағындықова А	Айнакулова А	№28
4	III-орын	Исмаил Б	Турабаева М	№75
5	III-орын	Абидуллаева Н Мирзагелдиева Д	Омарова Б	№90
6	III-орын	Сон А	Алиева А	№36
«Жасыл экономика» номинациясы бойынша				
1	I-орын	Югай О	Решетникова А	№8
2	II-орын	Біржанұлы Д	Камалова У	№52
3	II-орын	Байгараева С	Прохоренко А	№8
4	III-орын	Даулетбай А Жүсіп С	Бектуреева А	№62
5	III-орын	Юн Никифор	Корольков В	№1
6	III-орын	Кравченко В Султанова И	Бегалиева Г	№10
«Денсаулық және қоршаған орта» номинациясы бойынша				
1	I-орын	Махсудов С	Менликулова П	№52
2	II-орын	Шумшуров Р	Корольков В	№1
3	II-орын	Жандарова Ш Рахматулла Д	Утеева Р	№47
4	III-орын	Есенбаева Г	Өмірбаева А	№68
5	III-орын	Мирзаханова М	Талашова Г	№96
6	III-орын	Тюрин М	Шишкалова Е	№30

«Экоәлем» номинациясы бойынша				
1	I-орын	Тағай А	Аширбаева А	№17
2	II-орын	Алимбет А	Дайрабаева Р	№28
3	II-орын	Райымқұлова А	Ералиева Б	№68
4	III-орын	Тарлева И	Елизарьева В	№41
5	III-орын	Кучменко Ю Манвейлер К	Никифоров А	№30
6	III-орын	Ахатаева Д	Адилова А	«Экологиялық орталығы» КММ
Экологиялық квест «Табиғаттың құтқарушы шеңбері» номинациясы бойынша				
1	I-орын	Жетілік	Мырзақұлқызы С	№7
2	II-орын	Юные экологи	Рахманкулова Д	№46
3	II-орын	Алаш	Турабаева М	№75
4	III-орын	Жас ұлан	Рыскулбекова А	№88
5	III-орын	120	Туреханова М	№2
6	III-орын	Эко патруль	Алтаева Ж	№37
«Жасыл оазистер» номинациясы бойынша				
1	I-орын	Герасимова С, Малыхова В Хасанова М	Мельницкая Э	«Экологиялық орталығы» КММ
2	II-орын	Анафия С, Қарабаева Е Қадырбай А	Утешова Г	№24
3	II-орын	Жумабек Д, Нури Р Султанбай Е	Алтаева Ж	№37
4	III-орын	Жайшыбек А, Білісбекова І Жайшыбек А	Айтқулова М	№74
5	III-орын	Калинова З, Бейсенбай К Қалыбекова Ә	Турабаева М	№75
6	III-орын	Бейсенбек А, Исматуллаева З Қыдыралқызы А	Бегалиева Г	№10

Жүлделі орын иеленген жеңімпаздары дипломдармен марапатталды.

Іс-шара барысы «Айғақ» телеарнасының жаңалықтарынан көрсетіліп, «Панорама Шымкент», «Шымкент келбеті» газеттері мен «Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК сайтында жарияланды.

«Табиғатты аяла» жас өлкетанушылар, экологтар мен табиғат зерттеушілерінің қалалық форумы

«Менің атаулы ағашым» атты ағаш егу сенбілік-акциясы

Ордабасы алаңы, «Қошқар ата» өзені бойында «Менің атаулы ағашым» атты ағаш егу сенбілік-акциясы ұйымдастырылып өткізілді.

Сенбілік-акцияға Шымкент қаласының әкімдігі, Экология департаменті, Табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасы, Шымкент қаласының туризм және сыртқы байланыстар басқармасы, Шымкент қаласының ақпараттандыру, мемлекеттік қызметтер көрсету және архивтер басқармасы, Кәсіпкерлік және индустриалды-инновациялық даму басқармасы, Сайрам-Өгем мемлекеттік ұлттық табиғи паркі, Сырдария-Түркістан мемлекеттік өңірлік табиғи паркі, Шымкент мемлекеттік Зоологиялық саябағы, Облыстық тарихи өлке тану музейінің қызметкерлері және М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, М.Өтебаев атындағы жоғарғы жаңа технологиялар колледжі, Оңтүстік Қазақстан политехникалық колледжі студенттері, №10, 14, №36, №18, №12, №17, №9, №64 мектептерінің оқушылары қатысты.

Ағаш егу акциясында арша, бозарша, айлант, үйеңкі, қарағаш, емен және тағы да басқа 1600-ден астам ағаш көшеттері отырғызылды.

Іс-шара барысы жергілікті «Айғақ» телеарнасының жаңалықтарынан көрсетілді. Қорытындысы «Южный Казахстан», «Панорама Шымкента» газеттеріне, әлеуметтік желіде (facebook парақшасында) жарияланды.

«Менің атаулы ағашым» ағаш егу сенбілік-акциясы

5 маусым – Дүниежүзілік қоршаған ортаны қорғау күніне орай ұйымдастырылған мерекелік іс-шара

«Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында 5 маусым – Бүкіләлемдік қоршаған ортаны қорғау күніне орай мерекелік іс-шара ұйымдастырылып өткізілді.

Іс-шараға Шымкент қаласының әкімі Әбдірахымов Ғабидолла Рахматоллаұлы, әкім орынбасары Данат Джумин, Шымкент қаласы ардагерлер ұйымы төрағасының орынбасары Әбдіманап, Қалалық мәслихат төрағасы Тоқашев Ғани мырза, Шымкент қаласы әкімдігінің табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасының басшысы Татыбаев Ахмет Өтегенұлы, орынбасары Гүлсара Сәрсенбаевна, сонымен қатар қалалық білім беру мекемелерінің басшылары мен орынбасарлары және 200-ден астам қала тұрғындары қатысты.

Қала әкімі Әбдірахымов Ғабидолла Рахматоллаұлы мерекелік іс-шарада

Іс-шара аясында №24, №36, Төлеби балалар көркем-сурет мектебінің оқушылары мен жетекшілері, Түркістан облыстық балалар және жасөспірімдер кітапханасының, Бала-бақшалардың көрме жұмыстары қойылып, «Седмой континент» би мектебінің және №47 мектеп-гимназиясының өнерпаз оқушылары өз өнерлерін көрсетті.

5 маусым - Дүниежүзілік қоршаған ортаны қорғау күніне орай ұйымдастырылған мерекелік іс-шара барысы

Республикалық іс-шараларды ұйымдастырып өткізу

«Отанымыздың Елордасы-Астанамен танысамыз» өлкетану-экологиялық экскурсиясы

Білім алушыларға өлкетану бағытындағы жұмыстарды жетілдіру, патриоттық тәрбие беру мақсатында «Отанымыздың Елордасы - Астанамен танысамыз» тақырыбында 2019 жылдың 21-24 наурыз аралығында өлкетану-экологиялық экскурсиясына 3 жетекші, 1 медбике, 48 оқушы барды.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті музейі

«Нұр Әлем» - Астана EXPO-2017 көрме павильоны

Оңтүстік Астанамыз - Алматы қаласына өлкетану-экологиялық экскурсиясы

Алматы орталық музейі Ғылым ордасы

Тілектас дендрайі

Шымбұлақ, Медеу спорт кешені

Білім алушыларға өлкетану бағытындағы жұмыстарды жетілдіру, патриоттық тәрбие беру мақсатында Оңтүстік Астанамыз - Алматы қаласына өлкетану-экологиялық экскурсиясына 3 жетекші, 1 медбике, 48 оқушы барды.

Ұлы дала елі Тараз қаласына ұйымдастырылған өлкетану-экологиялық экскурсиясы

Білім алушыларға өлкетану бағытындағы жұмыстарды жетілдіру, патриоттық тәрбие беру мақсатында Ұлы дала елі Тараз қаласына өлкетану-экологиялық экскурсиясына 3 жетекші, 1 медбике, 45 оқушы барды.

Білім алушылар «Көне Тараз» тарихи-мәдени орындарына
экскурсия жасау барысы

Өлкеміздің тарихи-мәдени орындары мен табиғат нысандарына ұйымдастырылып өткізілген іс-шаралар

Түркістан қаласына ұйымдастырылған экскурсия

Білім алушыларды туған өлкеміздің тарихи-мәдени нысандарымен таныстыру, ұлттық құндылықтарымызды дәріптеу, патриоттық сезімдерін ояту, экологиялық білім мен тәрбие беру мақсатында Түркістан қаласы, Әзірет Сұлтан мемлекеттік тарихи-мәдени қорық-мұражайының Қожа Ахмет Яссауи кесенесіне экскурсияға барды.

Әзірет Сұлтан мемлекеттік тарихи-мәдени қорық-мұражайының Қожа Ахмет Яссауи кесенесіне экскурсия

Машат шатқалына ұйымдастырылған экскурсия

Білім алушыларды туған өлкеміздің табиғи орындарымен таныстыру, патриоттық сезімдерін ояту, экологиялық білім мен тәрбие беру мақсатында Түркістан облысы, Түлкібас ауданы, Сайрам-Өгем мемлекеттік ұлттық табиғи паркіне қарасты Машат шатқалына экскурсияға барды.

Білім алушылар «Сайрам-Өгем» мемлекеттік ұлттық табиғи паркіне қарасты Машат шатқалында

Төлеби ауданы, Сайрам су шатқалына ұйымдастырған өлкетану-экологиялық экскурсиясы

5 маусым күні Дүниежүзілік қоршаған ортаны қорғау күніне орай Төлеби ауданы, Сайрамсу шатқалына өлкетану-экологиялық экскурсиясы ұйымдастырылды.

Табиғатты қорғау акциясы

Республикалық іс-шараларға қатысу

«Менің Отаным - Қазақстан» туристік-экспедициялық жасақтардың республикалық слеті

2019 жылдың 18-21 қыркүйек аралығында Ақмола облысы, Бурабай ауданы, Қатаркөл селосы, «Звездный» лагерінде «Менің Отаным-Қазақстан» туристік-экспедициялық жасақтардың республикалық слеті өтті.

Слетте мекеменің білім алушыларынан құрылған топ номинация бойынша ІІІ дәрежелі дипломға ие болды. Жетекшілері: Бөлім меңгерушісі М.Керімбеков және қосымша білім беру педагогы А.Алданова.

«Менің Отаным - Қазақстан» туристік-экспедициялық жасақтардың республикалық слеті

2018 жылы Маңғыстау облысы, Ақтау қаласында «Табиғатты аяла» атты жас өлкетанушылар, экологтар мен табиғат зерттеушілерінің республикалық форумына мекемеміздің білім алушылары қатысып, жүлделі ІІ орынға ие болды.

2019 жылдың 11-13 маусым аралығында Қарағанды облысы, Қарағанды қаласында «Табиғатты аяла» атты жас өлкетанушылар, экологтар мен табиғат зерттеушілерінің республикалық форумына мекемеміздің білім алушылары атысып, жүлделі І, ІІ орындарға ие болды.

2019 жылы өткен «Табиғатты аяла» атты жас өлкетанушылар, экологтар мен табиғат зерттеушілерінің республикалық форумында мекеменің білім алушыларынан құрылған топ номинациялар бойынша II және III дәрежелі дипломдарға ие болды. Жетекшісі әдіскер А.Нажмідін.

«Экология, өлкетану және туризм орталығы» КММ үйірме топтарына қатысушы білім алушылардың түрлі деңгейдегі іс-шаралар мен байқауларға қатысып жеткен жетістіктері

1. Мекемеішілік және қалалық іс-шара:

2016-2019 оқу жылдары аралығында 13 – I дәрежелі дипломға, 2016-2019 оқу жылдары аралығында 15 – II дәрежелі дипломға, 2016-2019 оқу жылдары аралығында 11 – III дәрежелі дипломға,

2016-2019 оқу жылдары аралығында алғыс хаттар мен сертификаттар 75 марапатқа ие болды.

2. Өңірлік іс-шара:

2016-2019 оқу жылдары аралығында 3 – I дәрежелі дипломға, 2016-2019 оқу жылдары аралығында 5 – II дәрежелі дипломға, 2016-2019 оқу жылдары аралығында 4 – III дәрежелі дипломға,

2016-2019 оқу жылдары аралығында алғыс хаттар мен сертификаттар 3 марапатқа ие болды.

3. Республикалық іс-шара:

2016-2019 оқу жылдары аралығында 4 – I дәрежелі дипломға, 2016-2019 оқу жылдары аралығында 4 – II дәрежелі дипломға, 2016-2019 оқу жылдары аралығында 3 – III дәрежелі дипломға,

2016-2019 оқу жылдары аралығында алғыс хаттар мен сертификаттар 24 марапатқа ие болды.

4. Халықаралық іс-шара:

2016-2019 оқу жылдары аралығында 16 – I дәрежелі дипломға, 2016-2019 оқу жылдары аралығында 1 – II дәрежелі дипломға, 2016-2019 оқу жылдары аралығында 1 – III дәрежелі дипломға,

2016-2019 оқу жылдары аралығында алғыс хаттар мен сертификаттар 4 марапатқа ие болды.

6. Мекемеіміздің педагог қызметкерлердің 2018-2019 оқу жылындағы жетістіктері:

Қалалық іс-шараның көрсеткіші:

«Алғыс хат»-33, «Құрмет грамотасы» -3.

Бірлескен өңірлік іс-шараның көрсеткіші:

«Алғыс хат» –13

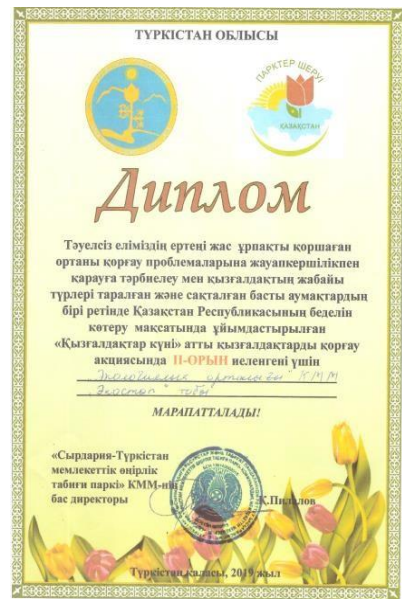
7. Республикалық іс-шараның көрсеткіші:

«I дәрежелі диплом» -6; «Құрмет грамотасы» -7;

«Алғыс хат» - 6; «Сертификат» - 2.

Халықаралық іс-шараның көрсеткіші:

«Алғыс хат» - 4.

**Мекеме жер телімдерін көгалдандыру бойынша жүргізілетін жұмыстардың
ЖОСПАРЫ**

№	Мазмұны	Мерзімі
1	<ul style="list-style-type: none"> - Жерді көктемгі егістікке дайындау: аудару, тырмалау, ажырықтардан арылту; - Ауланы ландшафттық дизайнға келтіру; - Жүзім көшеттерін отырғызу; - Шырша көшеттерінің арасына көгал (газон) егу жұмыстары; - Сенбіліктер ұйымдастыру. 	Наурыз
2	<ul style="list-style-type: none"> - Раушан гүлдерін толықтырып отырғызу; - Топыраққа тыңайтқыштар шашу және ағаш зиянкестеріне қарсы қажетті бүрку жұмыстарын жүргізу; - Көпжылдық, біржылдық гүлдердің көшеттерін отырғызу; - Гүлзарлардағы көктемгі жұмыстар. - Сенбіліктер ұйымдастыру. 	Сәуір
3	<ul style="list-style-type: none"> - Егілген көшеттердің түбін қопсыту, суғару жұмыстары; - Бақша дақылдарын ауруға және зиянкестерге қарсы дәрі-дәрмектермен залалсыздандыру (гүлдегенге дейін); - Көпжылдық, біржылдық гүлдердің көшеттерін отырғызу; - Телімдердің санитарлық тазалығын қадағалау; - Сенбіліктер ұйымдастыру. 	Мамыр
4	<ul style="list-style-type: none"> - Жер телімдердегі жұмыстар: - Көгалды ору, көкөністерді, гүлдерді суғару; - Қылқан жапырақты ағаштарды суғару; - Телімдерді отау, суғару жұмыстары. 	Маусым
5	<ul style="list-style-type: none"> - Шие ағашының жемісін жинау; - Жоңышқа шөбін ору, кептіру; - Раушан гүлдерін және гүлзарлардағы гүлдерді күтіп-баптау. 	Шілде
6	<ul style="list-style-type: none"> - Телімдердегі ажырықтарды тазалау жұмыстары; - Жеміс ағаштарының, көкөністердің жемісін жинау. 	Тамыз
7	<ul style="list-style-type: none"> - Көпжылдық, біржылдық гүлдердің ұрықтарын жинау жұмыстары. 	Қыркүйек
8	<ul style="list-style-type: none"> - Раушан гүлдерін қырку, шыбықтары арқылы отырғызу; - Ағаш түптеріне тыңайтқыштар салу, қопсыту; - Суыққа төзімсіз өсімдіктерді қорғау жұмыстары. 	Қазан
9	<ul style="list-style-type: none"> - Ағаш жапырақтарын жинап, тыңайтқыш әзірлеу жұмыстары; - Жеміс ағаштары мен бұталарды қырку; - Телімдерді қысқа дайындау жұмыстары. 	Қараша

Мекеменің жер теліміндегі жаз мезгілінде жүргізілетін дәстүрлі іс-тәжірибелік жұмыстар

Мектеп оқушыларының жазғы демалыс уақытын тиімді ұйымдастыру, дене еңбегіне баулу арқылы қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауға тәрбиелеу мақсатында мекеме жер телімдерінде іс-тәжірибе жұмыстары бекітілген жоспарға сәйкес жүргізіледі. Қала мектептерінің оқушылары және мекеменің үйірме топтарына қатысатын білім алушыларының қатысуымен ұйымдастырылып өткізіледі. Іс-тәжірибеге келген оқушыларды мекеменің тыныс-тіршілігімен және «Тірі табиғат мүйісі» бұрышында мекендейтін әр түрлі құстар мен кеміргіштердің, үй қояндарының және т.б. тіршілік иелерін күтіп баптаудың әдіс-тәсілдерімен танысып үйренеді. Сонымен бірге мекеме аумағында өсетін бір жылдық және көпжылдық гүлді және бұталы өсімдіктермен танысып оларды күтіп-баптаудың тәсілдерін үйренеді. Алған теориялық білімдерін тәжірибемен ұштастыру үшін өсімдіктердің бір қатар түрлерін жинау, кептіру әдістерін үйреніп, гербарий жасау жұмыстары жүргізіледі. Сонымен қатар оқушылар тәжірибелік жер теліміндегі көкөністердің түбін қопсыту, суғару жұмыстарын жүргізу арқылы дене еңбегіне машықтанады. Іс-тәжірибе барысында сергітіп алу үшін «Экологиялық ассорти», «Экологиялық квест», «Табиғатты аяла», «Менің өлкемнің табиғаты» және т.б. зияткерлік ойындары ұйымдастырылып өткізіледі.

Мекеменің жер теліміндегі іс-тәжірибелік жұмыстар

Мекеменің дәстүрлі өтетін «Жасыл әлем» жазғы сауықтыру алаңының жұмысы

Мектеп оқушыларының жазғы демалыс уақытын тиімді ұйымдастыру Отан сүйгіштік – патриоттық сезімін арттыру, экологиялық білім мен тәрбиеге баулу, салауатты өмір салтын насихаттау мақсатында «Жасыл әлем» жазғы сауықтыру алаңы ақысыз жұмыс жүргізіледі.

Сауықтыру алаңына бекітілген бағдарламаға сәйкес үш кезең бойынша өтеді.

I-кезеңде: «Рухани-адамгершілік және еңбек, экологиялық тәрбие» бағытында жұмыс жүргізілді.

Сауықтыру алаңына қатысушылар мекеменің тыныс-тіршілігімен, ішкі тәртіп ережесімен танысып, тірі табиғат бұрышындағы жануарлар мен өсімдіктер әлеміне саяхат жасады.

Сауықтыру алаңы барысында «Қош келдің, жарқын жаз» танысу тренингі, 1 маусым – Халықаралық балаларды қорғау күніне орай «Біз бақытты баламыз» тақырыбында танымдық ойыны, «Қызықты экология» интеллектуальдық танымдық сайысы,

II-кезеңде: «Ұлттық тәрбие және отбасы тәрбиесі» бағытында – «Ою ойғанның ойы ұшқыр» шеберлік сабағы, «Мен және менің отбасым» сурет сайыстары, «Қазақтың ұлттық ойындары» ойындары, «Папье - машеден салынған суреттер мен табиғи диаграммалар» пішіндер жасау сабағы, «Салауатты өмір – көтеріңкі көңіл» эстафетасы ұйымдастырылып өткізілді.

III-кезеңде: «Қазақстандық патриотизм және көп мәдениетті, көркем эстетикалық тәрбие» бағытында – «Ертегілер елінде» сахналық қойылым, «Ойын ойнап ән салмай, өсер бала болама» әуенді сағаты, «Қазақстан – қызғалдақтың отаны» шеберлік сағаты, «Қазақстан елі арқылы сиқырлы саяхат» аясында сұрақ-жауаптар викторинасы, «Көңілді мәре» спорттық сайысы, «Серпантин» экологиялық викторина ұйымдастырылып өткізілді.

Оқушылар «Жасыл әлем» жазғы сауықтыру алаңында

Шымкент қаласындағы төмендегідей мекемелермен және жоғары, орта оқу орындарымен ынтымақтастық меморандумы жасалып бірлесіп жұмыс жүргізіледі

- Шымкент қаласы туризм басқармасы;
- «Сайрам-Өгем мемлекеттік ұлттық табиғи паркі»
- «Ақсу-Жабағылы мемлекеттік қорығы» РММ;
- Шымкент Зоологиялық саябағы;
- «Асанбай Асқаров атындағы Шымкент мемлекеттік дендрологиялық саябағы» МКҚК;
- Шымкент қалалық көрме орталығы; «М.Әуезов атындағы ОҚМУ»;
- Оңтүстік Қазақстан Мемлекеттік Педагогикалық университеті;
- Аймақтық әлеуметтік – инновациялық университеті;
- М.Өтебаев атындағы жоғарғы жаңа технологиялар колледжі;
- Түркістан жоғарғы аграрлық колледжі;
- Ы.Алтынсарин атындағы облыстық балалар кітапханасы;
- №13, №16 кітапханалар;
- Шымкент қаласы бойынша экология департаменті
- Еңбекші аудандық әкімшілігі
- Шымкент қалалық мемлекеттік архиві
- «Сырдария-Түркістан мемлекеттік өңірлік табиғи паркі» КММ;

Шымкент қаласындағы жалпы білім беретін экология-биологиялық бағыттағы төмендегі тізімдегі мектептермен келісім-шарт жасалып жұмыс жүргізілуде:

№2, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 23, 24, 26, 28, 29, 30, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 75, 76, 77, 79, 80, 85, 88, 89, 90, 94, 97, 99, 102, 103, 116, 122, 129, 126, Назарбаев зияткерлік мектебі, "Жалын" жббм, "Білім инновация" ер балаларға арналған №1 л/и.

Мекемеде өткізілген іс-шаралар және жетістіктері жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарына жариялануы

1. «Экологиялық орталығы» КММ 65 жылдығына арналған «Экологиялық сауаттылық – болашақ кепілі» тақырыбындағы қалалық ғылыми-тәжірибелік конференция барысы «NAR TV», «Собкор» ЖШС, «Табиғат әлемі балалар көзімен» қалалық көрме байқауы «Айғақ» телеарнасының жаңалықтарынан көрсетіліп, «Шымкент келбеті», «Болашақ» газеттері мен Instagram, Facebook желілерінде жарияланды.

2. «Өрлеу» БАҰО» АҚФ Түркістан облысы және Шымкент қаласы бойынша педагог кадрлардың біліктілігін арттыру институты, «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында тәрбие жұмыстарын ұйымдастыру әдістемесі» атты облыстық ғылыми-практикалық on-line конференциясының материалдары баспасына әдіскер Б.Асанбектің «Балдырлардың табиғаттағы рөлі және олардың практикалық маңызы», Қосымша білім беру педагогы Ш.Таскетбаеваның «Эрудит» танымы тақырыбындағы мақалалары шықты.

3. У.Ж. Камытбекованың «Экологиялық орталығына 65 жыл» тақырыбындағы конференциясы «Болашақ» газетінде жарық көрді.

4. У.Ж. Камытбекованың «Табиғат әлемі балалар көзімен» тақырыбындағы мақаласы «Болашақ» газетінде жарық көрді.

5. А.Д. Нажмидіннің «Білім алушылардың зерттеу жұмыстары» тақырыбындағы мақаласы «Болашақ» газетінде жарық көрді.

6. Г.Н. Мусаеваның «Мақсатымыз – жастардың экологиялық көзқарасын қалыптастыру» тақырыбындағы мақаласы «Оңтүстік рабат» газетінде жарық көрді.

7. «Экологиялық орталығы» КММ 65 жылдығына арналған «Экологиялық сауаттылық – болашақ кепілі» тақырыбындағы қалалық ғылыми-тәжірибелік конференциясы, «Табиғат әлемі балалар көзімен» қалалық көрме байқауы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің «Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК сайт беттерінде жарияланды.

8. Шымкент келбеті газеті: «Табиғатты Аяла» 2020 ж 16.10, №79 (1824). «Жас қолөнер шеберлері республикада үздік атанды» 2020 ж 06.11 №85 (1830). «Жас туристер бақ сынады» 2020 ж 11.11 №86 (1831).

9. Болашақ газеті: «Күз келгенде» 2020 ж 06.11 №41 (1067).

10. Педагог қызметкерлердің Өрлеу» БАҰО» АҚФ Түркістан облысы және Шымкент қаласы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктігін арттыру институты ұйымдастыруымен өткізілген «STEAM» -білім беруді дамытудың өзекті аспектілері» тақырыбындағы облыстық ғылыми-әдістемелік онлайн конференциясына өздерінің мақалалар ұсынып 4 педагог қызметкерлер сертификатқа ие болды.

Қорытынды

Бүгінгі күннің жаңа талаптары зор. Солардың қатарында: тұлғаның жеке басын дамыту, денсаулығын нығайту, салауатты өмір салтын қалыптастыру, кәсіптік бағдарын айқындау, өз қабілетін іске асыра білу, қоғам өміріне бейімделу, бос уақытын мазмұнды ұйымдастыру, өз әрекеттері үшін жауапкершілікті сезіну, әлеуметтік бейімделу, азаматтық тұрғыда қалыптасу, көшбасшылық қасиеттерін дамыту және тағы басқа да талаптарды қалыптастыру тәрбие кешені болып табылатын қосымша білім беру ұйымдарының міндеті.

Қосымша білім беру ұйымдарының басты міндеті «білімді, дарынды, тәрбиелі және бәсекеге қабілетті, қарқынды дамып жатқан ортада өмір сүруге бейім, өз мүддесін, сол сияқты қоғам мүддесін қорғауға дайын тұлға қалыптастыру» болып табылады.

Қосымша білім мен тәрбие беретін қосымша білім беру ұйымдарының бірі ретінде Шымкент қаласындағы «Экология, өлкетану және туризм орталығы» КММ өзінің қызмет бағыттары бойынша атқарған іс-шаралары осы жинақта көрсетіп, мекеменің білім беру процесін, әдістемелік жұмыстарын және түрлі деңгейде ұйымдастырып өткізген және қатысқан іс-шараларын мен қызметің бағыттары бойынша жеткен жетістіктерін көрсетті.

Сонымен бірге мекемедегі ұйымдастырылған «Жасыл әлем» жазғы сауықтыру алаңының және «Тірі табиғат мүйісі» мен мекеме аумағында жер телімдеріндегі іс-тәжірибе жұмыстырымен бөлісті.

Алдағы уақытта мекеме экологиялық қызметіне қосымша туристік-өлкетану және экскурсия бағытындағы қызметін кеңейтіп, туристік-экскурсиялық бағыттағы түрлі деңгейдегі іс-шараларды ұйымдастырып өткізу арқылы жұмыс жасайды. Сонымен бірге туризм және өлкетану-экскурсия бағытындағы үйірме топтарын көбейтіп, оларға қатысатын білім алушылар санын арттыру және білім алушыларға қосымша білім мен тәрбие беруді одан әрі жетілдіріп, дамыту бағытында жұмыс жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Мемлекет басшысының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы
2. Мемлекет басшысының «Ұлы даланың жеті қыры» атты мақаласы
3. Қазақстан Республикасында Балаларға қосымша білім беруді дамытудың тұжырымдамалық негіздері
4. Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2016-2020 жылдарға арналған «Денсаулық» мемлекеттік бағдарламасы
5. Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2019 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. (2019 жылғы 31 мамырдағы № 360 қаулы)
6. Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасы. (2017 жылғы 30 маусымдағы № 406 қаулы)
7. Қазақстан Республикасының экологиялық кодексі 2017.27.12. № 126-VI (2020.09.11. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен)
8. Базарнов В.Ф. 6 Экскурсия как форма экологического образования - Томск, 2007 г. - 65с.;
9. Бобылева Л.Д., Экологическое воспитание младших школьников. // Начальная школа. – 2010 г. - № 5. - с.64-75.;
10. Бабакова Т.А., Эколога-краеведческая работа с младшими школьниками. // Начальная школа. – 2003 г. - № 9. - с.16-20;
11. Гуриков Д.Е., Экология-наука для всех. - Алма-Ата: Кайнар, 2002 г. - 287 с.;
12. Виноградова Н.Ф., Окружающий мир в начальной школе / Н.Ф. Виноградова. - М.: «Академия», 2013 г. - 315с.;
13. Сагимбаев Г.К., Экология. - Алматы: Каржы Каражат, 2009 г. – 144с.;
14. Дағбаева Н., Экологическое воспитание школьников с помощью Интернета // Воспитание школьников. – 2011 г. - № 1. -С.22-23.;
15. Данилова М.З., Занимательная экология // Воспитание школьников. – 2010 г. - № 5. -С.25-33.;
16. Дежникова Н.С., Иванова Л.Ю., Клемяшова Е.М., Снитко И.В., Цветкова И.В. Воспитание экологической культуры у детей и подростков: Учебное пособие. - М.2013г.;
17. Деревянко В.А., Савельева С.С., Бабанский И.Т., Уроки экологического творчества // Начальная школа. – 2009 г. - № 12. -С.40-44.;
18. Дерябко С.Д., Экологическая психология: диагностика экологического сознания. М.: Московский психолого-социальный институт, 2009 г. - 217с.;
19. Ермаков Л.Н., Экологическая сказка для первоклассников // Начальная школа. – 2009 г. - № 11-12. - С.19-22.;
20. Захлебный А.Н., Зверев И.Д., Кудрявцева Е.М., Экологическое образование школьников / М.: Педагогика, 2001г. - 266с.;
21. Зверев Н.Д., Экология в школьном обучении: «Академия», 2003 г. - 193 с.
22. Каропа Г.Н., Теоретические основы экологического образования школьников: учебник / Г.Н. Каропа. - Мн.: НМО, 2005 г. - 170с.;
23. Николаева С.Н. Теория и методика экологического образования детей: учеб. пособие /М.: «Академия», 2012 г. - 336с.;
24. Цветкова И.В., Экологический светофор для младших школьников: Методическое пособие по воспитанию экологической культуры детей младшего школьного возраста / М.: Владос, 2010 г. - 288с.;

**Мекеменің экологиялық
туристік-өлкетану бағытындағы
кешенді жұмыс жүйесі**

Басуға 11.02.2021 жылы қол қойылды.
Қаріп түрі «Times New Roman»
Көлемі 7,25 шартты баспа табақ. Таралымы 500 дана.
«Әлем» баспаханасы. Тапсырыс №1102.
Шымкент қаласы, Ғ.Іляев көшесі, 7

+ 7 702 331 44 37, +7 776 331 44 37
Email: alembaspasy@mail.ru